

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Jūratė Viskontienė

**INTEGRUOTOS MOKYKLOS TECHNOLOGIJŲ MOKYTOJŲ
POŽIŪRIS Į DARBINĮ UGDYMĄ**

Magistro diplominis darbas
(Edukologija / specialioji pedagogika)

Mokslinis vadovas
prof. R. Vasiliauskas

Vilnius, 2005

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. DARBINIO UGDYMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE	
PAGRINDIMAS.....	6
1. 1. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių darbinio ugdymo aptartis.....	6
1. 2. Darbinis ugdymas integruoto mokymo sąlygomis.....	10
1. 2. 1. Neįgalumą turinčių mokinių darbinio ugdymo kaita Lietuvos švietimo sistemoje.....	18
1. 2. 2. Specialiųjų poreikių mokinių profesinės veiklos orientavimas Lietuvoje.....	22
1. 2. 3. Integracijos galimybės į darbo rinką.....	24
2. TYRIMO „INTEGRUOTOS MOKYKLOS TECHNOLOGIJŲ MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į DARBINĮ UGDYMĄ”	
ORGANIZAVIMAS.....	28
2. 1. Tyrimo metodika.....	28
2. 2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas.....	29
2. 2. 1. Pedagogų socialinės-demografinės charakteristikos.....	29
2. 2. 2. Mokytojų pasiruošimas darbui integruoto mokymo sąlygomis.....	31
2. 2. 3. Technologijų mokymo turinys ir ugdymo organizavimo pobūdis neįgaliesiems bendrojo lavinimo mokykloje.....	40
2. 2. 4. Darbų mokytojų įtaka specialiųjų poreikių moksleivio profesiniam pasirengimui.....	53
2. 2. 5. Ugdytojų požiūris į neįgalumą turinčio moksleivio veiklą darbo rinkoje baigus mokyklą.....	61
IŠVADOS.....	67
ŽODYNĖLIS.....	68
LITERATŪRA.....	70
SANTRAUKA.....	73
SUMMARY.....	74
PRIEDAI.....	75

ĮVADAS

Temos aktualumas

Pasaulyje vykstantys demokratizacijos procesai skatina valstybes keisti požiūrį į neįgaliuosius: integruoti juos į visuomenę suteikiant lygias galimybes. Per paskutiniuosius dešimtmečius Lietuvoje įvyko daug permainų specialiųjų poreikių vaikų švietimo srityje. Keitėsi požiūris į šiuos vaikus, kurie buvo visuomenės atstumti todėl, kad yra kitokie. Ilgą laiką buvo ignoruojami neįgaliųjų asmenų poreikiai, pažeidinėjamos jų teisės. Šie žmonės buvo izoliuojami, slepiami specialioje, tik jiems pritaikytoje aplinkoje. Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, keitėsi neįgalumą turinčių žmonių padėtis, buvo pripažinta specialiųjų poreikių vaikų teisė mokytis bendrojo lavinimo mokykloje drauge su bendraamžiais. Ribotas veiklos galimybes turintys vaikai ėmė palikti specialiąsias mokyklas ir ieškoti galimybės mokytis bendrojo lavinimo mokykloje. Mažėjo specialiosiose mokyklose besimokančių specialiųjų poreikių turinčių moksleivių. ŠMM Statistikos departamento duomenimis nuo 1989-1990 m. m. iki 1999-2000 m. m. jų sumažėjo 43%, vėliau šis skaičius keitėsi labai nedaug: nuo 14% SUP 1999-2000 m. m. iki 11,1% 2001-2002 m. m. Vaikų skaičius specialiose mokyklose, skirtose sutrikusio intelekto mokiniams 1990 m. siekė 8933, o 2004 m. – 3488. 1999-2000 m. bendrojo lavinimo mokyklose drauge su bendraamžiais mokėsi 82% specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių moksleivių, 2001-2002 m. m. – 86,5% šių moksleivių (R. Labinienė, T. Aidukienė, 2003). Integruota mokykla siekia padėti šiems auklėtiniams pasiręsti gyvenimui, socialinei veiklai, adaptuotis ir integruotis į visuomenę. Vienas iš tokių veiksnių, galinčių paskatinti integracijos procesus, yra darbinis ugdymas.

Reformą neįgaliųjų žmonių srityje skatino priimtos tarptautinės konvencijos ir deklaracijos, ginančios neįgaliųjų žmonių teises. Teisiniuose dokumentuose deklaruojamos neįgaliųjų asmenų teisė į maksimalią gyvenimo kokybę, teisė pilnai atskleisti ir panaudoti savo sugebėjimus. Visavertė neįgalaus žmogaus integracija – tai visų pirma integracija į profesinės veiklos sistemą. Jaustis visaverčiu visuomenėje neįgaliajam reiškia turėti darbą, pragyventi iš jo. Nes darbas tokiam žmogui – gyvenimo pagrindas. Specialiųjų poreikių mokinių ateitis – tai tam tikro amato įgijimas. Tam pradedama ruošti jau mokykloje, technologijų pamokose.

Iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, visi neįgalumą turintys vaikai mokėsi specialiosiose mokyklose, internatuose. Darbinis ugdymas šiems vaikams buvo svarbi mokymo dalis, padedanti savarankiško gyvenimo ruošimuisi, sėkmingai socialinei adaptacijai ir integracijai visuomenėje. Buvo skiriamas didelis dėmesys nežymiai

sutrikusio intelekto vaikų ikiprofesiniam ugdymui. Kaip rodo V. Karvelio (2001) mokslinės veiklos rezultatų neįgaliųjų asmenų profesinės adaptacijos klausimais analizė, sovietiniais laikais buvo sukurta sistema, padedanti specialiųjų mokyklų auklėtiniams įsitvirtinti gyvenime. Šiandienė Lietuvos specialioji mokykla kiek nutolusi nuo nuo ankstesnio ikiprofesinio rengimo modelio. Kaip teigia L. Kaukėnaitė (2001), darbinio ugdymo sistemą sutrikusio intelekto mokiniams sudaro trys etapai: darbų → darbų ir buities kultūros → profesinio mokymo. Pirmieji du etapai įvardijami kaip ikiprofesinis rengimas. Šiuo laikotarpiu sudaromos sąlygos neįgaliam jaunuoliui įgyti įgūdžių, reikalingų profesinio rengimo procese. Anot E. Elijošiaus (2001), mokiniai, kurie mokosi integruotoje aplinkoje, šiuo aspektu nesulaukia reikiamos paramos ir pagalbos. Bendrojo lavinimo mokykloje papildomam darbiniam ugdymui ir profesiniam konsultavimui dažniausiai neskiriamas reikiamas dėmesys.

Specialiųjų poreikių mokinių darbinį ugdymą specialiojoje mokykloje nagrinėjo L. Kaukėnaitė (1994) bei pasiūlė naują eksperimentinę darbų programą. Kad mokytojams sektųsi ją įdiegti, lygiagrečiai su programa ir vėliau buvo rengiami bei publikuojami paskaitų konspektai.

Apžvelgus pastarųjų metų mokslinę literatūrą, galima teigti, kad apie neįgaliųjų profesinį rengimą Lietuvoje diskutuojama nepakankamai, kad nedaug kas tyrinėjo neįgaliųjų jaunuolių profesinio rengimo situaciją. Moksliniu lygmeniu nesvarstoma neįgaliųjų ikiprofesinio rengimo ateitis, nors profesinis rengimas – reikšminga neįgaliųjų asmenų ugdymo ir tolesnės jų socializacijos dalis.

Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį nedaug kas iš mokslininkų nagrinėjo neįgaliųjų asmenų darbinį, ikiprofesinį ar profesinį rengimą. Socialinių, buitinių gebėjimų svarbą analizavo Alifanovienė (2001), darbinio mokymo būklę tyrinėjo Kaukėnaitė (2001), pedagogų nuostatų svarbą išryškino Ruškus (2000, 2001, 2002), profesinio apsisprendimo klausimus nagrinėjo Elijošius (1999, 2001). Naujausias darbas profesinio rengimo ir adaptacijos klausimais yra atliktas Baranauskienės (2003). Didžiausią įtaką Lietuvoje neįgaliųjų asmenų profesinio rengimo teorijai ir praktikai turėjo Karvelio moksliniai darbai (1969, 1979, 1981, 1987, 1994, 2001).

Iš tyrimų analizės aišku, kad buvo nagrinėjamas ir tiriamas specialiosiose mokyklose – darbų mokymo etapas, o profesinėse mokyklose – profesinio mokymo etapas. Tarpinis etapas – darbų ir buities kultūros, anot Elijošiaus (2001), apleistas ir jam neskiriamas reikiamas dėmesys. Iki šiol darbinis ugdymas, ikiprofesinis ruošimas yra problema, kuri buvo nagrinėta vienu ar kitu aspektu. Mokslinėje literatūroje nepavyko rasti medžiagos, nagrinėjančios darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Temos naujumas

Tai labai svarbi ir reikšminga mokslinės analizės sritis. Technologijų pamokos ruošia specialiųjų poreikių turintį vaiką savarankiškam gyvenimui. Kuo didesnis dėmesys skiriamas darbiniam ugdymui, tuo platesnės bus jo ateities galimybės, nes darbas – tai gyvenimo pagrindas, leidžiantis neįgaliesiems sėkmingai integruotis į visuomeninį gyvenimą baigus mokymo įstaigą. Moksleivio ugdymas darbu –vienas iš svarbiausių asmenybės formavimo elementų.

J. Ruškaus (2000) manymu, socialinės integracijos dalyvis nėra vien tik integruojamasis, neįgalusis mokinys, tačiau ir tas, kuris integruoja. Paprastai ne negalė trugdo integruotis, o požiūris. Tad neįgaliųjų socialinės integracijos sėkmė, darbinio ugdymo rezultatai didele dalimi priklauso nuo to, koks yra technologijų mokytojas, nuo jo požiūrio į neįgaliusius mokinius, į jų ikiprofesinį ruošimą. Kaip mokytojas atlieka savo pareigas, priklauso nuo daugelio veiksnių: išsilavinimo, profesinės patirties, nuostatų, nuo pedagogų pasirengimo dirbti su specialiųjų poreikių mokiniais ir kt. Todėl svarbu yra tirti mokytojų požiūrį, aiškintis, kokiais principais jis turėtų remtis.

Tyrimo objektas: technologijos mokytojų požiūris į darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Tyrimo problema: kokiais principais turėtų remtis technologijos mokytojų požiūris į darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Tyrimo tikslas – ištirti technologijų mokytojų požiūrį į darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Tyrimo uždaviniai :

1. Išnagrinėti pedagoginę, psichologinę ir kitą mokslinę literatūrą ir švietimo sistemos dokumentus.
2. Išanalizuoti neįgalumą turinčių mokinių darbinio ugdymo integracijos sąlygomis sampratą.
3. Atskleisti technologijų mokytojų nuomonę apie pasiruošimą darbui integruoto ugdymo sąlygomis.
4. Nustatyti technologijų mokytojų nuomonę į technologijų mokymo turinį ir ugdymo organizavimo pobūdį bendrojo lavinimo mokykloje.
5. Įvertinti technologijų mokytojų vaidmenį įtakojant mokinių, turinčių SP, profesiniam pasirengimui.
6. Išsiaiškinti technologijų mokytojų požiūrį į neįgalumą turinčių mokinių veiklą darbo rinkoje baigus mokyklą.

Tyrimo metodai:

1. Teorinis – pedagoginės, psichologinės bei kitos mokslinės literatūros studijavimas ir švietimo sistemos dokumentų analizė ir interpretavimas.
2. Kokybinis tyrimas – fiksuotas interviu.
3. Kiekybinis tyrimas – standartizuota apklausa raštu.

Tyrimo imtis . Tyrimo generalinę aibę sudaro 20 respondentų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose technologijos mokytojais integruoto mokymo sąlygomis

1. DARBINIO UGDYMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE PAGRINDIMAS

1. 1. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių darbinio ugdymo aptartis

Šiandien darbinis ugdymas mokyklose yra suvokiamas kaip tikslingas jaunosios kartos rengimas darbui ir kasdieniui veiklai, kuri siejama su žmogaus gyvenimu visuomenėje. Visi specialiųjų poreikių vaikai turi teisę būti ugdomi, ruošiami savarankiškam gyvenimui, nepriklausomai nuo to, ar jie mokosi specialiojoje ar bendrojo lavinimo mokykloje.

Keleta dešimtmečių neįgalieji vaikai visame pasaulyje buvo laikomi nemokytiniais. Tačiau kito požiūris į žmogų. Iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, visi neįgalumą turintys vaikai mokėsi specialiosiose mokyklose, internatuose. Darbinis ugdymas šiems vaikams buvo svarbi mokymo dalis, padedanti savarankiško gyvenimo ruošimuisi, sėkmingai socialinei adaptacijai ir integracijai visuomenėje. Besimokydami tokiose mokyklose specialiųjų poreikių mokiniai greta bendrojo lavinimo dalykų būdavo ruošiami profesijai. Pasak I. Baranauskienės (2004), amato mokėsi visi mokiniai, sulaukę 12 metų.

Specialiųjų poreikių mokinių darbinį ugdymą specialiojoje mokykloje nagrinėjo L. Kaukėnaitė bei pasiūlė naują eksperimentinę darbų programą (1994 m.). Kad mokytojams sektųsi ją įdiegti, lygiagrečiai su programą ir vėliau buvo rengiamai publikuojami paskaitų konspektai.

Neįgaliųjų mokinių ugdymas turi priklausyti nuo vaiko specialiųjų reikmių, kurios kyla dėl negalės specifiškumo. Atsižvelgiant į vaiko galimybes, specialiosiose mokyklose, darbų pamokose organizuojamas ugdymas, atitinkantis profesinį rengimą. Tik labai gerai pažįstant neįgalųjį mokinį, galima išskirti tas profesijas, kurių įmanoma jį išmokyti. Būtinasis gilinimasis vaiko pažinimui, nes jis pats nėra adekvatus vertinti savo galimybes ir gebėjimus. Svarbu atsižvelgti į kiekvieno mokinio išsivystymo lygį, nes kiekvienas yra

individualus ir turi tik jam būdingą savybių „rinkinį“. Organizuojant darbinę veiklą, būtina kiek įmanoma objektyviai įvertinti psichines ir fizines mokinio galimybes. Darbų pamokų metu svarbu mokinius rengti ne tik profesijai, bet ir savarankiškam gyvenimui. Anot L. Kaukėnaitės, darbų pamokos neįgaliesiems moksleiviams – dorinio, estetinio auklėjimo ir jų protinio bei fizinio vystymosi sutrikimų korekcinė priemonė.

E. Elijošiaus (2001) manymu, profesinė savirealizacija ir darbinė asmens integracija į visuomenę daug kuo priklauso nuo profesinio kompetentingumo lygio, individualaus gebėjimo dinamiškai adaptuotis nuolat besikeičiančioje aplinkoje, siekiant realizuoti savo interesus, pagrindžiant praktiškais argumentais savo motyvacijos pozityvų kryptingumą. Tačiau mokiniai, turintys vystymosi raidos sutrikimų, nepajėgia to įsisąmoninti. Todėl reikia jam padėti suvokti jo ateities norus ir galimybes.

Dabar pripažįstama, kad ruoštis darbui pradedama ankstyvoje vaikystėje ir tai trunka iki tampama suaugusiu. Dar vaikystėje vaikai turi būti supažindinami su įvairiomis profesijomis ir skatinami jomis domėtis. Jie turi būti skatinami mąstyti apie tai, ką norėtų dirbti toliau, kas jiems geriausiai sekasi, apie įvairios veiklos privalumus bei keliamus reikalavimus. Reikia siekti, kad moksleivis pasirinktų ir būtų rengiamas įgyti tokią profesiją, kurią turėdamas galėtų maksimaliai panaudoti savo gebėjimus ir kuri jam teiktų asmeninį pasitenkinimą. Mokiniam jau žemesnėse klasėse būtina pateikti objektyvią, realią informaciją apie konkrečias profesijas ir specialybes, taip pat ugdymo įstaigas, jų reikalavimus profesijų įgijimui.

Mokslininkas G. Dulnevas dar 1969 m. remdamasis tyrimais ir užsienio šalių patirtimi, iškėlė mintį apie būtinumą keisti darbinio ugdymo specialiojoje mokykloje sistemą. Jis manė, kad kuo jaunesni mokiniai pradės lankyti pagalbinę mokyklą, tuo ilgesnis bus mokymosi laikas joje. Tai motyvavo nepakankama vaikų intelektine, socialine, fizine branda rinktis profesiją ir pradėti savarankišką gyvenimą. Jis planavo dešimtmetę pagalbinę mokyklą, kurioje darbinis mokymas vyks keturiais etapais:

I – propedeutinis (I – IV klasė),

II – profesinio orientavimo (V klasė),

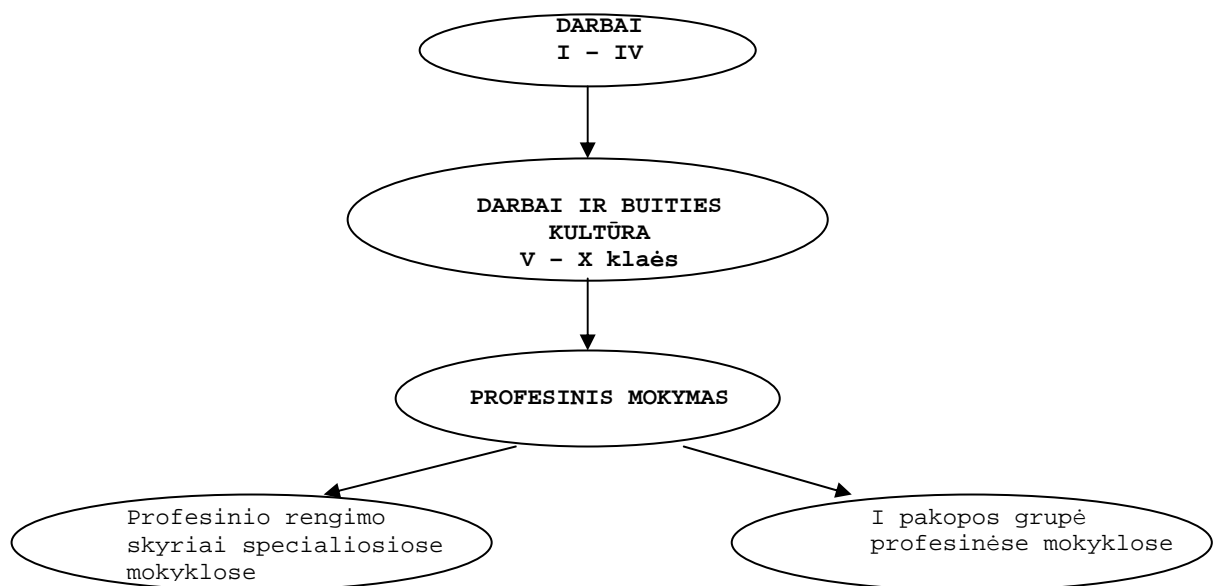
III – profesinis mokymas (VI – X klasės),

IV – profesinio mokymo tąsa profesinėje mokykloje.

Lietuvos specialiųjų mokyklų koncepcijoje planuojama devynmetė tokia mokykla. Baigusis ją, planuojama galimybė įsigyti profesinę kvalifikaciją specialiose profesinėse technikos mokyklose arba profesinių mokyklų specialiose grupėse.

1992 metais Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos patvirtintuose mokyklų nuostatose pažymima, kad „Lietuvoje veikia bendrojo lavinimo specialioji

mokykla vienuolikos metų trijų pakopų. Pirmoji pakopa pradinė mokykla (ketverių metų), antroji –socialinio rengimo mokykla (penkerių metų), trečioji – darbo (amato) mokykla (dveju) metų“. Nuostatuose nurodoma, kad antrojoje specialiosios mokyklos pakopoje mokiniai ruošiami socialinei adaptacijai, o trečiojoje – konkrečiam savarankiškam darbui. Esant galimybei, konkrečiam savarankiškam darbui mokiniai pradedami ruošti ir anksčiau“. Pirmieji du etapai įvardijami kaip ikiprofesinis rengimas. Tuo laikotarpiu sudaromos sąlygos neigiamam jaunuoliui įgyti įgūdžių, reikalingų profesinio rengimo procese. L. Kaukėnaitė pristato darbinio mokymo sistemos etapus:

1 pav. Darbinio mokymo sistema

Dabartinė darbinio ugdymo sistema Lietuvoje panaši į mokslininko G. Dulnevo (1969) pasiūlytą idėją. Joje tik pasigendama profesinio orientavimo etapo, kuris būtų labai reikalingas.

Darbų pamokoms specialiosiose mokyklose keliami tikslai:

1. Supažindinti su įvairiomis darbo medžiagomis, jų savybėmis, paskirtimi, su darbo įrankiais, jų sandara ir veikimu. Vaikai sužino apie įvairias gamybines specialybes ir profesijas, apie jų turinį, mokomi apdoroti įvairias medžiagas elementariais būdais, teisingai naudotis darbo įrankiais, stebėti, analizuoti aplinkoje esančius daiktus, jų formas, praktiškai taikyti savo žinias, mokėjimus, formuoti elementarius, bet profesiniu požiūriu teisingus įgūdžius.

2. Ugdyti:

- dorines asmenybės savybes ir nuostatas: darbštumą, dėmesingumą, draugiškumą, jautrumą, pagarbą, reiklumą, sąžiningumą, drausmingumą, įprotį planuoti darbą, tvarkingumą;

- elgesio kultūrą: paslaugumą, toleranciją, pasikalbėjimo etiketą, tvarkingai ir skoningai rengtis, poreikį palaikyti švarą ir tvarką darbo vietoje;

- grožio pajautimą, jo suvokimą: lavina meninį skonį, gebėjimą gėrėtis grožiu, skatina ugdyti specifinius meninius gebėjimus.

3. Koreguoti:

- regos, lytėjimo ir kitus pojūčius, suvokimą: gebėjimą suvokti atstumą, daikto formą, dydį, laiko trukmę, medžiagų savybių ir spalvų skirtumą;

- atmintį: gebėjimą įsiminti, išlaikyti, atgaminti;

- sąvokinių, vaizdinių, veiksminių mąstymą, mąstymo operacijas: gebėjimą analizuoti, lyginti, apibendrinti;

- vaizduotę: išradingumą, originalumą;

- dėmesį: pastabumą, gebėjimą paskirstyti, sutelkti ir išlaikyti dėmesį;

- jausmus ir valią: žadinti intelektualius, praktinius dorovinius įsgyvenimus, formuoti valinguosius žmogaus bruožus – atkaklumą, savitvardą;

- kalbą: skatinti mokinius reikšti savo mintis dialogu ir monologu, turtinti žodyną;

- šalinti fizinio vystymosi trūkumus - šalinti raumenų įtempimą ar atsipalaidavimą, atlikti suderintus judesius, skatinti mokinius kontroliuoti savo kūno padėtį.

L.Kaukėnaitės (2001) manymu, darbų mokytojas, rengdamasis konkrečioms pamokoms, turėtų prisiminti, kad ir mokomieji, ir auklėjamieji, ir korekcinei tikslai turi būti aiškūs, konkretūs ir tiksliai suformuluoti.

Neįgalumą turinčių mokinių mokėjimai ir įgūdžiai tobulėja nevienodai sparčiai. Todėl būtina bendrąjį mokymosi procesą išskaidyti į atskirus elementus. Tai reikėtų daryti etapais: įvertinti turimus gebėjimus, sudaryti motyvaciją, iškelti pagrindinį tikslą, suteikti žinių, reikalingų darbui atlikti, pasirinkti tinkamas priemones, pasirinkti skatinimo būdą, įvertinti darbo procesą ir rezultatus.

Labai svarbu visais mokymo etapais pabrėžti tvarkingumo, užduoties tikslumo, darbo vertingumo prasmę, ugdyti darbo kultūrą, sudaryti sąlygas patirti džiaugsmą ir malonumą, gerai atlikus užduotį. Tai ugdant, keliant tokius tikslus darbų pamokose padedama neįgaliajam mokiniui pasiekti pakankamą socialinį brandumą.

L. Kaukėnaitės (2001) manymu, specialiojoje mokykloje, ruošiant vaikus darbinei veiklai, reikėtų:

- savaitinių darbų pamokų skaičių didinti,

- mokinių grupes formuoti iš vienos lyties mokinių, maksimalus skaičius grupėje 5 mokiniai,
- gerinti darbų mokymo bazę, įrengti mokomasias dirbtuves,
- specialiosios mokyklos darbų mokytojui suteikti galimybę įgyti dvigubą specialybę: specialiojo pedagogo ir darbų mokytojo.

Kuo daugiau įdedama pastangų ruošiant neįgaliuosius darbu, tuo geresni rezultatai: jie tampa savarankiškesni, mažiau priklausomi nuo aplinkinių. Tai naudinga ne tik patiems neįgaliesiems žmonėms, bet ir visuomenei.

Tinkamai parengti protiškai atsilikę žmonės gali gana sėkmingai dirbti. Dažniausia jų nesėkmių darbe priežastys glūdi elgesyje, susijusiame su atsakomybe už darbą bei socialiniais įgūdžiais, o ne pačioje darbinėje veikloje. Problema yra ne ta, kad protiškai atsilikę žmonės negali atlikti darbo ar stinga profesinių savybių, kiek jiems sunkumų keliantys tam tikri dalykai: lankomumas, iniciatyvumas, reagavimas į kritiką bei socialinė sąveika su bendradarbiais. Tai vyksta dėl nepakankamo socialinio brandumo ir menko supratimo apie atsakomybę ar pasitenkinimą dėl gerai atlikto darbo. Darbų pamokų metu mokytojas turėtų padėti neįgaliam vaikui išsiugdyti savybes, kurių iš jo vėliau pareikalaus darbdavys.

1.2. Darbinis ugdymas integruoto mokymo sąlygomis

Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę į bendrojo lavinimo mokyklas iš specialiųjų mokyklų plūstelėjo neįgaliųjų mokinių srautas. Iki profesinis specialiųjų poreikių turinčių mokinių paruošimas persikėlė į vidurinę mokyklą. Technologijų pamokos turi didesnę galimybę supažindinti mokinius su profesijomis negu visi kiti bendrojo lavinimo dalykai.

Technologijų mokytojai pradėjo dirbti visiškai neįprastoje aplinkoje, neturėdami specialaus pasirengimo, patirties darbu su šiais moksleiviais. Darbas integruoto ugdymo sąlygomis, įpareigojo kurti ir ieškoti atsakymų. Darbą pradėjo pedagogai, gerai išmanantys bendrojo lavinimo turinį ir metodiką, bet stokoiantys pasirengimo dirbti su specialiųjų poreikių vaikais. Bendrosios programos Lietuvos pedagogams buvo įprastas dalykas, o individualių programų rengimas, anot I. Elijošienės (1998), dar tebėra pradinėje pakopoje. Programa turi pateikti bendras ugdymo kryptis, nurodyti mokėjimų bei įgūdžių, atspindinčių vaiko fizinius ir protinius sugebėjimus. Privaloma pateikti medžiagą kiekvieno vaiko ugdymui, atsižvelgiant į jo individualias galimybes ir specialiuosius poreikius.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose darbai ir buities kultūra traktuojama kaip savarankus, kitiems lygiavertis mokomasis bendrųjų programų dalykas. Darbų mokymo tikslas yra tautos kultūros ir darbo tradicijų išsamus nagrinėjimas, tautodailės ir amatų mokymas, perduoti jaunajai kartai jau apibendrintą darbo patirtį, kurią, sudaro darbinės veiklos žinios, mokėjimai ir įgūdžiai, dorovinis požiūris į darbą ir dirbantį žmogų. „Galutinį darbinio auklėjimo tikslą – darbštumą – galima pasiekti, jeigu darbštumą ugdysime laiku, visais vaiko vystymosi etapais“ (A. Grabauskienė, R. Vasiliauskas, 1985). L. Jovaiša (1998) teigia, kad neužtenka ugdyti darbštumą bendram labai – reikia plėtoti mokėjimus ir įgūdžius.

Bendrojo lavinimo mokykloje technologijų pamokose keliami tokie uždaviniai: padėti mokiniui suvokti darbo reikšmę, jo esmę ir vietą žmogaus gyvenime, mokyti dirbti, ugdyti darbo kultūros įgūdžius bei įpročius, atskleisti mokinių profesinio orientavimo galimybes. Šiose pamokose mokinys susipažįsta su įvairiais darbais, jų reikšme, ugdamos jo darbui ir kūrybai reikalingos asmenybės savybės. Pamokose ugdytinis mokomas ne tik dirbti: gaminti valgį, siūti, megzti, bet ugdomas jo susidomėjimas darbu, teigiama nuostata į jį, mokėjimas orientuotis gamyboje, komercijoje ir visose srityse, kurios supa žmogų kasdieniniame gyvenime. Mokiniai įgyja nemažai žinių, ugdomas darbštumas, pareigingumas, atsakingumas, pasitenkinimas rezultatais, jausmai, protas, veikla. Kiekvieno ugdytinio tiek jausmai, tiek protas, tiek veikla yra individualūs, kaip ir jis pats. Mokytojo tikslas yra sudaryti sąlygas individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams atsiskleisti ir reikštis, skatinant kūrybiškumą ir individualumą. Technologijų pamokų metu puoselėjamos žinios, įgūdžiai, vertybinės nuostatos, kurios toliau gali būti plėtojamos profesinėje veikloje.

Kiekvienas mokinys yra individualybė, turinti skirtingas žinias ir gebėjimus. Mokytojas turi žinoti kiekvieno mokinio, ypač specialiųjų poreikių turinčio, pažintines galimybes, praktinius gebėjimus naudotis technine įranga. Anot K. Galkausko (2000), ugdytojas turi mokyti reikalauti iš mokinių žinių, atsižvelgdamas į jų gebėjimus. Mokinių pažintinės galimybės, praktiniai gebėjimai priklauso nuo daugelio veiksnių, amžiaus, fizinio išsivystymo, aplinkos, charakterio bruožų. Mokytojas, gerai žinodamas mokymo prieinamumo principą, savo darbą organizuoja taikydamas įvairius metodus taip, kad medžiaga taptų suprantama ir įveikiama. Teisingai parinkti mokymo būdai, metodai ir priemonės gali palengvinti mokymąsi. Specialiųjų poreikių vaikus reikia saugoti nuo nesėkmių, duodant užduotis pagal jų gebėjimus. Šiems vaikams daug sunkiau išmokti naujų įgūdžių, nei bendraklasiams. Kuo daugiau juos ištinka nesėkmės, tuo labiau jie praranda susidomėjimą veikla. Todėl juos reikia kuo daugiau skatinti ir drąsinti, o įgūdį

skiepyti sistemingai, itin mažais žingsneliais, kuriuos svarbu nuolat kartoti. Kartojamos žinios, mokėjimai ir įgūdžiai įtvirtinami. Priemonės parenkamos ir naudojamos pagal įgūdžio sudėtingumą ir mokinio galimybes. Šio metodo privalumas, kad ugdytinis visada turi galimybę patirti pasitenkinimą, užbaigdamas užduotį. Jis labai tinka ugdant vaikus su proto negalia. Kiekvienas mokinys jaučia pasitenkinimą, kai darbas įveiktas, ypač neįgalumą turintis.

Mokant, kaip ir visiems gyvenimo dalykams, reikalingas nuoseklumas. Tai labai svarbu dirbant su neįgalumą turinčiais mokiniais. Svarbu nuosekliai mokyti naujų operacijų, kaip naudotis kiekvienu darbo įrankiu, sistemingai tikrinti ir kartoti žinias, mokėjimus, įgūdžius.

Technologijų pamokose būtina atsižvelgti į mokinių pajėgumą, aktyvumą, protinius gebėjimus ir individualias savybes. Anot K. Galkausko (2000), ugdymo principai reikalauja:

- pažinti savo mokinius ir kūrybiškai organizuoti darbą,
- diferencijuoti darbo užduotis, atsižvelgiant į mokinių pajėgumą jas atlikti,
- įvairinti papildomo darbo su silpnesniais mokiniais,
- skatinti silpnesnius mokinius, pagirti juos už gerai atliktas užduotis,
- individualiai padėti kiekvienam mokiniui, nepajėgiančiam išspręsti teorinės problemos arba įvykdyti praktinės užduoties.

Ne visi, baigę vidurinę mokyklą, mokysis toliau. Todėl technologijų pamokose labai svarbu ne tik teorinis mokymas, bet ir praktinis darbas. Ilgą laiką Lietuvos mokyklose viena iš darbų mokymo formų buvo gamybinis mokymas. Visi mokiniai buvo mokomi vienos ar dviejų specialybių. Tokiam gamybiniam mokymui būdavo skiriama viena savaitės diena, perkraunant visų dalykų programas. Mokiniais tai buvo per sunku.

P. Urbiečio (2005) nuomone, visuose technologinio ugdymo etapuose mokiniai turi ne vien įgyti teorinių žinių, bet juos reikia mokinti kurti prasmingą ir naudingą produktą: projektą, modelį, dirbinį, ulinarijos ar tekstilės gaminį, atlikti mokyklos aplinkos tvarkymo, kūrimo darbus. Toks mokymas kelia darbo kultūrą, mokinio veiklą daro dvasingesnę. Darbų mokymo procese reikia pateikti mokiniams pačių įvairiausių žinių apie medžiagas, įvairiomis priemonėmis skatinti mokinių žinių poreikį, mokyti naudotis įvairia dalykine literatūra, skatinti savarankiškai ieškoti reikalingos informacijos.

K. Galkausko (2000) nuomone, technologijų ugdymui keliami reikalavimai:

- akcentuoti praktinį darbų mokymo kryptingumą, suvokiant įgytų praktinių mokėjimų ir įgūdžių taikymo gyvenimui būtinybę,

- siekti, kad įgyti pamokose praktiniai mokėjimai ir įgūdžiai būtų gero ikiprofesinio lygio,
- technologijų pamokų metu įgyti praktiniai mokėjimai ir įgūdžiai tiktų daugumai namų ūkio darbų,
- kuo geriau išnaudoti darbų pamokų laiką praktiniams darbams atlikti – mokytis gaminti programoje numatytus dirbinius,
- išmokti naudotis mokyklos dirbtuvėse esančiais įrankiais, prietaisais.

Ypač didelę reikšmę technologijų pamokose, ugdant specialiųjų poreikių vaikus, turi vaizdinės priemonės. Rodymas yra geriausias būdas padėti vaikui suprasti, ko iš jo norima. Anot J. A. Komenskio, kur galima, reikia viską pateikti juslėmis.

Mokytojas technologijų pamokose plačiai naudoja įvairias mokymo kryptis, metodus, mokymo formas. Ypač svarbus žinių įgijimas veikloje arba mokymas dirbant, kai mokiniai savarankiškai vykdydami mokytojo užduotį, praktinėje veikloje įgija žinių. Plečiantis mokymo turiniui, gausėja informacijos kiekis, kurį mokinys turi perimti. Todėl siūlomas programuotas mokymas technologijų pamokose. Toks mokymas reikalauja ne tik partneriškų santykių tarp mokytojo ir mokinio, bet ir individualaus kiekvieno vaiko pažinimo.

Programuotas mokymas darbų pamokose svabus tuo, kad, kad naudojamas neturint specialių vadovėlių, kad vaikas gali savarankiškai dirbti savo tempu pagal programą ne tik mokykloje, bet ir namuose, bibliotekoje. Šiuo atveju mokytojo vaidmuo nėra vadovaujantis, jo ir mokinio santykiai tampa lygūs.

Reformuojant mokyklą, pereinama prie modernios mokymo krypties, kuri orientuota į vaiką. Mokytojas parenka ugdymo metodus, atsižvelgdamas į mokinį. Mokymo turinys pateikiamas taip, kad mokinys pats ieškotų, keltų problemas, o mokytojo vaidmuo – patarti, padėti vaikui apsispręsti, rinktis. Ugdymojo uždavinys – plėtoti pažintines mokinių galias, jų aktyvumą ir savarankiškumą, kad pats išmoktų įgyti žinias. Vien tik dirbant neįmanoma įgyti mokslinių žinių. Z. Žebrauskienės (2002) nuomone, kad praktinis darbas padėtų ugdyti savarankišką, kūribingą asmenybę, jis turi būti vaikui artimas ir suprantamas, privalo turėti naudingą tikslą, būti pritaikomas, atitikti mokinio jėgas, reikalauti tam tikrų pastangų. Svarbu nuolat derinti proto ir fizines jėgas, skatinti vaiko susidomėjimą.

Technologijų mokymo dalykas supažindina mokinius su profesijomis, todėl jam keliami reikalavimai formuoti ir tobulinti mokinių norus, darbo poreikius, skatinti mokinius motyvuotai rinktis profesiją, specialybę, atitinkančią jų polinkius. Per pamokas mokiniai įgyja specialybės žinių, mokėjimų, įgūdžių. Darbinio ugdymo metu profesiniam

orientavimui taikomi specialūs profesinio orientavimo metodai ir formos: laboratoriniai praktikos darbai, praktiniai darbai mokyklos dirbtuvėse, gamybinės ekskursijos. Svarbu teorijos žinias sieti su praktika, išmokti jas taikyti gyvenime.

I. Baranauskienė (2004) teigė, kad specialiųjų poreikių vaikų darbinis rengimas labai svarbus veiksnys. Būtina valdyti šį procesą ir numatyti jo etapus, nes jo organizavimo kokybė gali nulemti jaunuolio profesinį apsisprendimą. Paauglystėje formuojasi asmenybės vystymosi veiksniai:

- savarankiško gyvenimo projekcija,
- savęs vertinimo darbinėje veikloje įgūdžiai,
- gebėjimas įsisąmoninti savitvarkos įgūdžių svarbą,
- gebėjimas įsisąmoninti savitvarkos ir/ar savikontrolės galią.

Jau pradinėse klasėse vaikas turi būti skatinamas domėtis įvairiomis profesijomis.

Vėliau, anot A. Matulionio (1992), profesijos rinkimosi poreikio ir problematiškumo atsiradimas priklauso nuo įvairių sąlygų. Didelę reikšmę turi kryptingas lavinimas, technologijų pamokos, mokinių veikla įvairiuose būreliuose. Žinios, mokėjimai bei įgūdžiai visada veikia, dažnai ir lemia profesijos pasirinkimą. Ugdymo veiksniai specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui gali duoti impulsų, lemiančių jo tolesnio gyvenimo sėkmę. Bet gali būti ir priešingai: nuolat patirdamas nesėkmes, išgyvendamas dėl blogų įvertinimų neįgalusis mokinys gali atitolti nuo ugdymo. Taigi didelis dėmesys nukreiptas į šiandienos mokyklą.

Kiekvieno ateitis priklauso nuo to, ką išugdė socialinė aplinka, nuo fizinės ir dvasinės sveikatos, charakterio, protinio išsivystymo lygio. Kaip teigia S. Jones (2001), ikiprofesinis rengimas vadovaujasi šiais principais:

- kiekvienas žmogus turi teisę ugdytis kaip asmenybė,
- didinamos galimybės mokytis pagal bendrojo lavinimo programą,
- gerinami bendrojo lavinimo rezultatai,
- mokymas turi padidinti darbo gavimo galimybę,
- ikiprofesinis rengimas grindžiamas bendrųjų gebėjimų ugdymu.

Lietuvoje vyraujant mokykliniam neįgaliųjų asmenų profesinio rengimo modeliui ypač aktualu ugdymo sąlygas priartinti prie rinkos sąlygų: mokymas turi vykti artimomis gamybai sąlygomis. Kad perėjimas į darbo rinką būtų sklandus, to negalima padaryti per kelias praktikos savaites.

L. Jovaišos (1998) manymu, profesijos rinkimosi motyvams turi įtakos asmenybės darbingumas ir aktyvumas, sugebėjimas prisitaikyti prie kintančios aplinkos. Profesijos rinkimosi procesą galima suprasti kaip profesinį vystymąsi, kuris prasideda jau

ikimokykliniame amžiuje. Vėliau išryškėja tikrasis polinkis ir gabumai, pasirenkama tinkama profesija. Šiame procese atsiskleidžia pašaukimas, kuriam susiformuoti padeda įvairūs veiksniai:

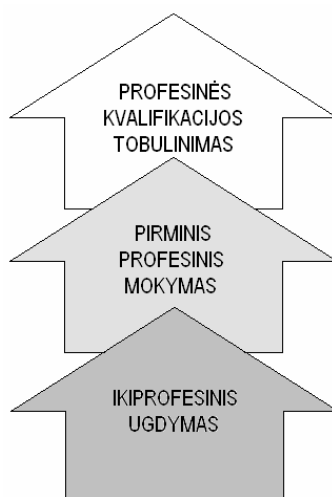
- socialiniai-ekonominiai;
- ugdymo;
- psichologiniai;
- sveikatos.

Socialiniai–ekonominiai veiksniai – tai gyvenamoji aplinka: tėvų socialinė – ekonominė bei kultūrinė padėtis, gamybinė- kultūrinė aplinka. Itin didelę reikšmę profesiniam vystymuisi turi ugdymo veiksniai: kryptingas lavinimas, darbų pamokos, fakultatyviniai užsiėmimai, mokinių veikla įvairiuose būreliuose. Žinios, mokėjimai ir įgūdžiai visada veikia, dažnai ir lemia profesijos pasirinkimą. Psichologiniai veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą būtų: profesinis subrendimas, intelektas ir specialieji gabumai, poreikiai, interesai, vertybės, charakteris.

Profesinis subrendimas rinktis profesiją – tai asmenybės sugebėjimas sąmoningai pasirinkti atitinkamą darbo rūšį ir kelią specialybei įgyti. Anot L. Jovaišos (1998), vienas subrendimo veiksnių, renkantis profesiją, yra patirtis (žinios, mokėjimai, įgūdžiai), įgyta teoriniame ir ypač praktiniame darbe. Profesijos rinkimasis siejamas ir su intelektu. Intelektas – tai asmenybės sugebėjimas optimaliai prisitaikyti visose jos veiklos sferose: žaidimuose, mokymo procese, darbe, socialiniuose santykiuose, kūryboje.

Neįgalumą turinčių mokinių apsisprendimą šiek tiek riboja negalės pobūdis. Siekiant išvengti neįgaliųjų socialinės atskirties ir izoliacijos visuomenėje, darbinis rengimas gali tapti veiksminga priemone. Profesinio rengimo procesas, pagal R. Laužacką (1996), apima tris nuoseklius ir tarpusavyje suderintus etapus:

- ikiprofesinį ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose;
- pirminį mokymą profesinėse, aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose;
- profesinės kvalifikacijos tobulinimą – profesinį prisitaikymą bei profesinį augimą.

2 pav. Profesinio rengimo procesas

Šiandieniniai Lietuvos įstatymai deklaruoja neįgaliųjų teisę į ugdymą, profesinį mokymą ir įdarbinimą. Visi jaunuoliai, tarp jų ir turintys specialiųjų poreikių turi teisę būti ugdomi. Anot A. Bagdono (1995), ugdymas turi priklausyti nuo vaiko specialiųjų reikmių, kurios kyla dėl negalės specifiškumo. Viena iš neįgaliųjų moksleivių ugdymo nuostata yra tokia, kad jų ugdymas nesibaigia mokyklos baigimu, būtina orientuoti jo galimybes atitinkantį profesinį rengimą. Tokių jaunuolių profesinis mokymas yra vienas iš svarbiausių specialiojo ugdymo uždavinių. Todėl bendrojo lavinimo mokykloje technologijų pamokos turėtų padėti jiems tapti ekonominiu požiūriu aktyviems ir formuoti tuos kasdienio gyvenimo įgūdžius, kurių reikalauja socialinis visuomenės būvis ir suaugusio žmogaus vystymasis.

Ilgą laiką Lietuvos mokyklose viena iš darbų mokymo formų buvo gamybinis mokymas. Visi mokiniai buvo mokomi vienos ar dviejų specialybių.

Anot I. Baranauskienės (2002), darbinis rengimas yra bendrojo ugdymo kokybės rodiklis. Visų mokomųjų dalykų turinys, žinios, formuojami gebėjimai, įgūdžiai ir vertybės panaudojami ir pritaikomi darbinio ugdymo rengimuisi.

Dviejų savaitinių technologijų pamokų darbiniam ugdymui neįgaliesiems moksleiviams neužtenka. Specialiųjų ir lavinamųjų klasių moksleiviams darbų ir buitines kultūrai mokytis ugdymo planuose yra skirta daugiau valandų negu bendrojo ugdymo klasių moksleiviams, tačiau tik maža dalis mokyklų turi reikiamą darbų mokymo bazę. O neįgaliųjų mokinių darbinio ugdymo sėkmė labai priklauso nuo tinkamų ir reikiamo kiekio įrankių bei medžiagų, gerų įrengimų ir patalpų. Todėl neįgaliųjų moksleivių ikiprofesinis ruošimas Lietuvoje atsidūręs sunkioje situacijoje. E. Elijošiaus (2004) teigimu, bendrojo lavinimo mokykloje papildomam darbiniam ugdymui ir profesiniam konsultavimui

dažniausiai neskiriamas reikiamas dėmesys. Anot K. Galkausko (2000), tokioje mokykloje mokantis darbų profesija neįgijama.

Tačiau, anot A. Ališausko (1998), pagrindinė problema yra ne profesinio rengimo sistemos kūrimas, o įvairių negalių pažinimas. Vystymosi sutrikimų geras išmanymas, organizuojant ugdymo procesą – svarbiausias mokytojo kompetencijos rodiklis.

L.Kaukėnaitės (1994) manymu, kad dėl mokinių nepažinimo, nepakankamo dalykinio ir metodinio pasirengimo kyla skaudžių nesusipratimų, neigiamai veikiančių ir mokinius, ir mokytojus. Mokiniai atsisako dirbti, tampa grubūs, nenori lankyti mokyklos. Mokytojai, nesulaukę pageidaujamų rezultatų, nusivilia, o sąmonėje formuojasi neteisinga nuostata apie neįgaliuosius mokinius. Jie pradedami laikyti nesukalbamais, beviltiški ir paliekami ramybėje nuošalyje.

Mokymas dirbti specialiųjų poreikių turinčius vaikus yra specifinis. Anot I. Elijošienės (1998), ugdymo rezultatai priklauso nuo daugelio šio proceso sudėtinių dalių: ugdytinių su savo ypatumais, ugdytojų dalykinio parengimo, pedagoginio meistriškumo, teisingai suprastų ir suformuluotų tikslų, ugdymo planų ir programų, atitinkančių mokinių amžiaus bei individualius gebėjimus. Didelę reikšmę darbiniam ugdymui, jo sėkmei, anot L.Samsonienės (2003), turi mokytojų požiūris į neįgaliuosius mokinius ir jų pačių kompetencijos mokyti juos asmeniškai vertinimas. Daugelyje mokslininkų darbų pabrėžiama, kad teigiamos mokytojų nuostatos turi lemiamą reikšmę integracijos sėkmei. Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad mokytojai, kurių požiūris teigiamas, padeda neįgaliesiems mokiniams sėkmingai integruotis į bendrojo lavinimo mokyklas, formuoja teigiamą sveikų vaikų požiūrį į jų neįgalius bendraamžius.

Kaip ir kiekvienam specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui, taip ir fizinę negalę turinčiam, nepaprastai svarbus profesijos pasirinkimo klausimas. Numatant ugdymo turinį, labai svarbu realiai įvertinti jo išskirtinius gebėjimus ir sutrikimus bei motyvaciją. Apie mokslus, baigus vidurinę mokyklą, reikėtų kalbėti atsižvelgiant į mokinio interesus, stipriąsias puses ir pasiekiamas galimybes. Kai kurios negalios trukdo rinktis tam tikras profesijas. Iki profesinio ruošimo metu, technologijų pamokų metu būtina atsižvelgti į profesijos keliamus reikalavimus, į moksleivio realų tinkamumą jai. Intelektą, emocijas, motyvaciją ir darbo įpročius reikia įvertinti kur kas kruopščiau nei fizinius trūkumus. Viena didžiausių problemų, dirbant su fizinę negalią turinčiais mokiniais – pagalba jiems išsiugdyti realistiškesnį požiūrį į profesiją.

Kai kurie asmenys su palyginti nesunkiomis fizinėmis negaliomis gali nerasti darbo ar būti bedarbiais dėl netinkamo socialinio elgesio ir emocinių problemų arba blogų darbo įpročių. O kai kurie jaunuoliai su sunkiomis fizinėmis negaliomis, tinkamai panaudoję

savo intelektą, socialinius įgūdžius ir išlikusius fizinius gebėjimus, gali užimti aukštas pareigas ir būti pajėgiais dirbti konkurencijos sąlygomis.

Aukštos kokybės mokymas ir profesinis paruošimas, pradedant ikimokykliniu laikotarpiu ir baigiant profesijos pasiruošimu yra geriausias būdas siekiant, kad žmogus su negalia efektyviai integruotusi į ekonominę rinką ir taptų aktyviu visuomenės nariu.

1. 2. 1. Neįgalumą turinčių mokinių darbinio ugdymo kaita Lietuvos švietimo sistemoje

Specialiųjų poreikių turinčių mokinių darbinis ugdymas Lietuvoje – tai sena ir aktuali tema. Pirmieji iš neįgaliųjų pradėjo mokytis kurtieji. Jau 1805 m. buvo įsteigta Vilniaus kurčiųjų mokykla, vėliau – Kurčiųjų institutas. Čia buvo daug dėmesio skiriama mokinių bendrajam lavinimui ir amatų mokymui. Jauni žmonės galėjo įgyti spaustuvininko, siuvėji, tekintojo specialybes. Neįgaliųjų ugdymui daug padėjo medikai, pedagogai, katalikiškos bendrijos ir draugijos, mokslo įstaigos. Daud darbų buvo vykdoma labdaros pagrindais. Tačiau buvo daug kliūčių ir sunkumų. Dėl lėšų stokos Kurčiųjų institutas 1832 m. buvo uždarytas. Vėliau buvo įkurtas Kauno aklųjų institutas. Didesnis dėmesys čia buvo skiriamas muzikai ir rankdarbiams. Mokiniai mokėsi verti šepečius, austi, megzti, rišti knygas.

1928 m. buvo įkurta Vilniaus aklųjų mokykla. Daug dėmesio buvo skiriama mokinių profesiniam ruošimui. Vėliau ši mokykla buvo perorganizuota į aklųjų profesinę vidurinę mokyklą. Čia buvo mokoma trijų specialybių: pynimo, audimo ir žemės ūkio darbų. Vėliau buvo atidaryta Vilniaus kurčiųjų mokykla, kurioje be bendrojo lavinimo dalykų buvo mokoma staliaus, siuvėjo amatų bei rankdarbių.

Sutrikusio intelekto vaikų auklėjimu ir ugdymu buvo susirūpinta kur kas vėliau, nes reikėjo specialiai jiems organizuoti mokymą, vystymosi kooregavimą. 1931 m. J. Laužiko iniciatyva Kaune buvo įkurta pirmoji Lietuvoje pagalbinė mokykla.

Nežymiai sutrikusio intelekto asmenų profesinio rengimo sistemos pamatai, anot V.Karvelio (2001), padėti 1948-1949 mokslo metais, kai šalies specialioji mokykla pradėjo dirbti pagal tos mokyklos specialiai parengtus Lietuvos švietimo ministerijos patvirtintus mokymo planus. Jau tais laikais daugiau kaip ketvirtadalis ugdomojo proceso buvo skiriama darbinio mokymo dalykams, pradedant rankų darbais ir baigiant profesiniu mokymu.

Tarybiniais metais neįgalūs vaikai buvo ugdomi internatuose. Nors specialiųjų mokyklų daugėjo, tačiau žymią ir labai žymią protinę negalią turintys vaikai buvo beveik palikti likimo valiai, jie buvo įvardinti kaip „nemokytini“. Internatuose neįgalieji vaikai be bendrojo lavinimo dalykų buvo mokomi ir profesijos: siuvimo, stalystės, pynimo, batsiuvystės, šaltkalvystės darbų. V. Karvelio (2001) teigimu, dažnai darbą sunkino tai, kad trūko ne tik profesijos mokytojų, bet įrankių, įrengimų. Baigę šias mokyklas mokiniai negaudavo jokio dokumento, kuris laiduotų įgytą kvalifikaciją. Vėliau mokymas tobulėjo. Daugiau dėmesio buvo skiriama darbiniam ir profesiniam rengimui. Išlaikę egzaminus mokiniai gaudavo kvalifikacijos dokumentą, jie nesunkiai susirasdavo darbą, nes tuometiniai įstatymai buvo palankūs neįgaliesiems – jie turėjo pirmumo teisę įsidarbinant.

Vykstant švietimo sistemos kaitai, kinta ir specialiojo mokymo įstaigų situacija. Specialiosiose internatinėse mokyklose vis mažėja ugdomų moksleivių skaičius. Moksleivių mažėjimą lemia neįgaliųjų mokinių mokymasis visiškos ar dalinės integracijos forma bendrojo ugdymo mokykloje.

Tačiau neįgaliųjų vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas – gana sudėtingas ir ilgai trunkantis procesas. Iki šiol neįgaliesiems nepritaikyta aplinka daugelyje mokyklų, stinga specialiųjų mokymo priemonių, vadovėlių, neįvesti pedagogo padėjėjo, palydovo, skaitovo etatai, neišspręsta transporto problema. Pagrindinis integruoto ugdymo tikslas – kiekvienam vaikui, nepriklausomai nuo jo gabumų, sudaryti visas įmanomas sąlygas ir galimybes fiziškai ir protiškaiai ugdytis.

Integruoto ugdymo sąlygomis specialiųjų poreikių turintys moksleiviai naudojami dviejų ugdymosi sistemų – bendrojo ir specialaus lavinimo paslaugomis. Speciausias ugdymas reiškia pripažinimą, kad kiekvienas vaikas turėtų būti mokomas metodu, atitinkančiu jo unikalias savybes.

A. Galkienės (2000) nuomone, neįgalumą turinčių mokinių ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose samprata išplaukia iš nuostatos pripažinti kiekvienam žmogui vienodas teises visuomenėje. Ši nuostata, aprėpdama visą visuomenės sanklodą, reikalauja garantuoti kiekvienam vaikui teisę į bendruomenės mokyklą, kurioje mokosi tos pačios gyvenamosios vietos bendraamžiai, suaugusiam žmogui – teisę į darbą, kaip prasmingo gyvenimo esmę.

Vaikas – augantis žmogus. Jis nėra tik ugdymo objektas, jis – ir subjektas, kuris gyvena ir elgiasi pagal savo prigimtį. Mokykloje ugdytiniui turi būti sudarytos sąlygos siekti asmenybės tobulumo, mokytis pagal sugebėjimus, suvokti savo negalias ir išmokti jas kompensuoti. Anot A. Galkienės (2003), vaikas mokykloje yra svarbiausia vertybė. Konkretaus ugdytinio poreikiai bei charakterio ypatumai diktuoja darbo turinį ir formas.

Visi priimami sprendimai ir vykdomi veiksmai turi būti matuojami vienu matu – ar tai daroma vaiko labui ir vardan jo tobulėjimo.

Orientacija į vaiką kaip asmenybę svarbi dirbant su visais mokiniais, bet ypač tai svarbu dirbant su vaikais, turinčiais negalių. Specialiųjų poreikių vaikui technologijų pamokose įvairinamas mokymo procesas, keičiami tradiciniai ugdymo būdai. Pasak A.Galkienės (2000), apsisprendus bendrojo lavinimo mokyklose drauge su normaliai besivystančiais moksleiviais ugdyti ir vaikus, turinčius raidos sutrikimų, pedagogams keliamas naujas uždavinys – sukurti ugdymo aplinką, kurioje individualių ugdymosi tikslų efektyviai siektų ugdytiniai, turintys skirtingas galimybes veikti. Tai skatina ieškoti lanksčių pedagoginių sprendimų, daugiau bendradarbiauti su tėvais ir kolegomis. Galiojantys įstatymai reikalauja, kad kiekvienas neįgalus vaikas būtų ugdomas mažiausiai varžančioje aplinkoje, kad ugdymas atitiktų individo poreikius ir neribotų jo laisvės ir vystymosi galimybių. Palankiausia ugdymo aplinka specialiųjų poreikių vaikui užtikrina saugumą.

Siekiant visapusiško specialiųjų poreikių turinčių moksleivių ugdymo technologijų pamokose, ugdymo turinys pritaikomas pagal vaiko raidą, poreikius ir interesus. Pedagogas individualizuoja ugdymo turinį, pasirenka ugdymo metodus. Juk ugdymo metodai – vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių ugdymo pritaikymą konkretaus moksleivio poreikiams.

Specialiųjų poreikių asmenų ugdymui Specialiojo ugdymo įstatyme išskelti šie uždaviniai:

- padėti suvokti bendrąsias žmogaus vertybes ir puoselėti dorą kaip būtiną demokratinės gyvenamosios pagrindą;
- rengti savarankiškai gyventi vietos bendruomenėje;
- teikti kvalifikuotą specialiąją pedagoginę psichologinę pagalbą;
- užtikrinti lygias teises įgyti pradinį, vidurinį išsilavinimą, profesiją;
- pripažinti jų gebėjimus ir galias, sudaryti tęstinio ugdymosi galimybes;
- sudaryti sąlygas integruotai ugdytis bendrojo ugdymo įstaigose.

Specialiojo ugdymo tikslas yra nustatyti ir sustiprinti neįgaliojo vaiko gebėjimus. Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo sėkmė didžiąja dalimi priklauso nuo bendruomenės požiūrio. Norint užtikrinti visavertį bei prasmingą specialiųjų poreikių vaikų ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose, jų atžvilgiu reikia formuoti teigiamas nuostatas. Vienas būdų tai pasiekti – bendruomenės požiūrio ugdymas. Svarbiausia tai, kad jos nariai daugiau žinotų apie bendravimą su specialiųjų poreikių vaikais ypatumus, pripažintų jų

poreikius ir sugebėjimus. Kuo daugiau matomi neįgalieji, kuo daugiau žinoma apie juos, tuo greičiau keičiasi aplinkinių požiūris.

Vaiko, turinčio negalią, pasodinimas bendrojo tipo klasėje ir mokymas pagal bendrojo lavinimo programą, neteikiant specialiosios pedagoginės pagalbos, nėra integracija. Vaikai, turintys skirtingas negalias ir skirtingus pedagoginius poreikius, negali būti ugdomi visiškai taip pat, tokiais pat būdais ir metodais ar pagal tą pačią programą. Reikalavimai turi atitikti realias moksleivio galimybes.

A. Galkienės (2003) teigimu, neįgalumą turinčių moksleivių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje praranda bet kokią prasmę, jei nėra sudaromos sąlygos pagal savo jėgas kiekvienam moksleiviui dalyvauti ugdymo realybėje. Specialiųjų poreikių turintį moksleivį galima išmokyti tik jam individualiai parinktais metodais. Būtina nuolat eksperimentuoti, kad surastume konkrečiam vaikui tinkamą būdą.

Į bendrojo lavinimo klases integravus specialiųjų poreikių turinčius mokinius, būtina taikyti diferencijuoto mokymo metodus, kurie leidžia bendradarbiauti įvairių akademinų gebėjimų mokiniams. Kiekvienas vaikas yra individualybė, prie kurios reikia prisitaikyti, kiekvienai rasti mokymo formą. Tik atsižvelgus į kiekvieno vaiko sugebėjimus, polinkius galima garantuoti mokymosi sėkmę. Derinant technologijų pamokoje įvairias darbo formas kiekvienam moksleiviui reikia stengtis sudaryti kuo palankesnes sąlygas plėtoti gebėjimus. J. Vaitkevičius (1985) teigė, kad mokykloje svarbu sudaryti kiekvienam mokiniui tinkamas sąlygas jo intelektualiam dvasiniam pasauliui tobulinti, padėti ir nuolat skatinti mokinį siekti tobulumo pagal individualią programą, suteikiant mokiniui daugiau laisvės veikti, mokytis, ne užgniaužti, o skatinti jo originalumą.

Mokymosi procesas darbų pamokose turi padėti kiekvienam specialiųjų poreikių moksleiviui siekti rezultatų pagal savo gabumus. Mokymosi procese, ribojamame mokymo planų, programų, dažnai neatsižvelgiama į individualias moksleivio savybes. L. Šiaučiukėnienės (1996) manymu, diferencijavimas, parenkant atskiram vaikui ar vaikų grupei uždavinius, reikalavimus, darbo formas ir metodus, kurie leidžia vaikams mokytis pagal savo potencines galimybes, kiekvienam užtikrina mokymosi sėkmę.

Diferencijavimo principas – tai visumos skirstymo į pakopas principas, atsižvelgiantis į ugdytinio individualius ypatumus. Tai tokia mokymo kryptis, kai atsižvelgus į mokinių skirtumus, sudaromos specialios mokinių grupės, kurios mokomos skirtingai. Taip siekiama ugdytinio saviraiškos ir savirealizacijos. Jis jaučiasi saugiu ir lygiateisium mokiniu klasėje. Diferencijuotas grupinis darbas vyksta bendraujant tarpusavyje. Tai skatina vaiko tarpasmeninę socializaciją.

J. Laužikas (1974) manymu, skirstant mokinius į grupes, tiksliausia būtų vadovautis šiais pagrindiniais kriterijais: mokinių žiniomis, mokinių gabumais, darbingumu ir požiūriu į mokymąsi. Ugdymo procese reikia atsižvelgti į visas vaiko individualias psichikos ypatybes: gebėjimą sutelkti ir paskirstyti dėmesį, atmintį, mąstymo tempą, emocijas. Kiekvienas vaikas mokosi savaip, pagal savo mokymosi sistemą. Todėl ir priėjimas ir mokymas prie kiekvieno turi būti skirtingas. Ugdymo diferencijavimas turi padėti atskleisti moksleivio individualias savybes, ugdyti jo interesus, polinkius, kūribingumą, pasitikėjimą savo jėgomis, skatinti mokymo motyvaciją. Anot J. Laužiko (1974), svarbiausia saugoti vaiką nuo nesėkmės, nuo nemalonių išgyvenimų, atliekant mokyklinės užduotis. Mokslininkas, analizuodamas pedagoginius-psichologinius diferencijuoto mokymo aspektus, išskiria tris svarbiausius uždavinius:

- pažinti mokinio individualiąsias savybes;
- turėti tinkamų šaltinių bei medžiagos individualiai ir savarankiškai mokinių veiklai;
- individualios veiklos formos.

Individualizuotas mokymas pritaikytas prie besimokančiųjų poreikių. Ugdytojui labai svarbu pažinti mokinį. J. Laužiko (1974) nuomone, yra viena bendra individualaus priėjimo taisyklė: kiekvienu atveju matyk žmoguje tai, kuo jis daugiausia gyvena, ir rask jo dvasiniame pasaulyje nors mažiausią pozityvų branduolėlį.

Individualizuotos programos turėtų būti rengiamos kiekvienoje bendrojo lavinimo mokykloje, jei joje yra mokinių, kuriems keliami individualūs ugdymosi tikslai ir kurie pasižymi šiais požymiais:

- specifiniu nesugebėjimu mokytis;
- komunikacijos sutrikimais;
- protiniu atsilikimu;
- elgesio sutrikimais;
- klausos, regos, judėjimo organų ir sveikatos sutrikimais.

A. Galkienės (2003) manymu, individualizuotos programos tikslas – numatyti kryptingą ugdymo ir ugdymosi veiklą, siekiant aukščiausios asmeninės kompetencijos. Įgyvendinant šį esminį individualizuotos ugdymo programos tikslą, sprendžiami šie uždaviniai:

- lavinti pozityvius asmens gebėjimus, plėtoti pažinimo galimybes, pomėgius ir interesus;
- ugdyti gebėjimus, kurie leidžia kompensuoti sutrikusios funkcijos veiklą arba prisitaikyti ir produktyviai veikti be jos;
- derinti asmens poreikius ir švietimo reikalavimus;

- formuoti bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Individualioji programa, sudaryta darbiniam ugdymui kiekvienam neįgaliam mokiniui, skirta asmens individualiems gebėjimams ugdyti ir specialiesiems ugdymo poreikiams tenkinti. Šių programų turinys ir lygis atitinka kiekvieno mokinio realias galias ir poreikius. Jų tikslas – formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius, parengti žmogų taip gyventi visuomenėje, kad jis kuo mažiau būtų pasyvus stebėtojas.

1. 2. 2. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių profesinės veiklos orientavimas Lietuvoje

Per pastarąjį dešimtmetį pasikeitė požiūris į neįgalų žmogų ir negalią apskritai. Anot J.Baranauskienės (2004), nuo orientacijos į neįgaliųjų elementarių poreikių tenkinimą, dėmesio fizinei sveikata, medicininei reabilitacijai pereita į profesinio rengimo lygmens paramą švietimo srityje.

Pasaulio bendruomenė yra priėmusi nemažai įvairių privalomų ir rekomendacinio pobūdžio tarptautinių aktų, reglamentuojančių neįgalaus žmogaus teises. Lietuva, pasirašiusi tarptautinius dokumentus, įsipareigojo jų laikytis. Pagrindiniai yra šie:

Tarptautinė darbo organizacijos konvencija:

- Nr. 111 „Dėl diskriminacijos darbo ir veikos srityje“ (1958 m.);
- Nr. 142 „Dėl profesinio orientavimo ir profesinio rengimo ugdant žmogaus išgalias“ (1975 m.);

1992 m. Lietuva prisijungė prie Jungtinių Tautų Vaiko konvencijos, o Lietuvos Respublikos seimas ją ratifikavo 1995 m. Joje deklaruojami įsipareigojimai sudaryti galimybę neįgaliesiems vaikams mokytis, įsigyti profesiją, pasirengti darbui ir poilsiui.

1995 m. ratifikuojama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybė garantuoja visas svarbiausias vaikų teises, pripažįsta psichiškai ir fiziškai nevisaverčių vaikų teisę į visavertį gyvenimą, į švietimą.

1996 m. kovo 14 d. Priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindu įstatymas, kuris reglamentuoja negalią turinčių vaikų teisę į mokslą, profesinį pasirengimą, aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime.

1997 m. Profesinio mokymo įstatyme apibrėžti specialiųjų poreikių vaikų (jaunuolių) profesinio mokymo sistemos uždaviniai:

- Garantuoti kokybišką ir sistemingą neįgaliųjų darbinį mokymą ir profesinį orientavimą bendrojo ugdymo sistemoje.

- Suteikti profesinį bei bendrąjį kultūrinį išsilavinimą, atitinkantį šiuolaikinį mokslo, technikos ir kultūros lygį bei pasirinktai profesinės veiklos sričiai keliamus reikalavimus, atsižvelgiant į negalės pobūdį ir lygį.
- Sudaryti sąlygas profesinei kvalifikacijai tobulinti bei persikvalifikuoti, kad neįgalus asmuo galėtų tenkinti kintančius darbo rinkos poreikius.
- Laiduoti profesinio mokymo tęstinumą.

1998 m. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija pirmą kartą reglamentuoja egzaminų pritaikymo tvarką specialiųjų poreikių turintiems moksleiviams, kuri suteikia galimybę išlaikyti pagrindinės mokyklos baigiamuosius egzaminus ir stoti į profesinio rengimo mokyklas.

1998 m. priimtas Specialiojo ugdymo įstatymas. Įstatyme tarp pagrindinių specialiojo ugdymo uždavinių yra numatoma: sudaryti lygias galimybes įgyti išsilavinimą bei profesiją, pripažįstant specialiųjų poreikių vaikų galias.

1998 m. priimtas Invalidų socialinės integracijos įstatymas, apibrėžiantis asmenų su įvairia negalia įsidarbinimo garantiją.

2003 m. priimtas įstatymas atspindi specialiųjų poreikių asmenų ugdymo integraciją. Tai pagrindinis švietimo klausimus reglamentuojantis teisės aktas Lietuvoje – Švietimo įstatymas. Švietimo įstatymo 15 straipsnis teigia, kad specialiojo ugdymo paskirtis – padėti specialiųjų poreikių asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį.

Kuriant ir tobulinant teisės aktus teisinė sistema yra nuolat koreguojama.

Siekama, kad ji būtų kuo palankesnė specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Taip stengiamasi labiau apginti jų teises ir interesus. Atlikta juridinių dokumentų apžvalga rodo, kad atliekami svarbūs sprendimai, siekiant sudaryti palankias sąlygas neįgalumą turintiems vaikams mokytis ir būti ugdomiems, įgyti profesiją.. Nes mokslas – prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė. Tai veikla, kuri suteikia asmeniui savarankiško gyvenimo pagrindus, padeda tobulėti. Neįgalumą turinčiam vaikui – tai darbinis ugdymas, kuris padeda gyvenime įsigyti specialybę, tapti kiek galima daugiau savarankišku, nepriklausyti nuo aplinkinių.

1. 2. 3. Integracijos galimybės į darbo rinką

Perėjimas iš mokyklos į darbinį pasaulį ir suaugusiųjų pareigų suvokimas yra kritiškas periodas visiems jauniems žmonėms, ypač jaunuoliams su negalia. Su integracija susiję daugelis galimybių, padedančių suaugusiems integruotis į visuomenę, ir ypač į

dirbančiąja visuomenės dalį. Tokia integracija turi remtis paruošimu ir pagrindais, kurie diegiami vaikui su negalia nuo pat jo gyvenimo pradžios.

Jaunuolių, turinčių neįgalumą, darbinis ugdymas nesibaigia vidurinės mokyklos baigimu. Todėl būtina organizuoti jų galimybes atitinkantį profesinį rengimą. Tokių jaunuolių profesinis mokymas yra vienas svarbiausių specialiojo ugdymo uždavinių. Kaip teigia E. Elijošius (2000), nuo teorijos reikia preiti prie praktikos. Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių poreikis įgyti praktišką specialybę nesunkiai identifikuojamas, tad lieka rengti šio poreikio tenkinimo sistemą, apimančią visus specialybės įgijimo etapus (J. Lapė, 1980): profesijos rinkimosi propedeutika → bendras darbinis rengimas → profesinės informacijos rinkimas → profesijos rinkimasis → specialybinis apsisprendimas → mokymo įstaigų atranka (atsižvelgiant į realų vystymosi lygį) → pažintis su stojimo sąlygomis → dalyvavimas profesinėje atrankoje → stojimo motyvų ir asmeninių interesų patikrinimas → profesinis specialybinis teorinis bei praktinis rengimas → įsidarbinimo nuoseklumo išsiaiškinimas → integracija į darbinę profesinę bendruomenę ir adaptacija joje → socializacijos sėkmės vertinimas → informacijos rinkimas apie kvalifikacijos kėlimo bei persikvalifikavimo galimybes.

Profesinis orientavimas – mokomojo ir ugdymo proceso dalis. Anot E. Elijošiaus (2001), kai šis procesas nėra organizuojamas sąmoningai, pagal iš anksto numatytą programą, sunku tikėti, kad individo veikla, bent jau pradiniam apsisprendimo etape, būtų nuosekli ir kryptinga ir tuo labiau įsisąmoninta. Todėl rizikuojama pasirinkimo klaidų gausa. Nes daugiau kaip pusė moksleivių, baigusių specialiąsias mokyklas nedirba pagal savo specialybę.

Baigę mokyklą jaunuoliai renkasi specialiųjų profesinio rengimo centrus arba profesines mokyklas, rengiančias profesijai neįgaluosius. Didžioji dauguma moksleivių norėtų turėti darbą, dirbti ir užsidirbti. Visavertį gyvenimą jiems reiškia galimybė įgyti jų gebėjimus atitinkantį išsilavinimą ir iš jo pragyventi. Jaunuoliai norėtų prasmingo, visuomenei reikalingo darbo.

Neįgaliųjų asmenų teisę į užimtumą iš dalies užtikrina steigiami dienos užimtumo centrai. Juose siekiama ugdyti neįgaliųjų fizinius ir protinius sugebėjimus, lengvinti jų darbinę, profesinę ir visuomeninę integraciją. Mokymo centruose mokomi jaunuoliai, vyresni nei 18 metų. Jie gali rinktis staliaus, siuvėjo, virtuvės darbuotojo padėjėjų, maketuotojo kompiuteriu, mezgėjo, fotografo padėjėjo, keramiko, kirpėjo, patalpų valytojo, prekių fasuotojo, želdinių tvarkytojo, namų ūkio pagalbininko ir kitas profesijas.

Kad jaunuoliai galėtų dirbti, būtina suformuoti darbinius įgūdžius. Tai atliekama keliomis pakopomis. Pirmoji pakopa skirta išsiaiškinti konkrečius žmogaus sugebėjimus ir

realias galimybes mokytis vieno ar kito amato. Per bandomąjį trijų mėnesių, o kartais ir ilgesnį laikotarpį parengiama individuali mokymo programa pasirinktai specialybei įgyti. Antroji pakopa skirta mokytis specialybei reikalingų darbinių veiksmų, atsižvelgiant į auklėtinio negalės specifiką. Darbo instruktorius supažindina auklėtinį su medžiagomis, įrankiais, padeda įsisavinti atskiras operacijas. Mokymo procese nuolat įtvirtinamos jau įgytos žinios. Trečioji pakopa apima konkrečią gamybinę veiklą, kurią organizuoja ir prižiūri instruktorius. Norintiems įsidarbinti jaunuoliams iškyla profesinių įgūdžių įgijimo ir atkūrimo problema. Jiems reikia papildomų reabilitacijos paslaugų, profesinio mokymo ar perkvalifikavimo. Tokios paslaugos teikiamos specialiose profesinio rengimo įstaigose.

Norėdamas įsitvirtinti šiuolaikinėje darbo rinkoje neįgalusis jaunuolis turi turėti aukštą kvalifikaciją. Tačiau jo įgytų žinių nepakanka. I. Baranauskienės (2004) nuomone, tinkamiausias neįgaliųjų asmenų profesinio rengimo modelis yra toks, kai siekiama ne tik išmokyti profesijos, bet ir parengti mokinį savarankiškam darbui ir gyvenimui.

Profesinis rengimas ir profesinė adaptacija yra glaudžiai tarpusavyje susijęs procesas, kurio sėkmę lemia:

- profesinio rengimo modelis;
- nuoseklus ir struktūruotas profesinio orientavimo procesas;
- požiūris į socialinę paramą, kai jis siejamas su įdarbinimu;
- bendrųjų gebėjimų integravimas į profesinio rengimo turinį;
- palankios visuomenės nuostatos.

Anot I. Baranauskienės (2004), nors neįgaliųjų teisė mokytis pripažįstama, tačiau kai kuriose mokyklose, antroje pakopoje, mokosi tik po kelis tokius jaunuolius. Šioje pakopoje nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai dėl savo negalės negali mokytis, nes nepakanka išsilavinimo, įgyto pagal specialiąją mokymo programą. Fizinę negalią turintys jaunuoliai negali mokytis kai kuriose profesinėse mokyklose, nors ir turi reikalaujamą išsilavinimą, dėl nepritaikytos neįgaliesiems aplinkos.

Neįgalūs asmenys gali įsigyti profesinę kvalifikaciją:

- darbo rinkos profesinio mokymo sistemoje;
- profesinėse mokyklose;
- profesinėse mokyklose, kurios specializuojasi neįgaliųjų profesinio rengimo srityje;
- specialiųjų internatinių mokyklų profesinio rengimo skyriuose;
- profesinių mokyklų specializuotose grupėse neįgaliesiems.

Šiandieninėje darbo rinkoje jaunuolis, turintis nežymų intelekto sutrikimą, dėl neaiškiai apibrėžtų įstatymų negali konkuruoti ne tik su sveikais, bet net ir su fizinę negalę turinčiais žmonėmis. Reikėtų galvoti apie pritaikytas darbo vietas jiems, nepilną darbo

dieną, specifinį atlygį už darbą. Profesijų pasiūla nėra plati. Tarp jų yra ir tokių, kurios visai nepaklausios darbo rinkoje.

Neįgalusis jaunuolis, baigęs mokyklą ir įgijęs profesiją sunkiai gali įsidarbinti, nes, I. Baranauskienės nuomone, tarpininkai neįgaliųjų įdarbinimo perspektyvas vertina labai pesimistiškai: nėra įstatymų, skatinančių įdarbinti neįgalų asmenį, nepalankios darbdavių nuostatos, nepalankios ekonominės sąlygos, nežymiai sutrikusio intelekto asmuo darbo rinkos požiūriu nėra laikomas neįgaliu, neturi išskirtinių teisių.

Neįgalus žmogus sunkiai įsitvirtina darbo rinkoje. To priežastis nėra tik bloga profesinio parengimo kokybė. Kaip parodė 1997 metais V. Karveliui vadovaujant atlikti tyrimai, profesinės adaptacijos nesėkmės įvairiapusės: socialiai nepriimtinas elgesys, profesinio pasirengimo ir kvalifikacijos trūkumas, nepakankamas pasiruošimas savarankiškam gyvenimui, nepakankama parama įsidarbinimo procese, menkas darbdavių ir bendradarbių suinteresuotumas.

Anot Blair, geriausia priemonė nuo socialinės atskirties – tai darbo gavimas, o geriausias būdas gauti darbą – geras išsilavinimas, geras pasirengimas ir patirtis. Suteikdami šią teisę, gauname dvigubą pelną. Sukuriamas geresnis gyvenimas patiems jaunuoliams, apsaugant juos nuo neturinčių perspektyvos darbų, nedarbo, skurdo, ligų bei kitokios ekskluzijos. Nepadėjusi jaunuoliams pereinamuoju laikotarpiu tapti nepriklausomiems, visuomenė priversta mokėti didelias pašalpas.

Apibendrinami mokslinės literatūros ir švietimo sistemos dokumentų analizę, galime pateikti tokias išvadas:

- 1. Atlikta juridinių dokumentų apžvalga rodo, kad atliekami svarbūs sprendimai, siekiant sudaryti palankias sąlygas neįgalumą turintiems vaikams mokytis, įgyti profesiją.*
- 2. Darbinio ugdymo sistemą SP turintiems mokiniams sudaro trys etapai: darbu → darbų ir buities kultūros → profesinio mokymo. Pirmieji du etapai vyksta mokykloje, trečiasis – profesinėse mokyklose, mokyklos profesiniuose skyriuose.*
- 3. Nuoseklus ir struktūruotas ikiprofesinio ruošimo procesas turėtų vykti bendrojo lavinimo mokykloje, technologijų pamokose.*
- 4. Neįgaliųjų mokinių ikiprofesinis rengimas turi būti siejamas su aiškia projekcija į ugdytinio ateitį.*
- 5. Integruotos mokyklos technologijų mokytojas, pasirinkdamas mokomąją medžiagą, turėtų remtis programa, skirta sutrikusio intelekto vaikams. Ji yra platesnė, bet kartu paprastesnė, detalesnė, daugiau atitinkanti mokinių ugdymo tikslus, galimybes ir specifiką.*
- 6. Tik labai gerai pažįstant neįgalųjį mokinį, galima išskirti tas profesijas, kurių įmanoma jį išmokyti. Būtinai gilinimasis vaiko pažinimui, nes jis pats nėra adekvatus vertinti savo*

galimybes ir gebėjimus. Specialiųjų poreikių mokinių profesinį apsisprendimą šiek tiek riboja negalės pobūdis.

7. Reikia siekti, kad moksleivis pasirinktų ir būtų rengiamas įgyti tokią profesiją, kurią turėdamas galėtų maksimaliai panaudoti savo gebėjimus ir kuri jam teiktų asmeninį pasitenkinimą.

8. Darbų pamokų metu mokytojas turėtų padėti neįgaliam vaikui išsiugdyti savybes, kurių iš jo vėliau pareikalaus darbdavys.

9. Ugdant neįgaliuosius asmenis, mažai atsižvelgiama į negalės pobūdį. Mokymo turinys nepakankamai siejamas su darbo rinkos reikalavimais.

10. Ugdytiniai bendrojo lavinimo mokykloje, technologijų pamokose įgyja mažai praktinių įgūdžių, patirties.

11. Bendrojo lavinimo mokykloje papildomam darbiniam ugdymui ir profesiniam konsultavimui dažniausiai neskiriamas reikiamas dėmesys.

2. TYRIMO „INTEGRUOTOS MOKYKLOS TECHNOLOGIJŲ MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į DARBINĮ UGDYMĄ” ORGANIZAVIMAS

2. 1. Tyrimo metodika

Tiriamieji

Tyrimu siekta atskleisti principus, kuriais turėtų remtis technologijų mokytojai, dirbantys integruoto mokymo sąlygomis. Ieškant tyrimo būdų išaiškėjo, kad palyginti nedaug darbų mokytojų dirba integruoto ugdymo sąlygomis. Todėl tyrimo imtį lėmė objektyvi situacija.

Tyrimo generalinę aibę sudaro 20 respondentų, dirbančių Vilniaus miesto bendrojo lavinimo mokyklose technologijų mokytojais integruoto mokymo sąlygomis.

Empiriniai metodai

Fiksuotas interviu, standartizuota apklausa raštu.

Individualiu pokalbiu interviu metodu pedagogams buvo pateikti 10 klausimų (žr.2 Priedą) apie integruotą darbinį ugdymą, tikslus, patirtį, žinias, dirbant su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais, individualizuotų programų ruošimą, diferencijuotą mokymą, ikiprofesinį rengimą. Pirminiai duomenys buvo užrašyti audiovizualinėmis priemonėmis. Individualūs pokalbiai su mokytojais padėjo spręsti tyriamą problemą.

Standartizuotai apklausai raštu anketa (žr.1.Priedą) buvo sudaryta, remiantis mokslinės literatūros analize bei patirtimi, dirbant su specialiujų poreikių vaikais. Anketa sudaro 40 įvairių tipų klausimų:

1. Uždari klausimai ar teiginiai, į kuriuos atsakoma, pasirenkant vieną ar kelis variantus iš pateiktų;
2. Mišrūs klausimai ir teiginiai, į kuriuos atsakoma, pasirenkant vieną ar keletą variantų iš pateiktų;
3. Atviri teiginiai, į kuriuos respondentas įrašo savo atsakymą.

Interviu metodu ir anketoje pateiktais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti:

- respondentų pasiruošimą dirbti su specialiujų poreikių turinčiais vaikais;
- nuomonę apie technologijų mokymo turinį ir ugdymo organizavimo pobūdį;
- pedagogų įtaką mokinių profesiniam pasirengimui;
- požiūrį į neįgaliųjų mokinių veiklą darbo rinkoje baigus mokyklą.

Statistiniai metodai

Anketinės apklausos duomenys buvo įvesti į personalinį kompiuterį ir apdoroti Excel programa.

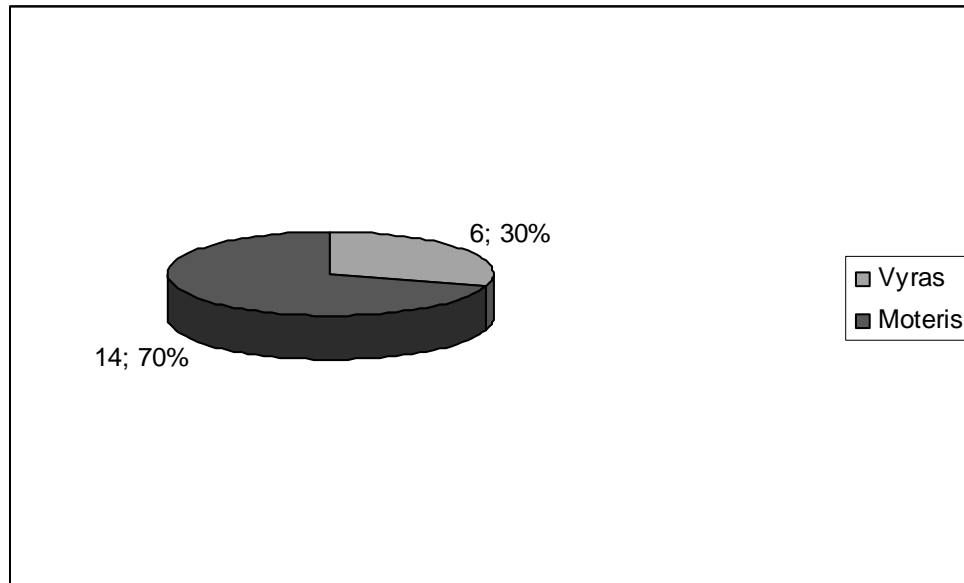
Standartizuotam pokalbiui klausimai buvo numatyti iš anksto, įrašyti audio priemonėmis, po to struktūruoti ir aprašyti.

2. 2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

2.2.1. Pedagogų socialinės – demografinės charakteristikos

Siekiant nustatyti pedagogų požiūrį, svarbu išsiaiškinti kokią įtaką daro jų išsilavinimas, patirtis, amžius.

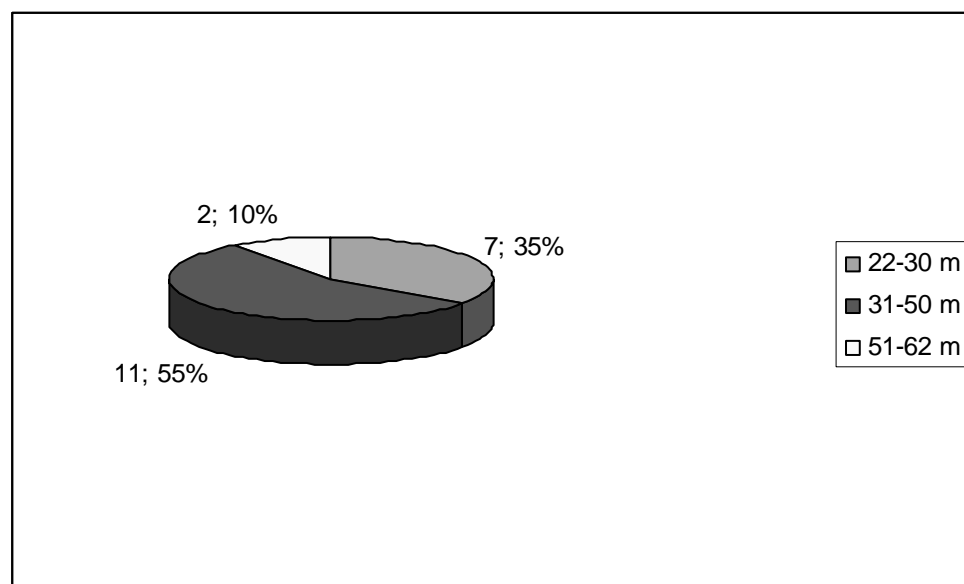
Lytis

1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį

Aptariant demografinę tiriamųjų charakteristiką verta pažymėti, kad didžiąją dalimi tyrime dalyvavusių pedagogų, sudaro moterys - jų yra 70 proc.

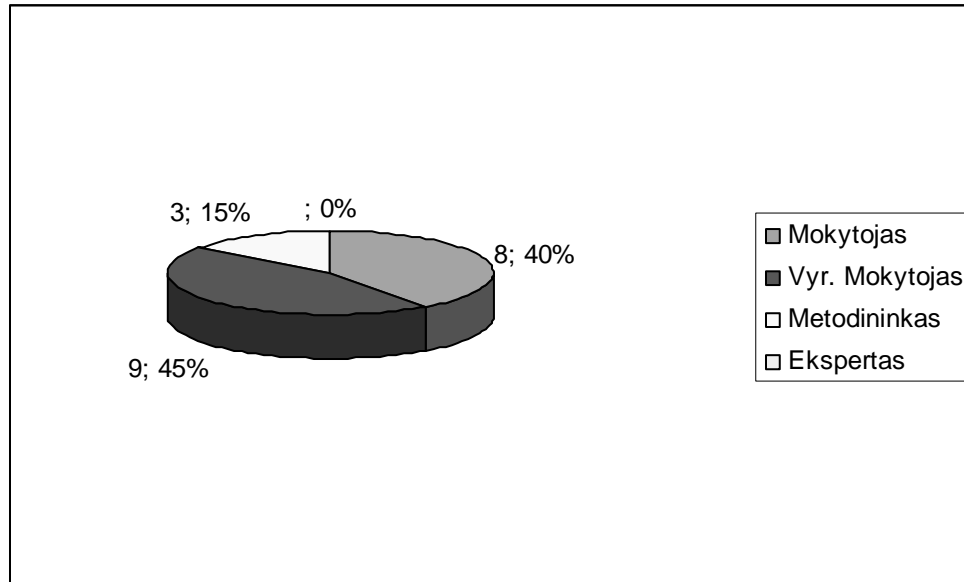
Amžius

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Analizuojant gautus rezultatus pagal amžių matosi, kad apklausoje dalyvavo didesnė dalis pedagogų, kurių amžius 31-50 metų (55 proc.). Apklaustųjų 35 proc. sudarė asmenys iki 30 metų amžiaus.

Kvalifikacija

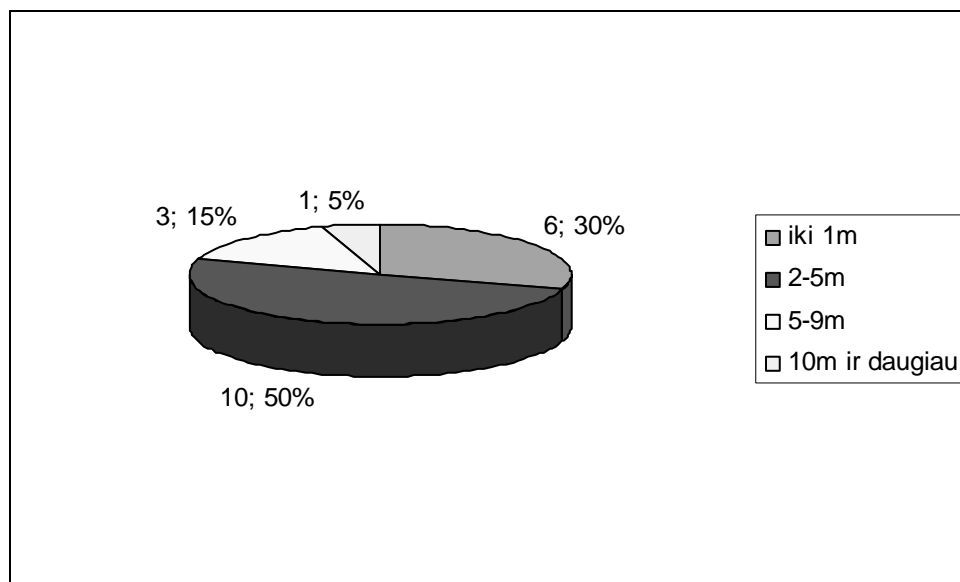

3 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal kvalifikaciją

Specialiųjų vaikų ugdymo procese labai svarbu, kad su jais dirbtų kvalifikuoti, kompetetingi mokytojai. Todėl įtraukėme ir šį klausimą. Tyrimo duomenys rodo tiriamųjų pasiskirstymą pagal kvalifikaciją. 45% ugdytojų turi vyr. mokytojo kvalifikaciją, mokytojo – 40 proc., metodininko – 15 proc.

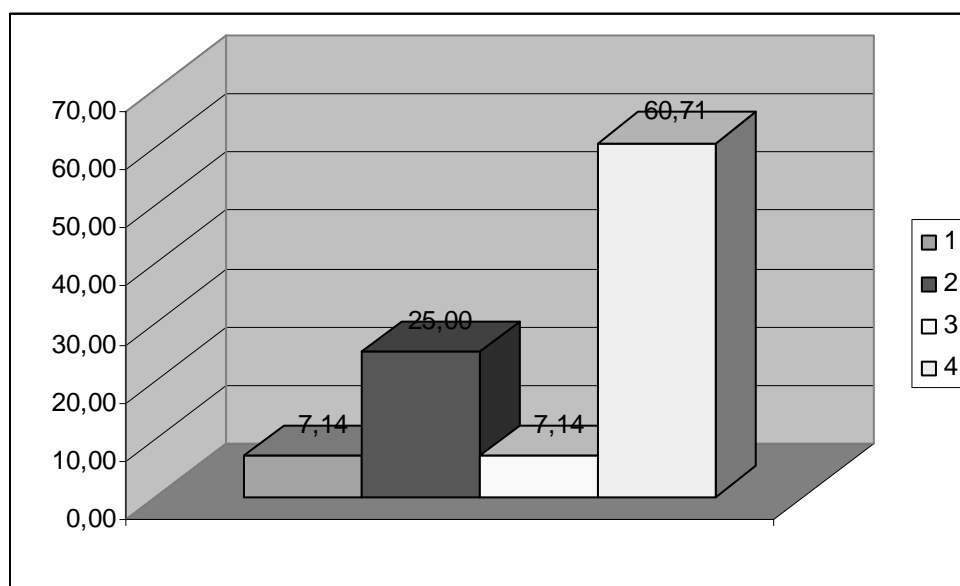
2. 2. 2. Mokytojų pasiruošimas darbui integruoto mokymo sąlygomis

Siekiant išsiaiškinti pedagogų pasiruošimą dirbti su neįgaliaisiais mokiniais, ugdymo procese labai svarbi pedagogo patirtis. Ugdytojų pasiskirstymą pagal darbo stažą matome 4 paveiksle.

4 pav. Pedagogų darbo stažas su specialiųjų poreikių mokiniais

Kaip matome iš paveikslo, pusė apklaustųjų turi 2-5 metų darbo stažą su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais, iki 1 metų – 5 proc., 5-9 metų - 15 proc. Didelį darbo stažą 10m. ir daugiau turi tik – 5 proc. respondentų. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę atsirado galimybė specialiųjų poreikių turintiems mokiniams lankyti bendrojo lavinimo mokyklas. Iki to laiko mokytojai dalykininkai nebuvo susidūrę su neįgaliaisiais, todėl ir stažo, ir patirties neturi daug. Tuo labiau, kad tokių vaikų nėra kiekvienoje klasėje.

5 pav. Nuostata į specialiųjų poreikių mokinių integruotą ugdymą

Pedagogo vidiniai išgyvenimai daro didelę įtaką darbinio ugdymo kokybei.

Nuostatatas siekėme atskleisti uždaru klausimu, pateikdami šiuos atsakymo variantus:

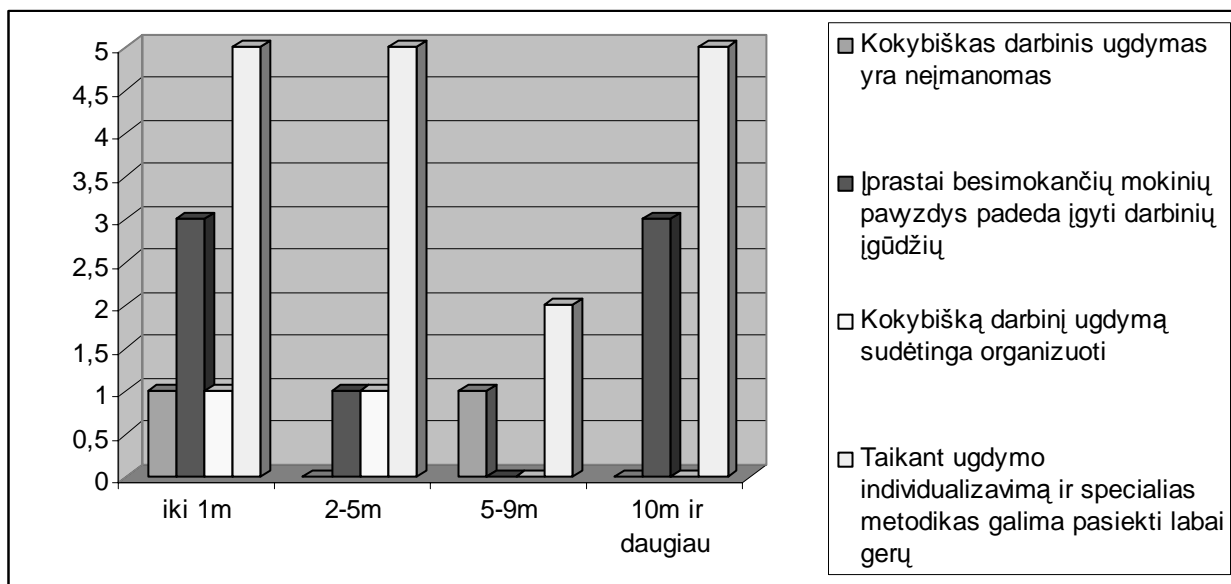
1. Kokybiškas darbinis ugdymas yra neįmanomas.
2. Įprastai besimokančių mokinių pavyzdys padeda įgyti darbinių įgūdžių.
3. Kokybišką darbinį ugdymą sudėtinga organizuoti.
4. Taikant ugdymo individualizavimą ir specialias metodikas galima pasiekti labai gerų rezultatų.

Kaip matome iš tyrimo duomenų, bene patį svarbiausią faktorių, lemiantį integruotą darbinį ugdymą, mokytojai nurodo ugdymo individualizavimą ir specialių metodikų taikymą. Net 60,71 proc. apklaustųjų mano, kad naudojant šiuos metodus galima pasiekti labai gerų rezultatų. Gana pesimistiškai nusireikę respondentai (7,14 proc.) galvoja, kad kokybiškas darbinis ugdymas yra neįmanomas.

Integruoto mokymo pagrindą sudaro diferencijavimas, parenkant atskiram moksleiviui ar jų grupei užduotis, reikalavimus, darbo formą ir metodus, kurie leidžia mokytis pagal savo potencines galimybes ir kiekvienam užtikrina mokymosi sėkmę. Teisingas kiekvieno moksleivio gebėjimų įvertinimas, ugdymo proceso organizavimo lankstumas leidžia sukurti diferencijuoto mokymo sistemą

Šios idėjos nėra naujos. Jas analizavo J.Laužikas (1974), akcentuodamas mokymosi rezultatų priklausomybę nuo moksleivių subrendimo lygį atitinkančių mokymo metodų. Mokslininkas išskyrė vaikų vystymosi sutrikimus ir akcentavo individualizuoto ugdymo svarbą, atkreipdamas dėmesį į tai, kad "ilgus amžius namuose ir mokykloje mokiniai buvo mokomi individualiai". Ten pat autorius pabrėžė individualaus priėjimo prie kiekvieno moksleivio reikšmingumą ugdymo srityje, "mokytojas, remdamasis ir skatindamas tai, kas yra teigiama ir veiksminga mokinio individualybėje, padeda visiškai atskleisti tuos individualybės bruožus, kuriais jis labiausiai pasireiškia ir kuriais jis daugiausia praturtina kolektyvą".

Siekėme išsiaiškinti, kokią reikšmę požiūriui į integruotą ugdymą turi darbo stažas su neįgaliaisiais mokiniais.

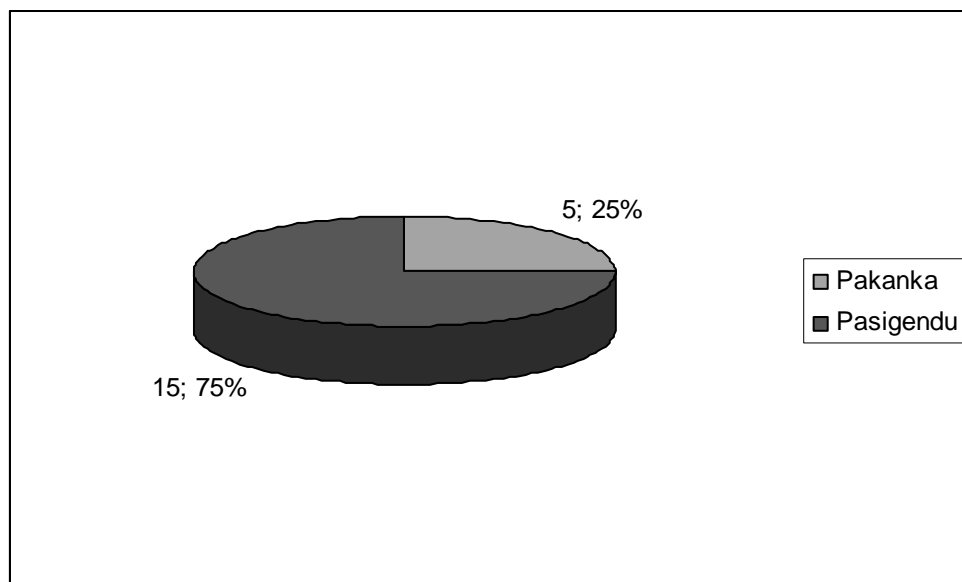

6 pav. Požiūrio į integruotą ugdymą priklausomybė nuo darbo stažo su neįgaliaisiais moksleiviais

Kaip matyti diagramoje, nepriklausomai nuo darbo stažo su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais, visi respondentai sutaria dėl nuomonės, kad taikant ugdymo individualizavimą ir specialias metodikas galima pasiekti labai gerų rezultatų. Pedagogai suprata, kad ugdant įvairaus pobūdžio bei laipsnio sutrikimų turinčius mokinius, kurių lavėjimo galimybės skiriasi, reikia surasti individualius darbo su kiekvienu mokiniu metodus.

Individualizuotų programų ir diferencijuoto mokymo tikslas – taip organizuoti mokymo procesą, jog būtų sudaromos galimybės kiekvieno vaiko individualioms savybėms bei gebėjimams atsiskleisti.

Daugiau kaip prieš dešimt metų Lietuvoje buvo pripažinta specialiųjų poreikių vaikų teisė mokytis bendrojo lavinimo mokykloje drauge su bendraamžiais. Darbą pradėjo pedagogai, gerai išmanantys bendrojo lavinimo turinį ir metodiką, bet stokojantys pasirengimo dirbti su specialiųjų poreikių vaikais. Mokytojai pradeda dirbti visiškai neįprastoje aplinkoje, neturėdami patirties ir specialaus pasirengimo. Pradėdami darbą integruoto ugdymo sąlygomis, jie patys išsipareigojo kurti ir ieškoti atsakymų. Tyrimu siekėme išsiaiškinti, ar pakanka žinių pedagogams darbui su specialiųjų poreikių mokiniais.

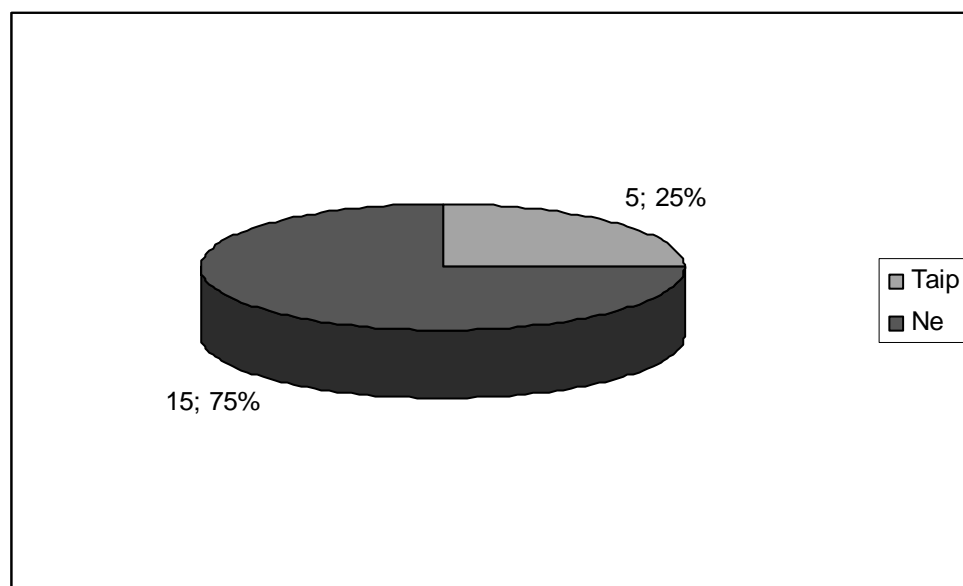

7 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal žinias, dirbant su specialiųjų poreikių mokiniais

Visai nestebina tyrimo duomenys, jog didžioji dauguma technologijų mokytojų (75 proc.) pasigenda žinių dirbdami su specialiųjų poreikių mokiniais. Tuo labiau, kad vyrauja mažas darbo stažas su šiais ugdytiniais. Patirtis šių mokytojų nėra didelė dar dėl to, kad ne kiekvienoje klasėje pasitaiko neįgalumą turintys mokiniai.

Pedagogai turėtų būti rengiami darbui integruoto ugdymo sąlygomis, nes tik tai gali užtikrinti tinkamą ugdymą.

Siekėme išsiaiškinti pedagogų tobulinimosi galimybes specialiojo ugdymo srityje, nes mokinių ugdymo kokybė priklauso nuo mokytojo kompetencijos ugdyti neįgaliuosius mokinius.

8 pav. Ar pakanka galimybių technologijų mokytojams tobulinti savo žinias

specialiosios pedagogikos srityje?

Į klausimą apie galimybę tobulinti gebėjimą dirbti su neįgaliaisiais mokiniais teigiamai atsakė tik ketvirtadalis respondentų (25 proc.), kad tam nepakanka galimybių atsakė net 75 proc. visų apklaustųjų.

Per individualius pokalbius paaiškėjo technologijų mokytojų noras tobulinti savo žinias specialiosios pedagogikos srityje. Dalis apklaustųjų tobulinasi darbui su specialiuųjų poreikių vaikais skaitydami mokslinę literatūrą, dalyvaudami konferencijose, seminaruose, kursuose. Tačiau dalis tam neturi galimybių, pvz, ne visada yra galimybė dalyvauti seminaruose, mokykla už juos neapmoka, trūksta laiko. Dalis technologijų mokytojų norėtų tobulintis savo profesinėje srityje, o tik po to specialiosios pedagogikos. Taigi beveik absoliuti dauguma respondentų išreiškė palankias nuostatas į kompetencijos darbui su specialiuųjų poreikių vaikais tobulinimasi. Tik buvo vieno mokytojo nuomonė, kad tobulintis nėra būtina, nes tokių vaikų nėra daug.

Darėme prielaidą, kad bendrojo lavinimo mokyklų technologijų mokytojų svarbus tobulinimosi būdas yra bendradarbiavimas su specialiaisiais pedagogais. Kaip paaiškėjo per pokalbį, dalis mokytojų nuolat bendrauja su specialistais. Galime daryti išvadą, kad tai skatina noras ir pastangos kokybiškai ugdyti mokinį, kuriam reikalinga ne tik bendrojo lavinimo, bet ir specialiuųjų pedagogų pagalba.

Anot D. Pūro (1997), nepriklausomai nuo bazinio išsilavinimo ar jo lygio, specialistai turi nuolat kelti kvalifikaciją, įsisavindami įvairius darbo metodus.

1 lentelėje pateiktos išvados, gautos per interviu, išanalizavus individualius pokalbius.

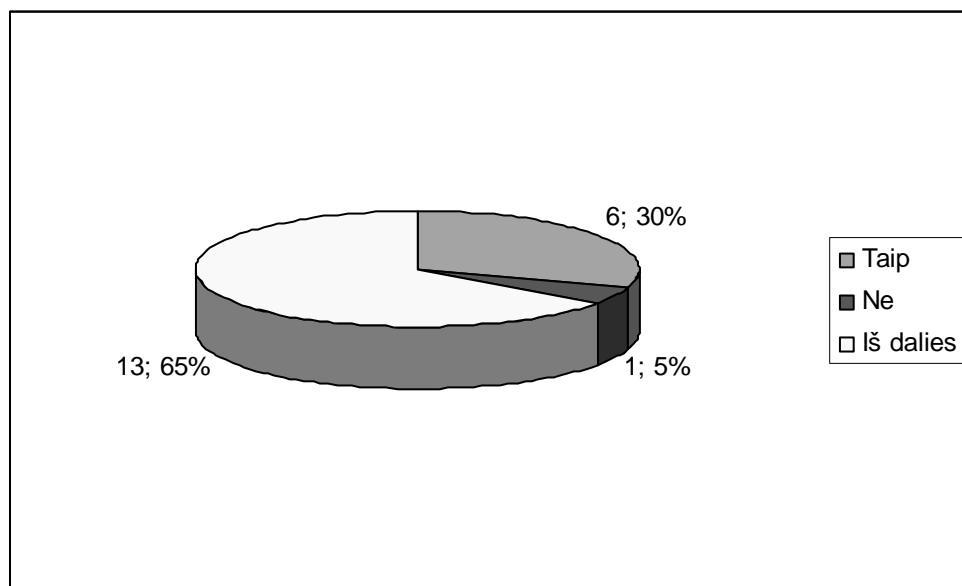
1 lentelė

Technologijų mokytojų tobulinimasis specialiojo ugdymo srityje

Verinimo aspektas	„Idealios“ strategijos ruošiant SP vaikus darbiniam ugdymui	Rezultatai
Tobulinimasis specialiojo ugdymo	Darbų mokytojai nuolatos tobulinasi darbui su SP	Visi mokytojai pripažįsta žinių trūkumą dirbant su SP mokiniais. Ypač trūksta psichologinių žinių. Trūksta laiko detaliam domėjimuisi problemomis, trūksta praktikos. Dalys mokytojų tobulėja dalyvaudami

sirtyje	turinčiais mokiniais.	seminaruose, kursuose, skaitydami specialiąją literatūrą, konsultuodamiesi su mokyklos specialiaisiais pedagogais, psichologais, medikais. Dalis mokytojų domisi naujovėmis, pritaiko jas darbe. Tačiau dalis jų tam neturi laiko, galimybių ir tobulinasi tik savo specialybės ribose. Pasiteisina, kad tokių mokinių nėra daug
---------	-----------------------	--

Anot J. Ambrukaičio (1997), darbas su specialiųjų poreikių mokiniais yra naujas reiškinys Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. Siekėme išsiaiškinti pedagogų pasirengimą ugdyti specialiųjų poreikių turinčius mokinius, nes nuo to priklauso mokymo kokybė.

9 pav. Technologijų mokytojų pasirengimas neįgalumą turinčių mokinių ugdymui bendrojo lavinimo mokykloje

Tyrimo metu, pasiteiravus pedagogų apie jų pasiruošimą dirbti su neįgalumą turinčiais vaikais, paaiškėjo, kad tik 30% pasirinko teigiamą atsakymą. Tik „iš dalies“ tam yra pasirengę 65 proc. respondentų. Iš duomenų, liudijančių ugdytojų mažą darbo stažą su neįgaliaisiais mokiniais, galima numatyti nepasiruošimo darbui priežastis integruoto

ugdymo sąlygomis. Tyrimas rodo, kad per individualius pokalbius paaiškėjo didžiosios dalies apklaustųjų noras tobulėti specialiojo ugdymo srityje.

Specialiųjų poreikių turinčio vaiko negalima pasodinti bendrojo tipo klasėje ir mokyti pagal bendrojo lavinimo programas. J. Laužiko manymu (1974), labai svarbu saugoti neįgalumą turintį vaiką nuo nesėkmės, nuo nemalonių išgyvenimų. Unikalaus elgesio mokinį galima išmokyti tik jam individualiai parinktais būdais. Anot A. Galkienės (2003), ugdant heterogeninę klasės bendruomenę, reikalingas ryškus didaktinis ugdymo diferencijavimas pamokoje, nes tuo pat metu dirbama dviem, o dažniausiai trimis lygiais.

Siekdami išsiaiškinti, ką turi žinoti ir mokėti integruotos mokyklos mokytojas, pateikėme uždaro tipo klausimus su atsakymų variantais.

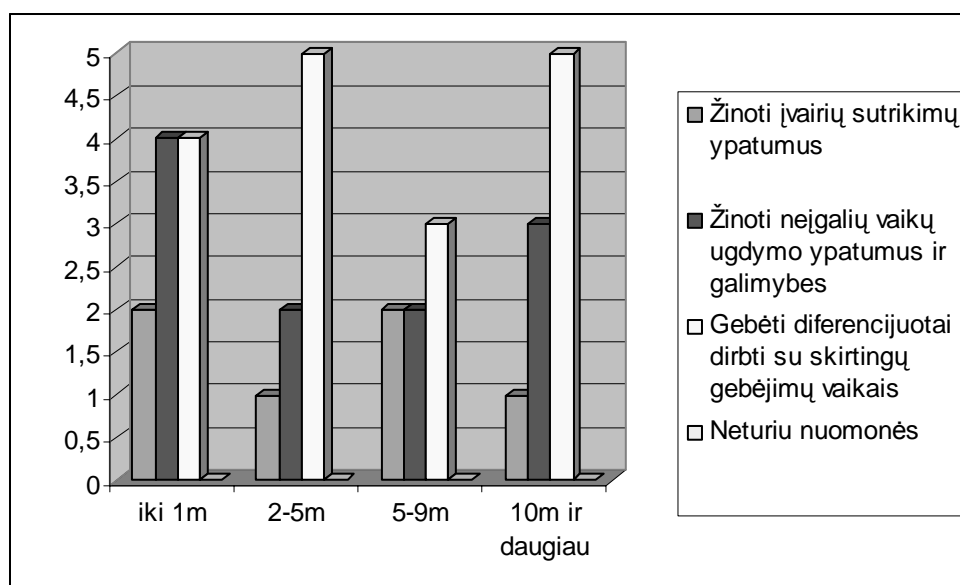
2 lentelė

Ką turi žinoti ir mokėti integruotos mokyklos technologijų mokytojas

Integruotos mokyklos mokytojo žinios ir gebėjimai	%
Žinoti įvairių sutrikimų ypatumus	18
Žinoti neįgalių vaikų ugdymo ypatumus ir galimybes	32
Mokėti diferencijuotai dirbti su skirtingų gebėjimų vaikais	50
Kita	0

Kaip matome lentelėje 50% respondentų akcentavo mokėjimą diferencijuotai dirbti su skirtingų gebėjimų vaikais. Nemaža dalis mokytojų – 32 proc. pažymėjo integruotos mokyklos pedagogo pareigą žinoti neįgaliųjų vaikų ugdymo ypatumų ir galimybes. Mažiau svarbiomis apklaustiesiems (18 proc.) laikė įvairių sutrikimų žinias.

Stengėmės išsiaiškinti, kaip respondentų požiūrį į integruotos mokyklos mokytojo žinias ir gebėjimus įtakoja darbo stažas.

10 pav. Respondentų darbo stažo įtaka požiūriui į integruotos mokyklos mokytojo žinias ir gebėjimus.

Kaip tyrimo rezultatai rodo, integruotos mokyklos mokytojui būtina sugebėti diferencijuotai dirbti su skirtingų gebėjimų vaikais. Šį teiginį pasirinko didžioji respondentų dalis. Antras, mažiau svarbus pasirodęs teiginys – tai neįgalių vaikų ugdymo ypatumų ir galimybių žinojimas. Žinios apie įvairius sutrikimus pasirodė mažiausiai svarbios visiems apklausoje dalyvavusiems. Nebuvo nei vieno mokytojo, kuris neturėtų nuomonės šiuo klausimu.

3 lentelėje pateiktos išvados, gautos per interviu, išanalizavus individualius pokalbius.

3 lentelė

Darbinio ugdymo pamokų reikšmė

Verinimo aspektas	„Ideali“ specialiųjų poreikių turinčių mokinių darbinio ugdymo strategija technologijų pamokose	Rezultatai
Darbinio ugdymo pamokų reikšmė	Darbai specialiųjų poreikių mokiniams – profesinio mokymo įvadas, jo pamatas. Pagrindinis tikslas – sudaryti mokiniams universalius	Mokytojai supranta darbų pamokų reikšmę neįgaliesiems mokiniams ir mano, kad 2 pamokų per savaitę nepakanka. Bet

	įgūdžius, reikalingus savitvarkai, savitarnai ir daugeliui veiklos sričių, išsiaiškinti mokinių polinkius, gebėjimus, ruošti ikiprofesinei veiklai.	kartais net ir jos keičiamos svarbesnėmis – lietuvių, matematikos pamokomis.
--	---	--

Per pokalbį technologijų mokytojai buvo klausiami apie integruotą ugdymą, jo privalumus ir trūkumus. Visi mokytojai pasisakė už integruotą ugdymą, nes mano, kad tai naudinga ne tik specialiųjų poreikių turintiems vaikams, tačiau ir jų bendraamžiams, ir jų mokytojams. Šalia esantis neįgalusis moko būti kantresniems, pakantesniems, suprasti, užjausti, padėti šalia esančiam.

Kokybišką integruotą ugdymą lemia mokytojų žinios, pedagogo vertybinės nuostatos, mokytojų kompetencijos, požiūris į integruotą ugdymą, mokėjimas bendrauti su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais, gebėjimas padėti jiems įsilieti į mokyklos visumą, pasirengimas ugdyti juos, metodikų valdymas, gebėjimas planuoti pamokos laiką ir pritaikyti ugdymo turinį prie neįgalaus ugdytinio gebėjimų, teigiamas požiūris ir mokyklos bendruomenės pasiruošimas priimti juos, įstaigos aplinka, įvairių dokumentų žinojimas, socialinė aplinka, materialinė bazė.

Paminėti integruoto ugdymo trūkumai - ugdymo kokybei kenkia didelis mokinių skaičius, nukenčia mokiniai, neturintys negalių.

2. 2. 3. Technologijų mokymo turinys ir ugdymo organizavimo pobūdis neįgaliesiems bendrojo lavinimo mokykloje

Ugdant neįgaliuosius moksleivius didžiulę reikšmę turi ugdytinių tolesnio gyvenimo perspektyvos, galima profesinė veikla. Todėl siekėme išsiaiškinti pagrindinius technologijų pamokų tikslus.

Pagrindinis darbų pamokų tikslas mokant specialiųjų poreikių moksleivius

Darbų pamokų tikslas	%
Sudaryti mokiniams universalius darbo įgūdžius	35
Išsiaiškinti vaikų polinkius, gebėjimus	13
Ugdyti jausmus ir valią	6
Sudaryti mokiniams profesinius įgūdžius	33
Ugdyti darbštumą	13

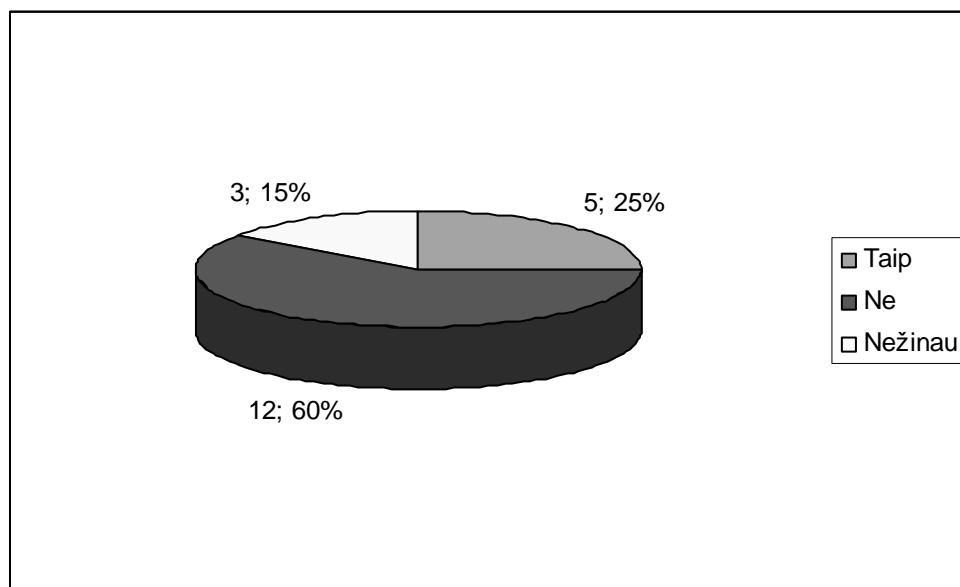
Duomenys rodo, kad net 35 proc. pedagogų pagrindinį savo pamokų tikslą laiko universalių darbų įgūdžių sudarymą, 33 proc. - profesinius įgūdžius sudarymą. Kaip matome, didelė dalis mokytojų galvoja apie neįgalumą turinčių mokinių paruošimą savarankiškam gyvenimui ir suvokia, kad šių mokinių gyvenimo ateitis – amato įgijimas, ko pagrindus turėtų gauti jau vidurinėje mokykloje. Profesinės karjeros galimybės – labai svarbus veiksnys, padedantis formuluoti bendruosius ugdymo tikslus Profesinis ruošimas – tai ilgas procesas, prasidedantis ikimokykliniu laikotarpiu ir pasibaigiantis profesiniu paruošimu. Viena iš specialiųjų poreikių vaiko ugdymo nuostatų teigia, kad „specialiųjų poreikių vaiko ugdymas nesibaigia mokyklos baigimu, būtina organizuoti jo galimybes atitinkantį profesinį rengimą“ (A. Bagdonas, 1994).

5 lentelėje pateiktos išvados, gautos per interviu, išanalizavus individualius pokalbius

Ugdymo tikslai SP vaikui technologijų pamokose

Vertinimo aspektas	„Ideali“ darbinio ugdymo strategija specialiųjų poreikių turintiems mokiniams technologijų pamokose	Gauti rezultatai
Ugdymo tikslai specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui technologijų pamokose	Ugdymo tikslai neįgalumą turinčiam mokiniui turėtų būti siejami su savarankišku suaugusiojo žmogaus gyvenimu ir pasirengimu profesijai.	Ugdymo tikslai neįgalumą turinčiam mokiniui nepakankamai siejami su savarankišku gyvenimu ir beveik nesiejami su pasirengimu profesijai. Mokykla teikia akademinės žinias, kurių SP vaikas ateityje nepanaudos. Jis nėra orientuojamas į darbą ateityje.

Darbas specialiųjų poreikių turinčiam vaikui yra bene pagrindinis gyvenimo tikslas. Integruota mokykla turėtų siekti padėti auklėtiniams pasirengti gyvenimui, socialinei veiklai, adaptuotis ir integruotis į visuomenę. Vienas tokių veiksnių, galinčių paskatinti šiuos procesus, yra darbinis ugdymas technologijų pamokose. Šios pamokos neįgaliam mokiniui yra labai svarbios. Todėl stengėmės išsiaiškinti, ar jų pakanka pasiekti norimo tikslo.

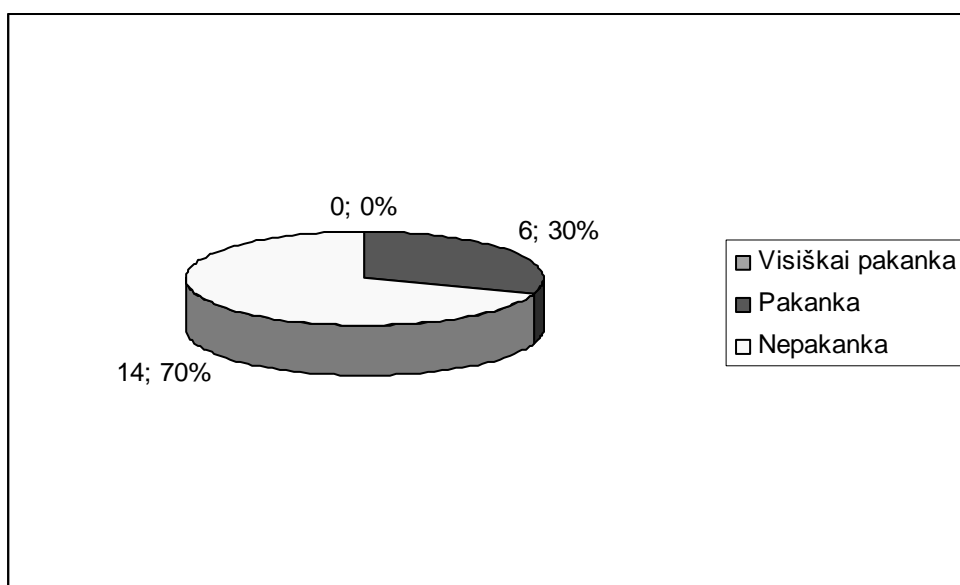

11 pav. Ar pakanka technologijų pamokų mokiniams pasiekti norimo tikslo?

Kaip rodo tyrimo duomenys, 60 proc. mokytojų nuomone, dviejų savaitinių technologijų pamokų specialiųjų poreikių turintiems mokiniams yra per mažai. Kelios pamokos nepadės paruošti mokinio savarankiškam gyvenimui, neišugdys įgūdžių, reikalingų darbui. Skirtų pamokų nepakanka, kad moksleivis išbandytų save įvairiose veiklose, pasiruoštų profesijai.

L. Kaukėnaitė ((2001), atliktais specialiojoje mokykloje darbinio mokymo būklės tyrimais, nustatė, kad savaitinių pamokų skaičius darbų dalykui turėtų būti didinamas. O ką jau kalbėti apie bendrojo lavinimo mokyklą, kurioje šių pamokų skaičius yra tris ar keturis kartus mažesnis.

Sudominti specialiųjų poreikių turinčius mokinius būsimu darbu, parodant siekiamą rezultatą, aiškinant darbo eigą ir būdus, analizuojant darbo rezultatus, yra būtinos darbo priemonės. Jos gali vaidinti labai svarbų vaidmenį ugdymo kokybei. Pateikėme klausimą, ar pakanka priemonių ir įrangos technologijų pamokose?

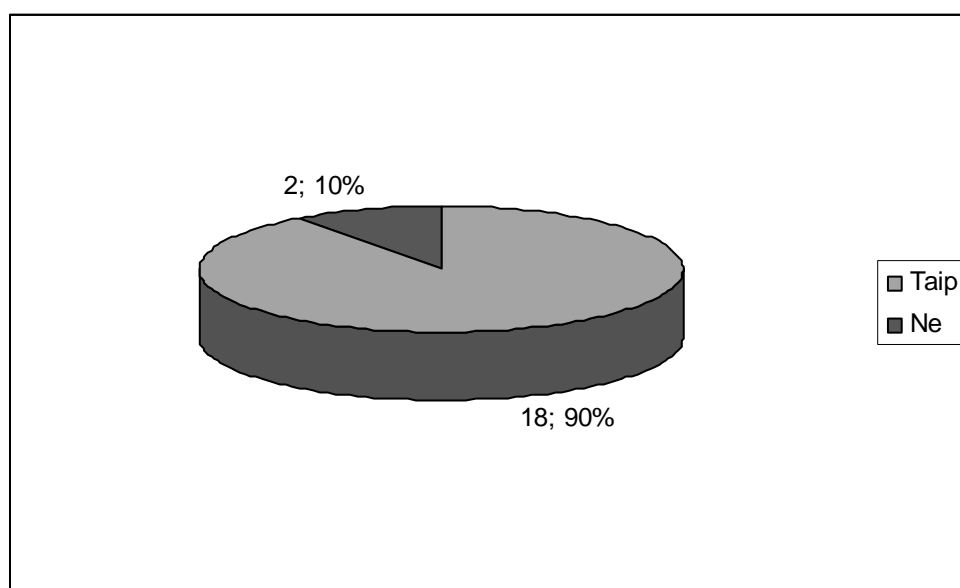

12 pav. Ar pakanka priemonių ir įrangos technologijų pamokose?

Iš tyrimo duomenų matome, kad neigiamą klausimą pasirinko 70 proc. respondentų. Per pokalbį pedagogai teigė, kad priemonių nepakanka, kad jas reikia gamintis patiems, kad kai kuriems moksleiviams reiktų rengti atskirą mokomąją medžiagą kiekvienai temai. Papildomos medžiagos rengimas mokytojui kelia itin daug problemų, nes jis yra labai individualus, reikalaujantis daug laiko ir kitų resursų sąnaudų.

Nebuvo respondento, kuris pasirinktų atsakymą, teigiantį, kad priemonių visai užtenka. Todėl galėtume numanyti, kad ne visos bendrojo lavinimo mokyklos yra sukaupusios specialios įrangos ir priemonių neįgaliųjų moksleivių ugdymui technologijų pamokose.

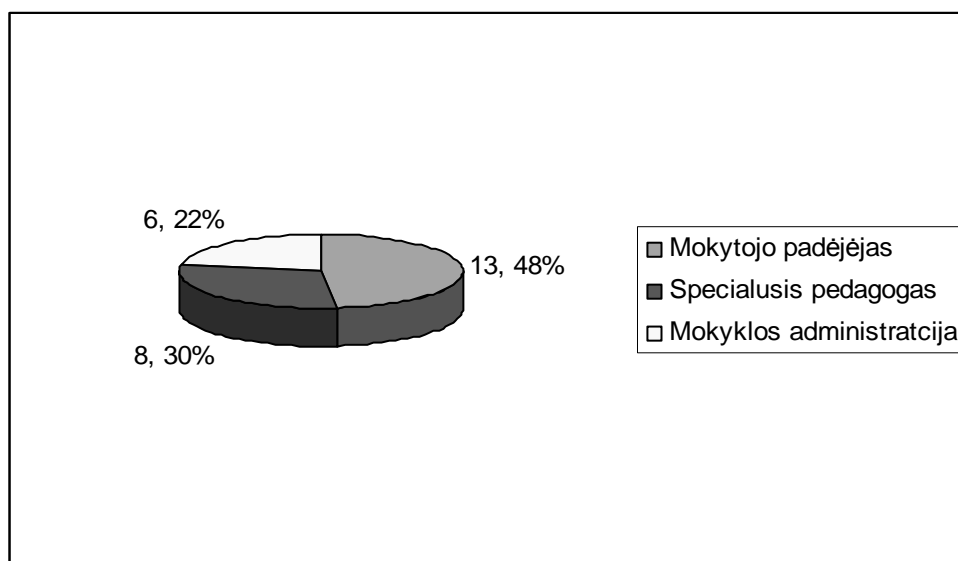
Siekdami išsiaiškinti ar reikalinga speciali pagalba, uždavėme šį klausimą.

13 pav. Ar reikalinga speciali pagalba technologijų pamokose?

Iš pateiktų atsakymų matome, kad tik mažai daliai respondentų (10 proc.) nereikalinga pagalba technologijų pamokų metu. Net 90 proc. respondentų rinkosi teigiamą atsakymą.

Tyrimu norėjome sužinoti, kokios pagalbos pasigenda technologijų mokytojai.

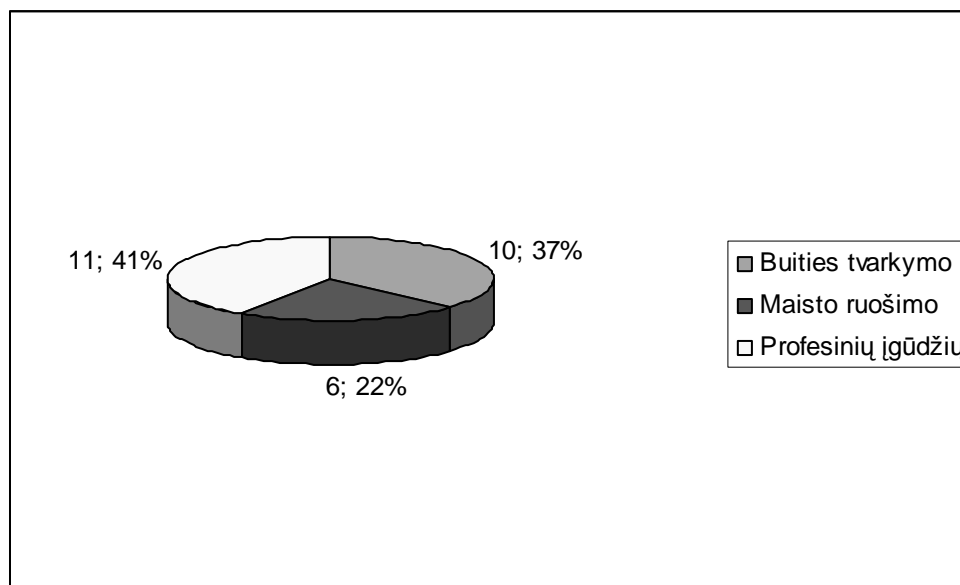

14 pav. Technologijų mokytojų pageidaujama pagalba

Pateikti duomenys rodo, kad 48 proc. mokytojų pasigenda mokytojo padėjėjo, kurio veikla, anot A. Galkienės (2000), susijusi su buitinėmis ir mokymosi veiklos problemomis. Jis nėra atsakingas už mokinio mokymosi rezultatus, tačiau teikia labai daug patarimų ir pastabų, dalyvauja įgyvendinant programą kaip techninis mokytojo ir mokinio pagalbininkas. Pamokose mokytojo padėjėjas, gerai pažindamas mokinį ir žinodamas jo galimybes, suteikia tik tokią pagalbą, be kurios negalima apseiti. Per pokalbį paaiškėjo, kad darbų mokytojai pamokose pasigenda specialiai pritaikytos specialiujų poreikių turinčiam vaikui įrangos. Anot L. Kaukėnaitės (1994), darbų mokymo sėkmė labai daug priklauso nuo tinkamų ir reikiamo kiekio įrankių bei medžiagų, gerų įrengimų ir patalpų. Todėl materialinis darbų pamokų aprūpinimas turėtų būti kiekvienos mokyklos pareiga ir garbės reikalas. 22 proc. mokytojai pasigenda mokyklos administracijos paramos, 30 proc. respondentų pageidauja specialiojo pedagogo pagalbos technologijų pamokų metu. Jų uždavinys – teikti kvalifikuotą pagalbą, sprendžiant iškilančias problemas, pritaikant ir įgyvendinant tinkamas mokymosi strategijas, mokymo priemones. Anot A. Galkienės (2005), kai kuriose užsienio šalyse specialiojo pedagogo teikiamos paslaugos konkretesnės. JAV jie atlieka darbo instruktoriaus pareigas: rūpinasi mokinių, turinčių neįgalumą, rengimu profesinei veiklai ir jų įdarbinimu. Šie specialistai vertina mokinio gebėjimus, pomėgius, siekdami nustatyti, kuriuos gebėjimus reikia ypač plėtoti, kad

mokinys, baigęs mokyklą, galėtų sėkmingiausiai integruotis į darbo rinką. Jie padeda mokiniui įgyti darbinei veiklai svarbių įgūdžių ir lydi į darbo sistemą tol, kol mokinys įsitvirtina joje.

Didelę reikšmę ruošiant mokinius gyvenimui turi užduočių parinkimas. Todėl norėjome sužinoti, kokių užduočių turėtų būti daugiau.

15 pav. Užduotys, kurios labiausiai svarbios ruošiant mokinį gyvenimui

Kaip matome, 41 proc. technologijų mokytojų mano, kad specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui turėtų būti daugiau profesinių įgūdžių užduočių, 37 proc. – buities tvarkymo ir 22 proc. – maisto ruošimo.

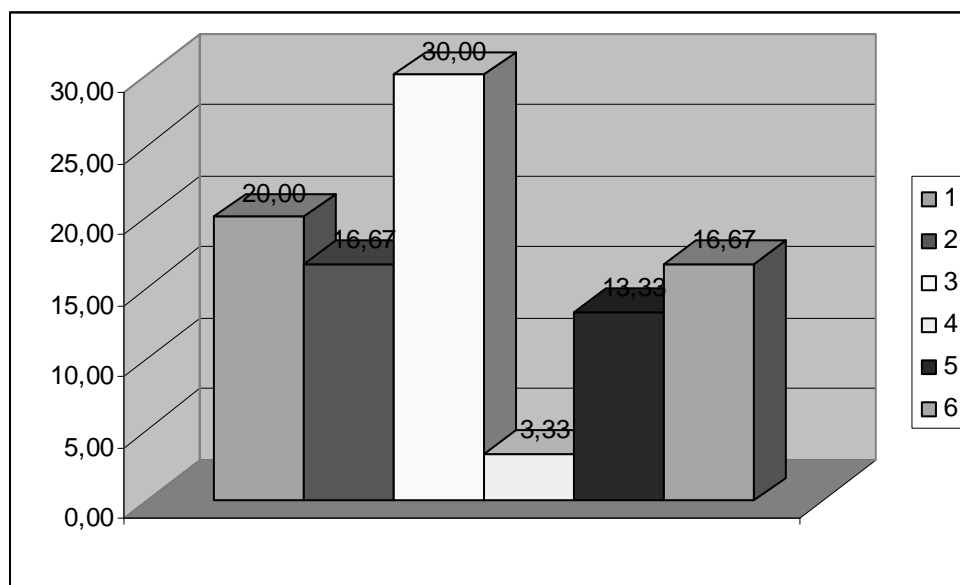
Anot A.Galkienės (2005), D.E.Brolin apie 1978 metus išanalizavo pagrindines asmens veiklas, atliekamas visuomenėje ir nurodė kompetencijas, svarbias toms veikloms atlikti. Jas sugrupavo į tris sritis: a) kasdienio gyvenimo įgūdžiai; b) asmeniniai-socialiniai įgūdžiai; c) profesiniai įgūdžiai. 1978 metais šios analizės pagrindu buvo sukurta verslumo ugdymo programa, kurios efektyvumą įrodė 1985 metais paskelbtais tyrimų duomenimis.

Dirbant su neįgaliaisiais moksleiviais, yra labai svarbu požiūris į juos. Kiekvienas žmogus yra laikomas vertingu, nepriklausomai nuo jo trūkumų. Mokytojas specialiųjų poreikių mokinys turi stengtis išvelgti ne jo trūkumus, bet jame slypinčias tobulėjimo galimybes. Ugdymo sėkmė didele dalimi priklauso nuo to, ar mokytojas tiki mokinių gebėjimu tobulėti.

Kas lemia technologijų mokytojų darbo sėkmę

Mokymo darbo sėkmė priklausymas nuo	%
Mokytojo požiūris	46
Mokinio pastangos	18
Iniciatyva	11
Darbo kokybė	4
Mokymo bazė	21

6 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad beveik pusė pedagogų (46 proc.) mano, kad darbo su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais sėkmę lemia mokytojo požiūris į ugdytinį. Mokinių pastangas vertina 18 proc. respondentų. Kaip paaiškėjo per pokalbius, technologijų mokytojai stengiasi specialiujų poreikių turintį vaiką įtraukti į bendrą veiklą pamokoje. Vaikas jaučiasi pilnaverčiu, kai savarankiškai atlieka darbą pagal savo galimybes.

16 pav. Nuo ko priklauso teigiami rezultatai technologijų pamokose?

Norėdami išsiaiškinti teigiamų rezultatų pamokoje priklausomybę nuo pedagoginių sąlygų, pateikėme šiuos atsakymo variantus:

1. Teigiami santykiai su ugdytiniu
2. Geras profesinis pasirengimas
3. Individualus darbas su ugdytiniu

4. Tikėjimas mokinio gebėjimais ir pasiekimais
5. Teigiamas požiūris į mokinį
6. Ugdymo individualizavimas

Tyrimo duomenys rodo, kad 30 proc. apklaustųjų pasisakė už individualų darbą su ugdytiniu. Tik labia gerai pažįstant neįgalųjį vaiką, žinant visas jo ypatybes, galima pasiekti gerų rezultatų. Sėkmę lemia ir teigiami santykiai su ugdytiniu. Tai pripažįsta 20% respondentų. Didele dalimi rezultatų pasiekimas priklauso nuo ugdymo individualizavimo. Šį atsakymą pasirinko 16,67 proc. mokytojų. Labai dažnai netgi labia panašaus išsivystymo vaikams sudaromos skirtingos individualios programos, kurios turi atitikti kiekvieno mokinio sugebėjimus.

Tyrimu norėjome išsiaiškinti, kaip specialiųjų poreikių turinčius mokytojai skatina mokinius ugdymo procese. Neįgaliam moksleiviui skatinimas turi labai didelę reikšmę.

7 lentelė

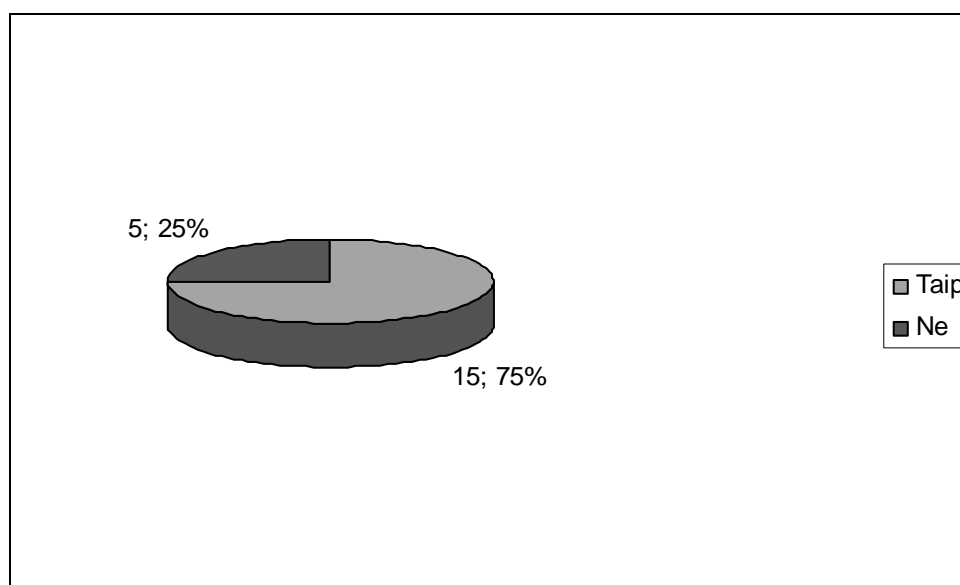
Skatinimo būdas domėtis darbine veikla

Skatinimai	%
Parodomis	24
Pagyrimais	45
Finansiniu skatinimu	0
Maistu	3
Apdovanojimais	21
Neverta akcentuoti skatinimo	7

Beveik visi, išskyrus 7 proc. apklaustųjų, mano, kad reikia naudoti skatinimą ugdymo procese. 45 proc. – pirmenybę skiria pagyrimams, 25 proc. apklaustųjų manė, kad geriausias būdas – tai organizuojamos parodos su vaiko padarytais darbais.

Formuojant įgūdžius, būtina parinkti tinkamą skatinimo būdą ir priemones. Tai yra puiki paskata specialiųjų poreikių mokiniui mokytis ir siekti pažangos. Paskatinimą reikia parinkti atsižvelgiant į vaiko individualias savybes. Tinkamai parinkus paskatinimą galima pasiekti gerų rezultatų.

Pasiteiravome, ar skatinimas, viešai parodant mokinio darbus, yra naudojamas pamokoje.

17 pav. Ar viešai parodomi atlikti specialiųjų poreikių vaikų darbai ?

Remiantis gautais rezultatais, galime teigti, kad kas ketvirtas apklaustas mokytojas (25 proc.) mano, jog specialiųjų poreikių vaikų pasiekimais, jų pastangomis viešai nesidžiaugiama. Didžioji mokytojų (75 proc.) dalis, džiaugiasi neįgaliųjų mokslievių sėkme. J. Ambrukaičio (1999) atliktais tyrimais į tokį klausimą teigiamai atsakė apie trečdalis (33,91 proc.) respondentų.

Individualių pokalbių metu mokytojai buvo klausiami apie specialiųjų poreikių vaikų įtraukimą į bendrą veiklą pamokoje, apie kylančius sunkumus. Dauguma mokytojų stengiasi įtraukti specialiųjų poreikių turinčius vaikus į bendrą darbą pamokoje, kad visi dirbtų drauge, vieni kitiems padėtų. Taip mokiniai jaučiasi neišskirti, lygiaverčiai, reikšmingi, atsakingi už pavestą užduotį. Kolektyviai dirbdami neįgalieji atlieka užduotis pagal savo galimybes. Gerais rezultatais džiaugiasi visi kartu.

Specialiųjų poreikių turintis moksleivis gauna užduotis, kurias jie pajėgia atlikti. Darbeliai būna pagal jų jėgas, labai paprasti, bet atlikus juos, vaikas jaučiasi svarbus. Neįgalusis būna labai patenkintas, kai jo darbelis patenka į parodėlę.

Sunkumų būna įvairių. Vieni specialiųjų poreikių turintys mokiniai aktyvūs, pagirti ir paskatinti susidomi dėstomuoju dalyku. Kitus sudominti sunku, nėra motyvacijos. Skatinu vaikus geru žodžiu, žvilgsniu, akių kontaktu, padėsinimu, pastebiu pasiekimus, pagiriu, viešai parodydama jo darbą, paguodžiu, skirdama lengvesnę užduotį ir stengiousi, kad specialiųjų poreikių turintis mokinys to nepastebėtų. Padedu vaikui džiaugtis savo rezultatu. Stengiuosi neakcentuoti vaiko negalios, visada pagirti, paskatinti.

Susiduriu su specialiųjų poreikių turinčių mokinių ne visišku užduočių supratimu ir neįvykdymu. Neįgalūs moksleiviai daugelį užduočių nepajėgia atlikti savarankiškai,

nepasitiki savo jėgomis. Jie pasižymi žemu savęs vertinimu ir motyvacijos stoka. Tai labai sunkina darbą pamokoje. Specialiųjų poreikių turintiems mokiniams trūksta savarankiškumo, kruopštumo, kantrybės užbaigiant darbą. Jie pasižymi drausmės, dėmesio koncentracijos stoka.

Man labai sunku šiuos mokinius sudominti. Mokydama neįgaliuosius moksleivius, labai pasigendu mokytojų – padėjėjų. Sunku dirbti su visa klase, kai didesnę dalį pamokos tenka skirti neįgaliesiems moksleiviams. Tuomet ne visada pavyksta įgyvendinti užsibrėžtus tikslus – pritrūksta laiko.

Sunku prisitaikyti prie specialiųjų poreikių turinčių mokinių, juos suprasti. Reikia laiko, kad paaiškėtų vaiko galimybės. Dažnai trūksta specialių priemonių darbui su neįgaliaisiais. Kai kurias pasidarau pati. Bet tam reikia daug laiko ir pinigų. Padeda man jie tvarkyti kabinetą, palieja gėles. Taip jie jaučiasi svarbūs.

8 lentelė

Neįgalumą turinčių mokinių nesėkmės priežastys darbų pamokoje

Nesėkmės priežastys	%
Nepritapimas prie aplinkos	7
Savarankiškumo stoka	32
Igūdžių stoka	31
Bendravimo problemos	17
Mokomosios medžiagos sudėtingumas	10
Kita	3

Taigi tyrime pabandėme išsiaiškinti, kokias nesėkmių priežastis darbų pamokose mato mokytojai, dirbantys su neįgalumą turinčiais moksleiviais. Nurodomos pagrindinės – tai savarankiškumo (32 proc.) ir įgūdžių (31 proc.) stoka. Būtent šios savybės reikšmingos neįgalumą turinčiam žmogui gyvenime. Anot A. Galkienės (2005), asmens, turinčio intelekto sutrikimą, įsitraukimo į darbo rinką kokybę reikšmingai lemia socialinė kompetencija ir savarankiško gyvenimo įgūdžiai.

Per individualius pokalbius mokytojai buvo klausiami apie sunkumus, kurie kyla ugdant specialiųjų poreikių turinčius vaikus. Buvo išvardinta eilė priežasčių, apsunkinančių darbnio ugdymo organizavimą:

1. Sunku numatyti temas, kurias specialiųjų poreikių turintis vaikas įsisavins, kurioms teks skirti didesnę dėmesį, kurioms neužteks laiko.

2. *Dėl skirtingų mokinių gebėjimų sunkiau rinkti temas ir užduotis.*
3. *Neįmanoma racionaliai dirbti klasėje su labai skirtingo lygio mokiniais. Didelis mokinių skaičius klasėje.*
4. *Laiko trūkumas. Skiriant daug dėmesio specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, nelieka laiko kitiems. Darbas su šiais vaikais nėra vertinamas, o reikalauja papildomų pastangų ir sąnaudų.*
5. *Sunkumų nenusipėjamumas (neįmanoma numatyti sunkumų pamokos metu).*
6. *Neįgyvendinti pamokos tikslai ardo planus ir įtakoja visos klasės darbą.*
7. *Nėra specialios didaktikos, kaip dirbti su specialiųjų poreikių moksleiviais bendrojo lavinimo mokykloje.*
8. *Tėvai nuslepia informaciją apie vaikų sugebėjimus, verčia mokytojus atlaidžiai vertinti neatliktas užduotis.*
9. *Pagalbinių priemonių stoka, nėra metodinės literatūros. Per mažai valandų skirta specialiųjų poreikių mokinių darbiniam ugdymui.*
10. *Kad mokytojas galėtų sėkmingai tenkinti vaikų specialiuosius poreikius, reikalinga tinkama mokymo bazė, metodinė literatūra, vaizdinė, speciali įranga, medžiagos. Sudominti mokinius būsimu darbu, parodant siekiamą rezultatą, aiškinant darbo eigą ir būdus, analizuojant darbo rezultatus, pagalbinės darbo priemonės yra būtinos. Tik panaudojus ir pritaikius šias priemones, specialiųjų poreikių mokiniai gali savarankiškai dalyvauti pamokoje, o mokytojas - paskirstyti savo dėmesį tolygiai klasėje. Bet joms gaminti mokytojai išekvoja daug energijos ir laiko.*
11. *Mokslo metų pradžioje nepažįstama vaiko, nežinoma jo galimybės.*
12. *Mokytojo padėjėjo būtinumas.*
13. *Nėra galimybių susipažinti su profesinio mokymo įstaigų programomis bei keliamais reikalavimais atvykstančių moksleivių žinioms, mokėjimams bei įgūdžiams patikrinti.*
14. *Nepakankamas užmokestis už darbą su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais. Mokytojai dirba daugiau, o moka tiek pat.*

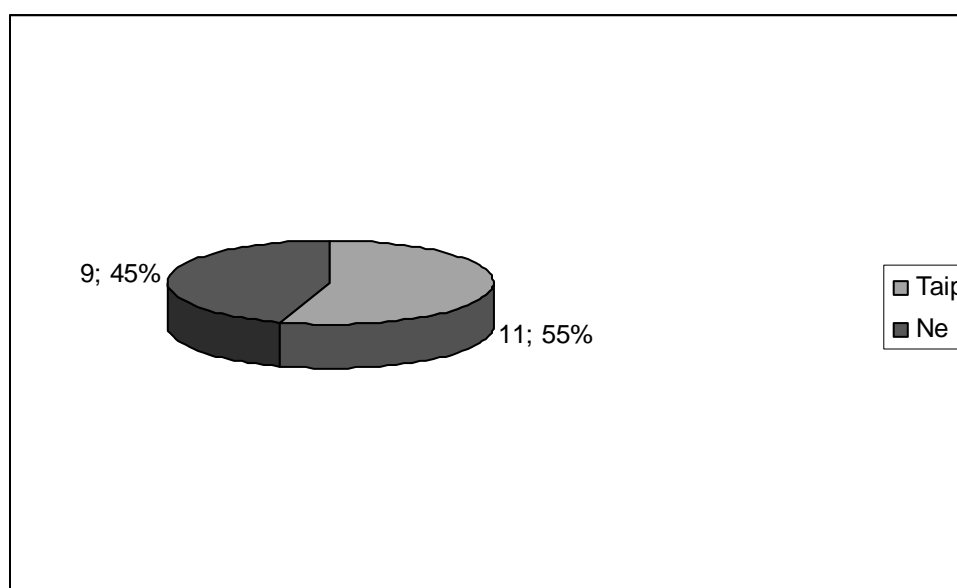
Norėjome išsiaiškinti, kaip vertinamos specialiųjų poreikių mokinių žinios ir darbai technologijų pamokose. Per pokalbį paaiškėjo, kad iškilusi vertinimo problema – neaiškūs kriterijai, neaiški mokymosi ir pasiekimų vertinimo sistema, nėra vertinimo normų (pagal ką vertinti). Dauguma mokytojų vertina ne tik rezultatą, bet ir darbo procesą, įdėtus ugdytinio pastangas, mokinio iniciatyvą darbui, atsižvelgdami į kiekvieno individualius gebėjimus. Neįgalųjų pasiekimai vertinami pažymiais, įrašais pažymių knygelėje. Pedagogai susilaukia bendraklasių priekaištų, kad daromos nuolaidos, keliant mažesnius

reikalavimus ir vertinant aukštesniais pažymiais. Visi mokytojai sutinka, kad vertinimo kriterijai turi būti pritaikyti prie moksleivio poreikių ir galimybių.

Per pokalbį mokytojai teigė, kad tėvų įsitraukimas ugdymą daro įvairiapusiškesnį, produktyvesnį, keičia ugdymo kokybę. Neįgalumą turinčio vaiko poreikiai negali būti tenkinami jį mokant taip pat kaip ir kitus. Tam sudaromos individualios programos, atsižvelgiant į kiekvieno ugdytinio gebėjimus. Programų sudarymas prasideda nuo ugdytinio pažinimo. Mokslo metų pradžioje nepažįstama vaiko, nežinomos jo galimybės. Išsiaiškinimui ir pažinimui reikalingas laikas. Tėvai gali suteikti daug naudingos informacijos: ne tik apie išskirtines vaiko savybes, bet ir apie asmenybės visumą. Tačiau neįmanoma visko numatyti. Nuolat iškyla įvairių netikėtumų ir problemų. Todėl šioms programoms reikalinga nuolatinė kaita ir atsinaujinimas.

Tėvų požiūrį į vaikų ugdymąsi geriausiai atskleidžia tai, kiek jie patys įsitraukia į ugdymo procesą. Tokiu būdu, mokykloje įgytus įgūdžius bei žinias lavinant ir namuose, su artimųjų pagalba, ugdymo procesas vyksta nenutrūkstamai.

Anot V. Dabrišienės ir B. Narkevičienės (2002), programos parengimo ir įgyvendinimo procese reikia nuolat remtis mokinio tėvais. Svarbu, kad tėvai būtų lygūs ugdymo partneriai. Jie apie savo vaiką gali suteikti daug vertingos informacijos, kuri padeda numatyti ugdymo tikslus ir metodus. Su tėvais būtina aptarti ir tolesnes vaiko raidos ir karjeros galimybes. Tai padės formuluojant programos tikslus. Tėvai, gerai suprasdami ugdymo mokykloje programos tikslus, galės daug prisidėti prie sėkmingo jų įgyvendinimo. Moksleivio, jo tėvų įtraukimas numatant programos tikslus garantuoja jų dermę.

18 pav. Tėvų pagalba sudarant individualias programas

Analizuojant tyrimo duomenų matome, kad tėvų dalyvavimas sudarant ugdymo programas yra ganėtinai aktyvus. Net 55 proc. tėvų suteikia žinių apie savo vaiką, sudarant individualią technologijų programą.

9 lentelėje pateiktos išvados, gautos per interviu, išanalizavus individualius pokalbius.

9 lentelė

Individualių programų ruošimas

Vertinimo aspektas	„Ideali“ strategijos ruošiant SP vaikus darbiniam ugdymui	Gauti rezultatai
Individualių programų ruošimas	<p>Individualios programos turi būti ruošiamos visiems vaikams, neatsižvelgiant į sutrikimo laipsnį, įvertinant kiekvieno galimybes ir specialiuosius poreikius.</p> <p>Programa turi pateikti bendras ugdymo kryptis, nurodyti mokėjimus bei įgūdžius.</p> <p>Gera programa parengiama tik labai gerai pažįstant vaiką, žinant sutrikimų ypatumus, konsultuojantis su specialistais ir vaiko tėvais.</p>	<p>Didžioji dalis technologijų mokytojų nežino SP turinčių vaikų ugdymo ypatumų ir nėra susipažinę arba nepakankamai su negalių įvairove.</p> <p>Individualios programos nėra ruošiamos. Mokymo medžiaga diferencijuojama, retai konsultuojamasi su specialistais, vaiko tėvais.</p>

Per pokalbius mokytojų buvo klausta, kaip sudaromos ir koreguojamos programos specialijų poreikių moksleiviams.

Specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui programai paruošti reikia daug laiko, reikia pažinti vaiką. Norint žinoti jo galimybes ir poreikius, reikia atidžiai jį stebėti. Toel mokiniai stebimi, konsultuojamasi su kolegomis iš kitų mokyklų, kurie turi didesnę patirtį, su mokyklos mediku ir specialiuoju pedagogu. Programos aptariamos specialiojo ugdymo komisijoje kartu su tėvais, mokytojų dalykininkų metodiniame ratelyje.

Rengiant mokymo programas neįgaliųjų mokymui technologijų pamokose, mokytojų nuomone, labai svarbu atsižvelgti į ugdytinio negalią ir sudaryti jam tokias sąlygas, kad mokinyas pasijustų lygiaverčiu partneriu savo klasėje. Mokymo programos

neįgaliesiems rengiamos individualiai, atsižvelgiant į bendrąsias programas, negalia, į konkrečių mokinių galimybes, poreikius, stipriasias puses, materialinę bazę.

Programos kooreguojamos mokslo metų eigoje, ugdymo procese, jei paaiškėja, kad užduotys neįveikiamos arba atvirkščiai – per lengvos mokiniui.

Tokias mintis išsakė dauguma mokytojų per pokalbį. Buvo ir kitokia nuomonė, atspindinti mokytojų požiūrį į individualias programas: „individualizuotų programų nerengiu“, „nemanau, kad to reikia, paprasčiausiai supaprastinu neįgaliesiems moksleiviams užduotis“.

2. 2. 4. Darbų mokytojų įtaka specialiųjų poreikių moksleivio profesiniam pasirengimui

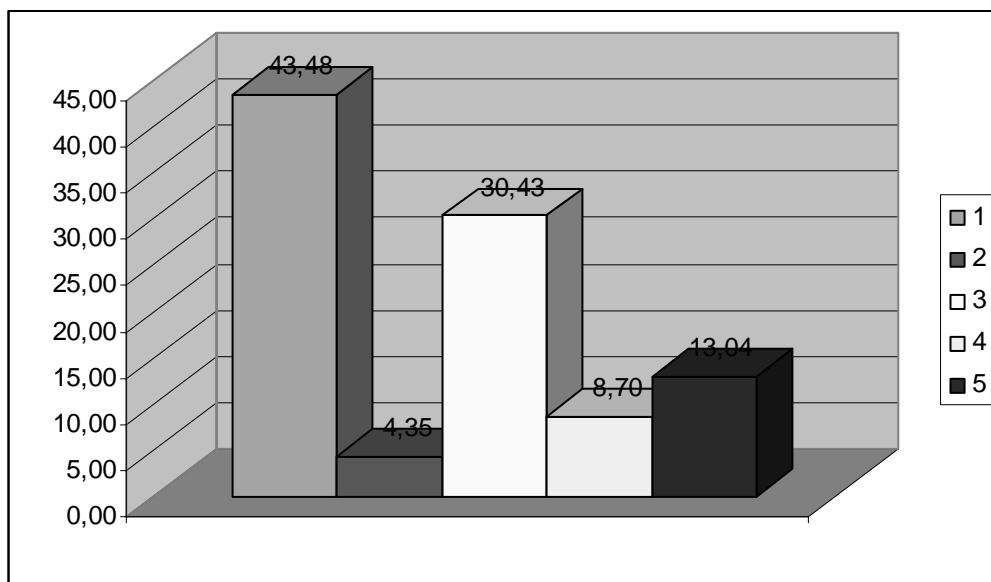
Neįgaliesiems mokiniams darbinis rengimas labai svarbus veiksnys. Technologijų mokytojas supažindina mokinius su profesijomis, skatina motyvuotai rinktis specialybę, atitinkančią jų polinkius, galimybes. Pedagogas moko profesijos žinių, mokėjimų, įgūdžių. Taip darbų mokytojas gali įtakoti mokinio profesijos pasirinkimui.

10 lentelė

Darbinio ugdymo reikšmė mokiniui, turinčiam specialiųjų poreikių

Darbinio ugdyma svarba neįgalumą turinčiam mokiniui	%
Absoliučiai sutinku	15
Sutinku	55
Nesutinku	10
Visiškai nesutinku	0
Neturiu nuomonės	20

Taigi galime teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių respondentų suvokia darbinio ugdymo svarbą specialiųjų poreikių turinčiam moksleiviui. Neramina 10 proc.pasirinkusių neigiamą atsakymą ir tie, kurie neturi nuomonės šiuo klausimu (20 proc.).

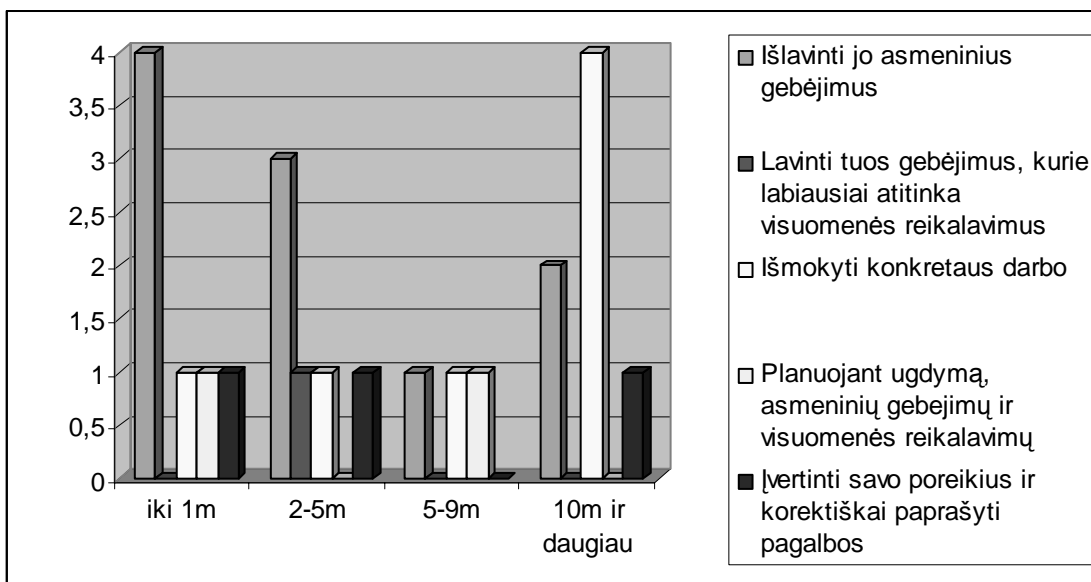
19 pav. Moksleivio profesinės veiklos tikslai

Pedagogų požiūrį į moksleivio profesinės veiklos tikslus siekėme atskleisti uždaru klausimu, pateikdami šiuos atsakymo variantus:

1. Išlavinti jo asmeninius gebėjimus
2. Lavinti tuos gebėjimus, kurie labiausiai atitinka visuomenės reikalavimus
3. Išmokyti konkretaus darbo
4. Planuojant ugdymą pagal asmeninius gebėjimus ir visuomenės reikalavimus
5. Įvertinti savo poreikius ir korektiškai paprašyti pagalbos .

Vertinant tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad 44 proc. respondentų pasirinko moksleivio asmeninių gebėjimų lavinimą, 30 proc. - konkretaus darbo mokymą. Pokalbio metu ugdytojų nuomonės išsiskyrė – vieni manė, kad reikia lavinti visus specialiujų poreikio mokinio gebėjimus, kiti – orientuotis į stipriausius. Bet galime manyti, jog visi technologijų mokytojai suvokia, kad visavertė neįgalus žmogaus integracija visų pirma – tai integracija į profesinės veiklos sistemą.

Tyrimu bandyta išsiaiškinti, kaip mokytojai, priklausomai nuo jų darbo stažo su neįgaliaisiais moksleiviais, supranta moksleivio profesinės veiklos tikslus.

20 pav. Nuomonės apie moksleivio profesinės veiklos tikslus priklausomumas nuo darbo stažo

Kaip matyti diagramoje, mokytojai, turintys iki 1 metų darbo stažą, suvokia tai kaip vaiko asmeninių gebėjimų išlavinimą, o turintys 10 metų ir daugiau - kaip konkretaus darbo mokymą.

Pamėginome išsiaiškinti, kaip mokytojai rengia ugdytinius būsimai profesijai

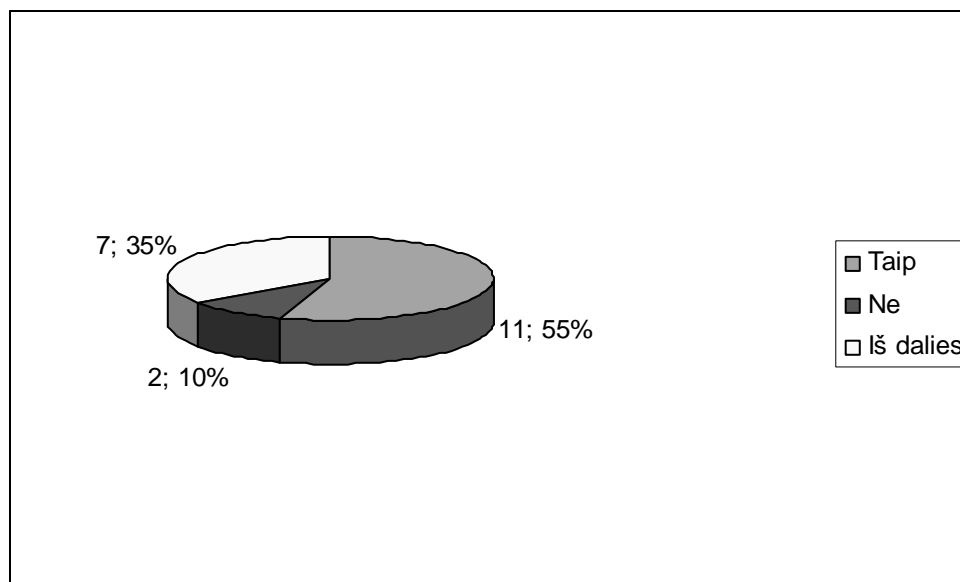
11 lentelė

Specialiųjų poreikių mokinių rengimasis būsimai profesijai darbų pamokose

Rengimasis būsimai profesijai darbų pamokose	%
Domisi įvairiomia profesijomis	15
Tikslingai mokosi tam tikrų įgūdžių	30
Specialiai profesijai nesirengia	55

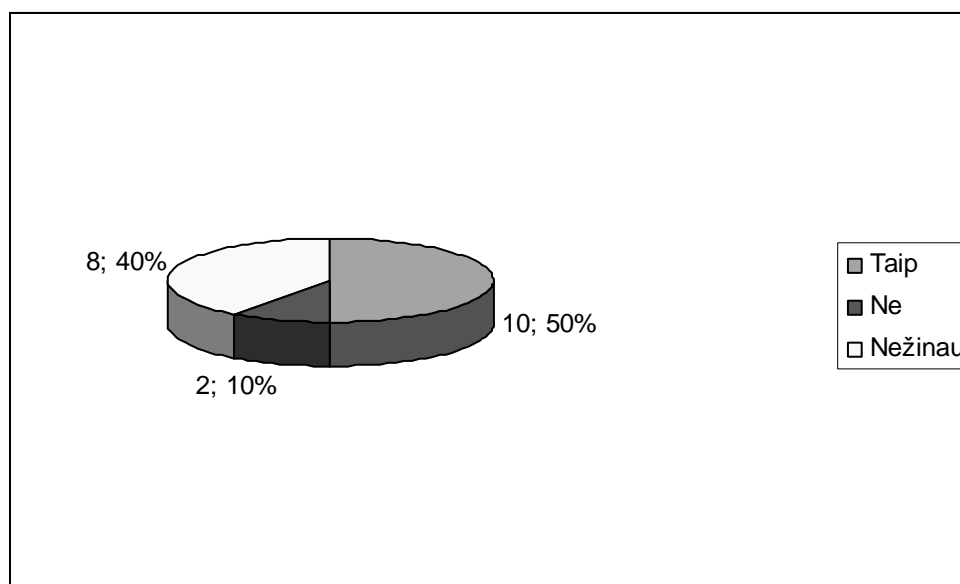
Lyginant gautus duomenis išryškėja tam tikri skirtumai. Nors mokytojai ir supranta neįgalumą turinčių mokinių darbinio ir profesinio ruošimo svarbą, tiki jo ateitimi, tiki jo galimybe gauti mėgiamą darbą, tačiau 55 proc. pedagogų specialiai profesinei veiklai ugdytinių neruošia. O L. Kaukėnaitės (2001) manymu, ikiprofesinis ruošimas jau turi prasidėti pradinėse klasėse darbų pamokose.

Įdomu buvo sužinoti, ar darbinis ugdymas padeda įsigyti specialybę.

21 pav. Ar darbinis ugdymas padeda įsigyti specialybę?

Pastebėti reikšmingi skirtumai atsakymuose. Nors didžioji dauguma technologijų mokytojų ir neruošia neįgalumą turinčių mokinių profesinei veiklai pamokoje, tačiau 55 proc. jų mano, kad darbinis ugdymas padeda įsigyti specialybę. Kad darbų pamokos padeda iš dalies įsigyti specialybę atsakė 35 proc. respondentų. Neigimą atsakymą pasirinko 10 proc. apklaustųjų.

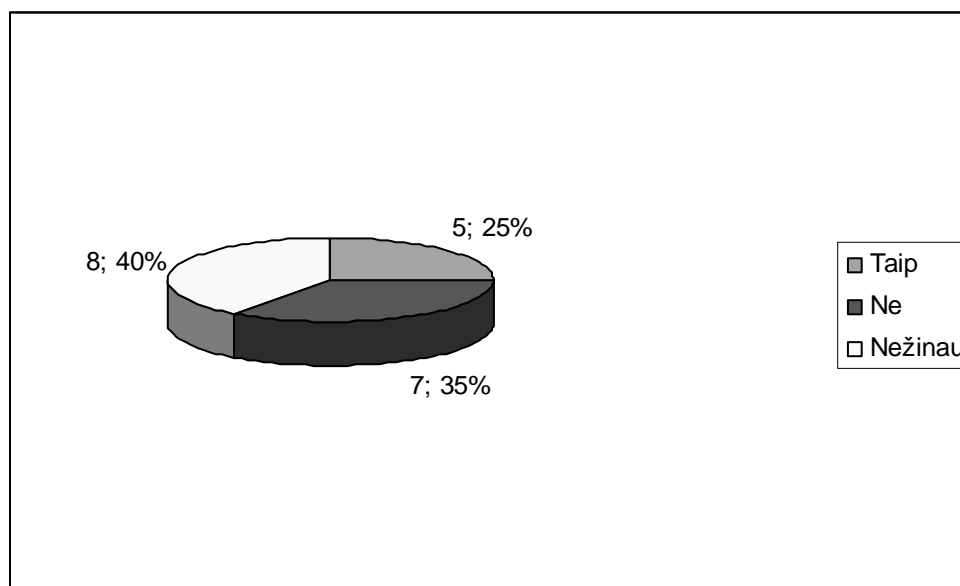

22 pav. Ar tiki neįgalieji moksleiviai savo sėkme įsigyti profesiją?

Mokytojų nuomone, savo ateities sėkme tiki 50 proc. neįgalumą turinčių moksleivių, teigiamos perspektyvos ateityje neįžvelgia – 10 proc., o 40 proc. - jų nežino ar

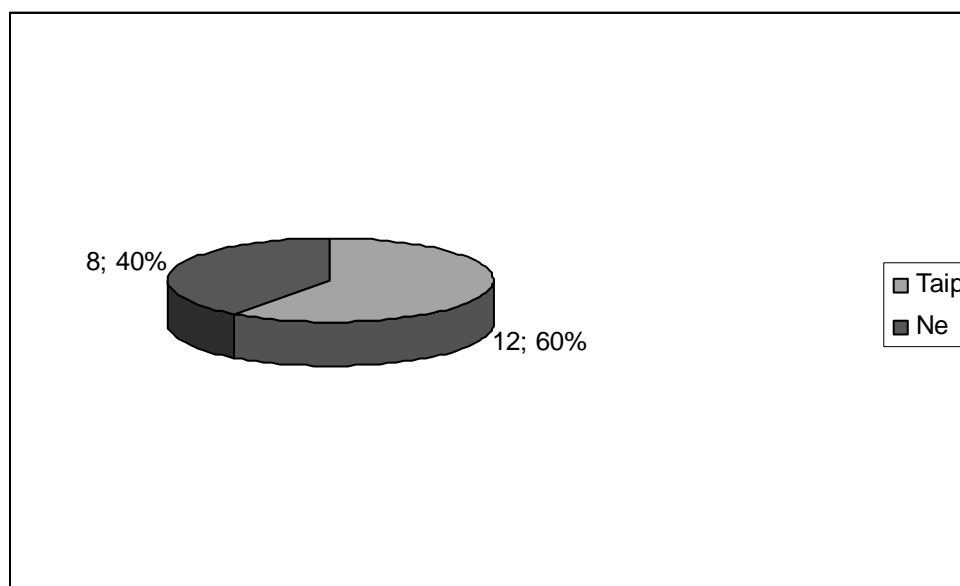
tiki moksleiviai įsigyti profesiją. J. Ambrukaičio (1999) tyrimo rezultatais, mokytojų nuomone, tik kas ketvirtas specialiųjų poreikių turintis mokinys tiki savo sėkme.

23 pav. Ar moksleiviai žino, kokias profesijas jie pajėgūs įsigyti?

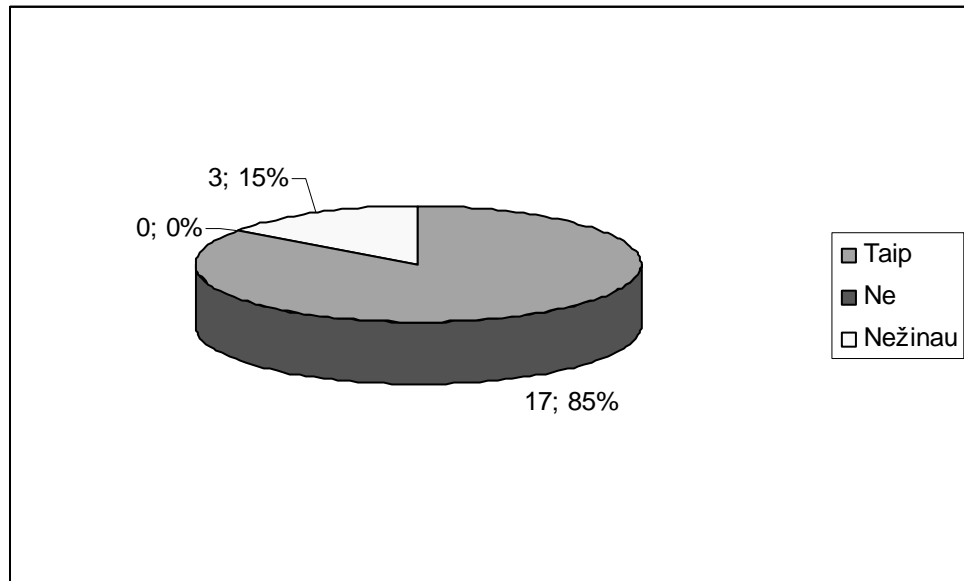
Rezultatai parodė, kad tik ketvirtadalis (25 proc.) mokytojų mano, kad neįgalumą turintys moksleiviai žino, kokias realiai jie gali įsigyti specialybes. 35 proc. apklaustųjų atsakė, kad moksleiviai to nežino. 40 proc. mokytojų patys pasirinko atsakymą „nežinau“.

Kaip nustatė I. Baranauskienė tyrimais (2003), kad sutrikusio intelekto asmenų norai neturi apibrėžtos gyvenimo prasmės perspektyvų, kad jų profesinės veiklos suvokimas daugeliu atvejų nerealias: tai patvirtina norai apie nepagrįstai didelį uždarbį, neadekvatų profesijos pasirinkimą (gydytojo, lakūno), norą būti vadovais. Technologijų mokytojai turėtų formuoti mokiniams realius profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius.

24 pav. Ar mokytojai žino profesijas, kokias gali įsigyti moksleiviai?

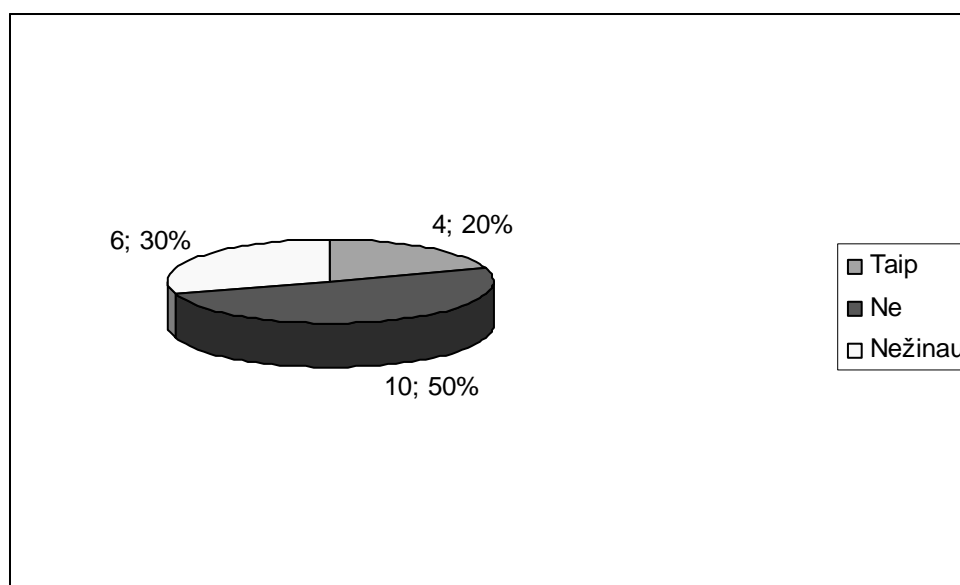
Tik 60 proc. mokytojų gali atsakyti teigiamai į šį klausimą. Ši dalis pedagogų žino profesijas, kurias gali pasiūlyti savo ugdytiniams, nes neįgalumą turinčių mokinių profesinį apsisprendimą šiek tiek riboja vystymosi specifiškumas (negalės pobūdis). 40 proc. respondentų rinkosi neigiamą atsakymą. Šis skaičius nėra mažas ir jis verčia susimąstyti. Kaip galėtų pedagogai patarti ugdytiniui, jei jų nemaža dalis renkasi neigiamą atsakymą. L. Jovaišos (2000) manymu, būtina mokyti profesijos, nes tik darbas padeda sėkmingai įsilieti į visuomeninį gyvenimą. Mokslininkas teigia, kad žmogaus ugdymas darbu – vienas iš svarbiausių asmenybės formavimo elementų.

25 pav. Ar reikalinga skatinti mokinių profesinius interesus?

Didžioji dalis apklaustųjų pedagogų (85 proc.), suvokdami ikiprofesinio intereso svarbą, mato reikalą skatinti specialiųjų poreikių mokinio profesinį susidomėjimą. Nebuvo nė vieno respondento, kuris būtų prieš profesinio intereso skatinimą. 15 proc. apklaustųjų neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

Jei mokinys bus skatinamas domėtis profesijomis, gal jis tinkamai pasirėngs savarankiškam gyvenimui: pasirinks specialybę, profesiją. Nuo to daug priklauso visas tolesnis žmogaus gyvenimas, jo socializavimas.

26 pav. Ar pakankamas įgytų žinių lygis neįgalumą turinčio mokinio profesijos pasiruošimui?

Paaikškėjo, kad tik penktadalis respondentų (20 proc.) mano, jog bendrojo lavinimo mokykla suteikia specialiųjų poreikių turinčiam moksleiviui reikiamo lygio žinias profesijos pasiruošimui. Dauguma mokytojų įsitikinę, kad mokykloje neįgalūs moksleiviai negauna pakankamai tam žinių. 30 proc.

apklaustųjų negalėjo atsakyti į šį klausimą, pasirinkdami atsakymą „nežinau“. Per pokalbį paaikškėjo, kad bendrojo lavinimo mokyklos neturi reikalingos įrangos, pritaikytos specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui. Jie mokomi darbo įgūdžių, tačiau sąlygos nėra priartinamos prie realių darbo sąlygų taip, kaip specialiosiose mokyklose.

Anot E. Elijošiaus (2001), ne vien moksleivių gebėjimai, žinios ir įgūdžiai turi būti vertinami organizuojant darbinį profesinį rengimą. Daug kyla problemų dėl nepakankamai organizuoto ikiprofesinio pasirinkimo.

Anot L. Jovaišos (1981), būtina atsižvelgti į mokinio norus, interesus, gebėjimus, poreikių pagrįstumą, motyvaciją, individualų vystymąsi, jo vystymosi dinamikos perspektyvas tuo pat metu toleruojant asmenybės savarankiško pasirinkimo būtinybę.

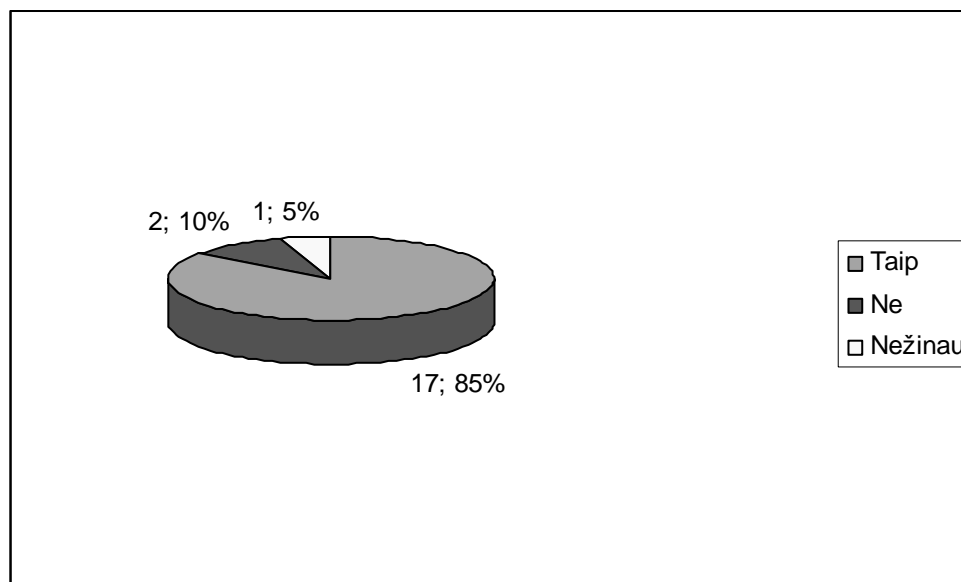
12 lentelė

Ikiprofesinis rengimas technologijų pamokose

Vertinimo aspektas	„Idealios“ strategijos ruošiant specialiųjų poreikių turinčius mokinius darbiniam ugdymui	Gauti rezultatai
--------------------	---	------------------

<p>Ikiprofesinis rengimas technologijų pamokose</p>	<p>Mokytojas nuolat teiraujasi ugdytinio apie jo svajones, norus, viltis. Skatina domėtis įvairiomis profesijomis. Tiki mokinio sėkme, tiki jo galimybe įgyti specialybę ir dirbti mėgiamą darbą. Mokykloje vyksta ikiprofesinio mokymo programos, profesinis konsultavimas. Mokiniam sudarytos sąlygos išbandyti save įvairiose veiklose, gilinti ir plėsti darbo įgūdžius.</p>	<p>Ikiprofesinio rengimo veikla mokyklose beveik nevykdoma. Mokytojų nurodomos priežastys – skurdi darbų mokymo bazė, specialiųjų poreikių mokiniams pritaikytos įrangos, vaizdinės medžiagos, medžiagų trūkumas, metodinės literatūros, žinių darbui su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais stoka. Vaikai nėra orientuojami į tai, kad ateityje jie dirbs. Mokytojai tiki mokinių profesiniu pajėgumu, bet gali pateikti tik siaurą profesijų pasirinkimo sąrašą – siuvėjo, audėjo, sodininko, pynėjo iš vytelių, virėjo, fotografo padėjėjo ir kitas nesudėtingas, mechaniškai atliekamas operacijas. Toks sąrašas, nurodantis kokius darbus galėtų dirbti mokiniai, turintys tam tikras negalias, mokytojų nuomone, turėtų būti. Tik dalis ugdytojų teiraujasi vaiko apie jo ateities planus, svajones, susijusias su profesija. Mokytojų nuomone, bendrojo lavinimo mokykloje neįgalusis mokinys neįgyja reikiamo lygio žinių profesijos pasiruošimui, o darbinis ugdymas nepadaeda įsigyti specialybės. Vyraujanti nuomonė - darbų pamokos padeda įgyti praktinių gebėjimų ir žinių, reikalingų gyvenimui, būti savarankiškiems ir mažiau priklausyti nuo kitų.</p>
---	--	--

Vienas iš darbų pamokų tikslų specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui – parengti jį savarankiškam gyvenimui, tobulinant darbo įgūdžius ir gebėjimus. Savarankiškumo įgūdžiai yra gyvenimo pagrindas, leidžiantis specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui sėkmingai integruotis į visuomenę.

27 pav. Praktinių įgūdžių ir žinių, reikalingų gyvenimui įgijimas technologijų pamokose

Kaip matome iš tyrimo duomenų, 85 proc. apklaustųjų tikina, kad mokiniai gyvenimui darbų pamokose paruošiami, kad jie įgyja pakankamai žinių ir praktinių gebėjimų. 10 proc. respondentų rinkosi neigiamą atsakymą. Šių mokytojų pamokose specialiųjų poreikių moksleiviai nėra paruošiami gyvenimui. Ir 5 proc. respondentų nežinojo atsakymo.

Kiekvienas žmogus visuomenėje, net ir neįgalus, turi užimti deramą vietą pagal savo galimybes. Šie mokiniai turi būti mokomi kuo mažiau priklausyti nuo aplinkinių. Anot E. Elijošiaus (2001), svarbu nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius rengti ne tik darbui, bet ir socialiai.

Norėjome išsiaiškinti, kaip technologijų mokytojai supranta pagalbą mokiniui, renkantis profesiją, nes neįgaliajam sunku apsispręsti, svarbu nesuklysti.

13 lentelė

Mokytojo pagalba mokiniui renkantis profesiją

Pagalba	%
Kalbėti apie realias vaiko galimybes	25
Supažindinti su įvairiomis galimomis profesijomis	32
Mokyti darbinių įgūdžių	43
Kita	0

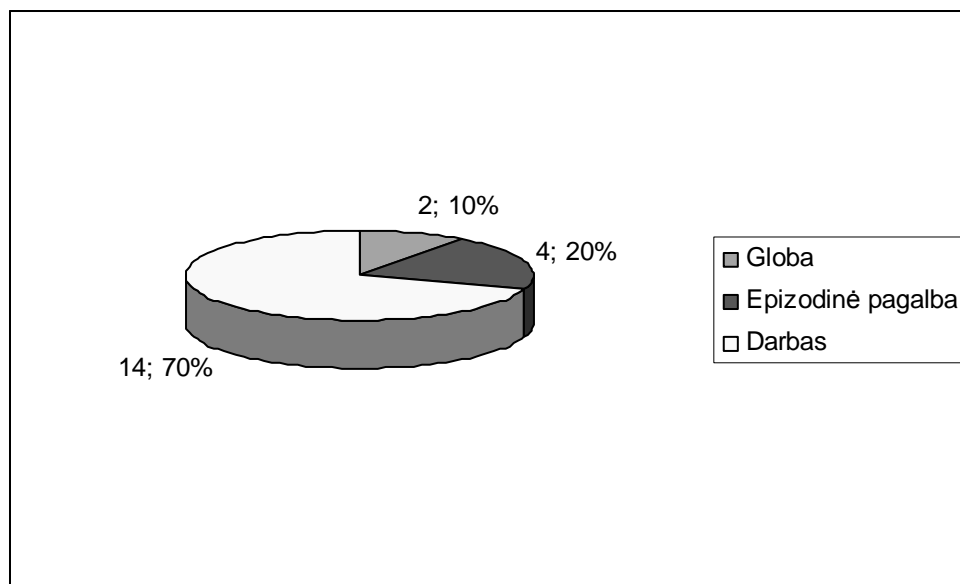
Dauguma respondentų (43 proc.) mano, kad tai būtų darbinių įgūdžių mokymas, tam tikiems profesijos pagrindams įgyti. Kita dalis (32 proc.) pagalbą suvokia kaip supažindinimą su įvairiomis galimomis profesijomis. Likusieji (25 proc.) pažymėjo, kad tai būtų aiškinimas neįgaliajam mokiniui apie realias jo pasirinkimo galimybes, pagalba išsirenkant specialybę, labiausiai atitinkančią ugdytinio norus ir realias galimybes. Mokytojas turėtų orientuotis, kokios specialybės yra paklausios, reikalingos darbo rinkoje, būtų prieinamos neįgalumą turinčiam mokiniui. Mokytojas turėtų padėti pereiti kiek įmanoma sąmoningiau profesinio apsisprendimo kelią, privalo suvokti specialiųjų poreikių turinčio mokinio vystymosi dėsningumus, rasti kuo patrauklesnį savęs pažinimo, tobulinimo būdus, nes nuo to taip pat priklauso jų gyvenimo kelio pasirinkimo teisingumas.

E. Elijošius (2000) pateikia ryšių su specialiųjų poreikių mokiniu schemą padedant jam rinktis profesiją. Šioje shemoje moksleivio šeima, mokykla. Nedidelė dalis mokytojų mano, kad didžiausia ataskomybė tenka tėvams, orientuojant savo vaiką kokiai nors specialybei. Nors, labai dažnai, pastebi pedagogai, tėvai būna pasyvūs.

Visi apklausti mokytojai mano, kad jų mokykloje nevykdoma arba nepakankamai gerai vykdoma ikiprofesinė specialiųjų poreikių turinčių mokinių veikla

2. 2. 5. Ugdytojų požiūris į neįgalumą turinčio moksleivio veiklą darbo rinkoje baigus mokyklą

Lavinant įvairius ugdytinių gebėjimus, sudarant mokiniams universalius įgūdžius, reikalingus darbui, rengiant profesinei veiklai, tobulinant adaptavimosi galimybes, specialiųjų poreikių turintis mokinys rengiamas kiek įmanoma savarankiškesniam gyvenimui ir darbui. Tyrimu norėjome išsiaiškinti, kas yra svarbiausia neįgaliam žmogui?

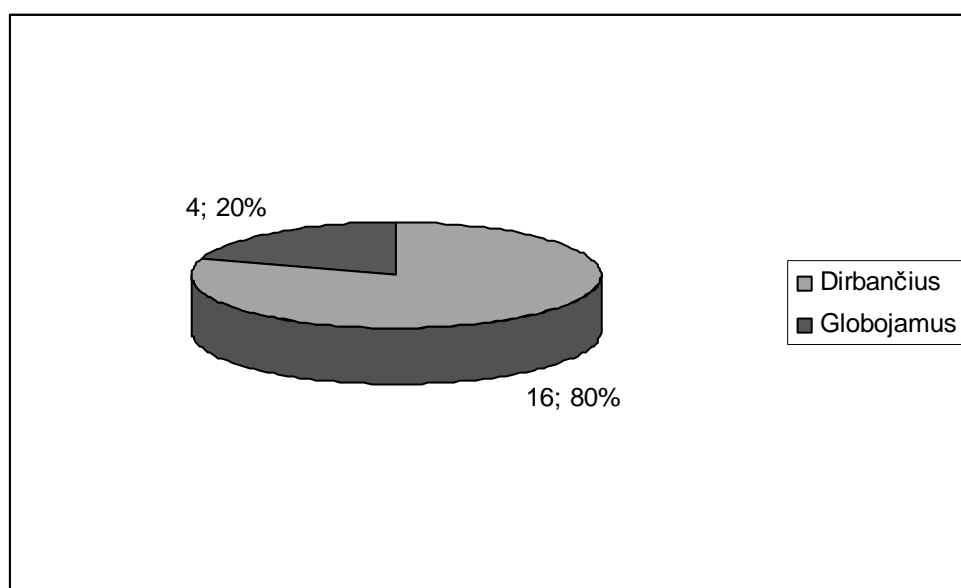

28 pav. Kas yra svarbiausia neįgaliam žmogui?

Iš tyrimo metu gautų rezultatų galime matyti, kad dauguma respondentų (70 proc.) darbą laiko neįgliaus žmogaus gyvenimo pagrindu. Ir tik 10 proc. mano, kad tai – globa. Pastebimas reikšmingas skirtumas tarp atsakiusių. Galima spėti, kad respondentų atsakymai priklausė nuo specialiųjų poreikių turinčių mokinių negalės sudėtingumo laipsnio.

Anot E. Elijošiaus (2001), savotiškas prevencinis darbas įgalintų ieškoti sprendimų siekiant neįgaliesiems padėti integruotis į sociumą, palengvintų jų socializacijos procesą.

Efektyvi darbinė veikla yra socializacijos ašis. Darbas užtikrina teisę neįgaliam žmogui gyventi savarankišką ir visavertį gyvenimą bedruomenėje, nebūti našta aplinkiniams. Todėl technologijų pamokos turėtų padėti siekti šio tikslo.

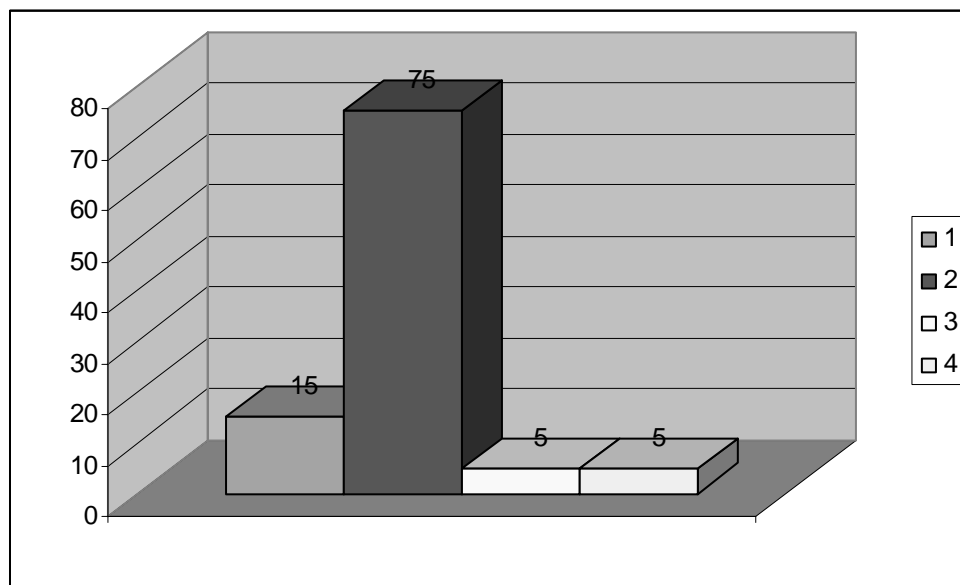

29 pav. Mokytojų nuomonė apie neįgaliųjų mokinių ateitį

Teigiamą atsakymą pasirinko 80 proc. pedagogų. Didelė dalis apklaustųjų mato savo neįgaliuosius mokinius dirbančius. Juk visavertė neįgalaus žmogaus integracija visų pirma – tai integracija į profesinės veiklos sistemą. Labai svarbus aspektas – pedagogo lūkesčiai, darantys įtaką ugdymui. Keletą dešimtmečių užsienio mokslininkai tyrė pedagogo lūkesčių poveikį mokinių laimėjimams ir savęs vertinimui. Nustatyta, kad mokytojų lūkesčių poveikis tikrai egzistuoja. Pedagogų lūkesčiai veikia mokytojų sąveikos ir santykių su ugdytiniais pobūdį. Teigiami lūkesčiai leidžia kurti pozityvias elgesio su moksleiviu strategijas. Teigiami rezultatai, pasiekti tikslai sustiprina pozityvius lūkesčius.

Anot I. Baranauskienės (2001), negalima paneigti profesinio rengimo kokybės, tačiau nemažai svarbi ir negalės įtaka. Galima teigti, kad tai ir įtakojo 20 proc. pasirinkusių atsakymą dėl globojamų savo ugdytinių ateityje.

Norėdami sužinoti respondentų nuomonę, anketoje pateikėme klausimą: „Ar tikite, kad mokinys gali įsigyti specialybę ir sėkmingai dirbti mėgiamą darbą?“.

30 pav. Mokytojų nuostata į mokinio galimybę įsigyti specialybę ir dirbti mėgiamą darbą:

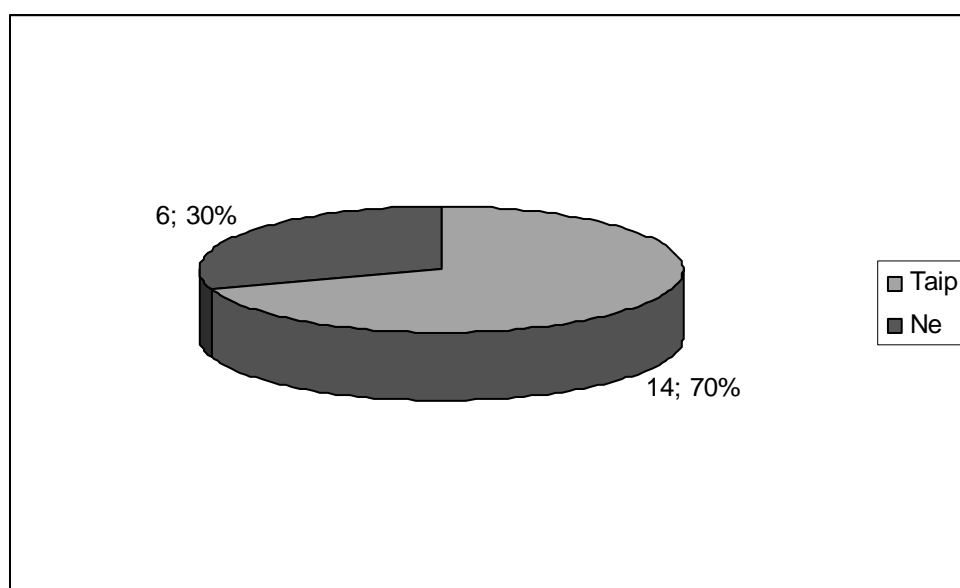
1. Visiškai tikiu
2. Tikiu
3. Netikiu
4. Nežinau

Tyrimo rezultatus patvirtina duomenys ir anksčiau jau mūsų pateikti atsakymai į klausimą: „Kokius matote specialiųjų poreikių turinčius mokinius ateityje?“. Technologijų mokytojai tiki (75 proc.), kad neįgalieji mokiniai gali įsigyti specialybę ir dirbti mėgstamą darbą. Ši dalis respondentų suinteresuoti mokyti neįgaliuosius moksleivius, ruošti juos profesinei veiklai, ugdyti socialinius, kasdieniniame gyvenime būtinus įgūdžius.

Tyrimė dalyvavusieji mokytojai turi palankias nuostatas neįgaliųjų mokinių tobulėjimo atžvilgiu. Labai svarbu tikėti ugdytinių sėkme. Tai suteikia kantrybės, ištvėmės dirbant ir siekiant net labai nedidelių ugdymo rezultatų. Mokytojai tiki neįgalumą turinčių mokinių galimybe dirbti. Įgijęs profesiją ir dalyvavamas profesinėje veikloje, neįgalusis jaunuolis turi galimybę užsidirbti, pragyventi iš savo atlyginimo, nesijausti kitiems našta, nesijausti išskirtu. Darbas patenkina asmens, turinčio negalių, poreikius.

Norėjome išsiaiškinti, ar mokytojai domisi mokinių ateities planais, tikslais, viltimis.

31 pav. Ar mokytojai domisi neįgaliųjų moksleivių ateities planais, tikslais, viltimis?

Vertinant mokytojų atsakymus, matome, kad didžioji dauguma – 70 proc. teiraujasi apie moksleivių ateitį. Tai atspindi artimus mokytojų ir mokinių ryšius. J. Ambrukaičio (1999) tyrimo duomenimis, į tokį klausimą teigiamai atsakė pusė apklausoje dalyvavusių mokytojų (48,97 proc.).

Tai dar kartą patvirtina jau minėtą išvadą, kad mokytojai geranoriškai nusiteikę neįgaliųjų ugdytinių atžvilgiu, kad teiraujasi mokinių apie jų ateitį, tiki jų galimybe tobulėti, tiki sėkme įsidarbinti.

Anot J. Ruškaus (2002) darbinė veikla stiprina socialinius vaidmenis ir statusą, suteikia socialinio ir kultūrinio pripažinimo jausmą. Labai svarbu, kokioje darbo vietoje dirba neįgalus žmogus. Dirbdamas įprastoje darbo aplinkoje jis nesijaučia kitos, išskirtas.

Kaip įsivaizduojama neįgalaus žmogaus darbo vieta

Darbo vieta	%
Įprastoje darbo vietoje	5
Pritaikytoje jam darbo vietoje įprastoje darbo aplinkoje	80
Specialioje darbo aplinkoje	15

Kaip matyti iš lentelės, beveik absoliuti dauguma respondentų (80 proc.) neįgalaus žmogaus darbo vietą mato pritaikytoje jam vietoje ir įprastoje darbo aplinkoje. Tai geriausia priemonė nuo atskirties, pagalba žmogui jaustis visaverčiu, lygiateisiu visuomenės nariu.

Norėjome sužinoti, kokius pasiūlymus ir pageidavimus nori pateikti mokytojai. Per pokalbį buvo išsakytos mintys, kad turėtų būti specialistų sukurtos programos, rekomendacijos technologijų mokytojams, organizuojami kursai, nes labai svarbu pedagogų rengimas darbui su specialiųjų poreikių mokiniais. Buvo pageidauta pavyzdinio medicininio aprašo apie negalias ir galimų darbų atlikimą šiems vaikams. Kiekvienas mokytojas minėjo skurdžią materialinę bazę. Būtinai normalus technologijų pamokų finansavimas, nes „Dabar mes, mokytojai, perkame patys, nešame iš namų ką galime. Bet to neužtenka, kad būtų galima kalbėti apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių ikiprofesinį paruošimą“. Kad neįgalieji vaikai galėtų gauti daugiau įgūdžių ir praktinės veiklos, ugdytojų nuomone, trūksta geros materialinės bazės, vaizdinių priemonių, specialios technikos, vadovėlių, trūksta lėšų dirbtuvių, darbų kabinetų įrengimui. Tik turint visa tai galima padėti vaikui ruošti savarankiškam gyvenimui, ikiprofesinei veiklai.

IŠVADOS

1. Bendrojo lavinimo mokyklų technologijų mokytojai tik iš dalies pasirengę neįgalumą turinčių mokinių darbiniam ugdymui. Didžioji dalis pedagogų neturi pakankamai žinių ir praktikos darbui su neįgaliaisiais mokiniais, neturi galimybių tobulintis specialiojo ugdymo srityje.
2. Pagrindinis technologijų pamokų tikslas – profesinių įgūdžių sudarymas.
3. Teigiami rezultatai pamokoje priklauso nuo individualaus darbo su mokiniu, nuo mokytojo požiūrio, nuo sugebėjimo dirbti diferencijuotai su skirtingų gebėjimų vaikais. Taikant ugdymo individualizavimą ir specialias metodikas galima pasiekti labai gerų rezultatų.
3. Mokytojai turi palankias nuostatas neįgalųjų mokinių tobulėjimo atžvilgiu, bet suvokia, kad dviejų savaitinių technologijų pamokų nepakanka.
4. Bendrojo lavinimo mokykla nepakankamai parengia mokinį profesijai, bet paruošia jį savarankiškam gyvenimui.
5. Specialiųjų mokinių darbinio ugdymo sėkmę gali nulemti pedagogo padėjėjo, specialiojo pedagogo pagalba, specialiai mokiniui pritaikyta įranga, vaizdinės priemonės, metodinė medžiaga. Tik turint visa tai galima padėti vaikui ruoštis ikiprofesinei veiklai.
6. Technologijų mokytojai mano, kad už ikiprofesinį specialiųjų poreikių turinčio mokinio paruošimą vienodai atsakingi ir tėvai, ir pedagogai.
7. Didžioji dauguma technologijų mokytojų teigiamai vertina neįgalumą tyrinčių mokinių galimybes ateityje įsidarbinant ir visapusiškai įsiliejant į visuomeninį gyvenimą.
8. Nėra galimybių susipažinti su profesinio mokymo įstaigų programomis bei keliamais reikalavimais atvykstančių moksleivių žinioms, mokėjimams bei įgūdžiams patikrinti.
9. Bendrojo lavinimo mokykloje turėtų būti vykdomas profesinis konsultavimas, įtraukiant tėvus, nes tik labai gerai pažįstant vaiką, galima išskirti tas profesijas, kurių įmanoma jį išmokyti, kurias turėdamas galėtų maksimaliai panaudoti savo gebėjimus.
10. Neįgalųjų mokinių ikiprofesinis rengimas turi būti siejamas su ugdytinio ateitimi, atsižvelgti į darbo rinkos reikalavimus, padedant jam įgyti praktinių įgūdžių, patirties.

Žodynėlis

Bendrieji gebėjimai – tam tikri žinių, mokėjimų, gebėjimų, įgūdžių bei asmeninių savybių dariniai, reikalingi ir pritaikomi daugelyje profesijų. Bendriesiems gebėjimams priklauso kūribiškumas, komunikaciniai gebėjimai, atsakingumas ir kt.

Darbo rinkos profesinis mokymas – mokymas, suteikiantis galimybę Valstybiniame mokymo programų registre apibrėžtomis sąlygomis įgyti profesines kvalifikacijas, būtinas prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių (LR Profesinio mokymo įstatymas).

Darbo rinkos profesinis mokymas neįgaliesiems – pakitusių darbo rinkos poreikių sąlygoras profesinis mokymas, teikiantis asmenims didesnes profesines galimybes prisitaikyti prie darbo rinkos situacijos.

Intelektas – įgimtų ir įgytų mąstymo savybių bei gebėjimo naudotis informacija visuma, nuo kurios priklauso mokymosi ir kitokios kryptingos bei sąmoningos veiklos sėkmė.

Invalidumas – tokia kompetentingų įstaigų nustatyta asmens būklė, kai jis dėl įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų visai arba iš dalies negali pats pasirūpinti asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, įgyvendinti savo teisių ir vykdyti pareigų (Kriščiūnas).

Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis mokymosi rezultatu, įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma (LR Švietimo įstatymas).

Kvalifikacija – įstatymų, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas mokėjimas ir teisė verstis tam tikra profesine veikla (LR Švietimo įstatymas).

Negalė – dėl sutrikimo kylantys trūkumai, sunkumai žmogaus bendrųjų gebėjimų srityje (Bagdonas, 1995).

Negalia (nepajėgumas) – bet koks žmogui įprastos veiklos ar galimybių apribojimas dėl funkcijos sutrikimo (Kriščiūnas)

Neįgaliųjų profesinis mokymas – mokymas, kurio tikslas – suteikti neįgaliesiems asmenims profesiją (specialybę) arba juos perkvalifikuoti.

Profesija – atskiro asmens individualūs išgyvenimai, atspindint jo santykius su tam tikra veikla, grindžiami vidinėmis žmogaus nuostatomis. (Laužackas).

Profesinis apsisprendimas – individo sprendimas, daromas atsižvelgiant į vidines ir išorines sąlygas, pasirenkant veiklos būdą, formą, tipą, pobūdį.

Profesinis orientavimas – nepertrukiamas ikiprofesinio ugdymo procesas, apimantis profesinę informaciją, konsultavimą, profesinę apsisprendimą.

Socialinė aplinka – žmonių aplinka, mikroaplinka.

Socializacija – tai:

- nuolat besikeičiantis žmogaus gyvenimas, kuris plėtojasi politinėje, ekonominėje, socialinėje bei kultūrinėje erdvėje,
- išmokymo procesas, trunkantis visą gyvenimą ir apimantis tiek vaiko, tiek ir suaugusiojo elgesį.

Socializacija profesinė – tai individo profesinė saviraiška sociume.

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų reikmė, kylanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdodos reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių (LR Specialiojo ugdymo įstatymas).

Specialiųjų poreikių asmenys – vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime (LR Specialiojo ugdymo įstatymas).

Specialiųjų poreikių mokinys – mokinys, kurio galimybės išmokti yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų (LR Švietimo įstatymas).

Specialioji mokymo priemonė – mokymo priemonė, pritaikyta specialiųjų poreikių asmenims ugdyti (LR Specialiojo ugdymo įstatymas).

Specialybė – žinių, mokėjimų ir įgūdžių visumą, reikalinga kvalifikuotam ir specializuotam darbui atlikti (Jovaiša, 1998).

Specialusis ugdymas – specialiųjų poreikių asmenų mokymas, lavinimas ir vertybinių nuostatų formavimas pripažįstant šių asmenų gebėjimus ir galias (LR Specialiojo ugdymo įstatymas).

Sutrikimas – patologijos sukeltas žmogaus organo ar jo funkcijos nuokrypis nuo diagnostinės statistinės normos (A. Bagdonas, 1995).

Literatūra:

1. Ališauskas A., Specialieji mokymosi poreikiai : Pažinimas ir įvertinimas bendrojo lavinimo mokyklose // Specialiųjų poreikių vaikai. – Šiauliai, 1998.
2. Ališauskas A., Vaikų specialiųjų poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokykloje // Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos: mokslinio- metodinio seminaro medžiaga: Šiauliai, 1994.
3. Ambrukaitis J. Specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo prielaidos // Lietuvos katalikų mokslo akademijos mokslo darbai. – Vilnius, 1997.
4. Bakk A., Grunewald K. Globa. Vilnius, 1998.
5. Bagdonas A. (ats. red.). Sutrikimų klasifikacija. – Vilnius, 1995.
6. Baltoji knyga. Profesinis rengimas. Vilnius, 1999.
7. Barauskienė I., Elijošius E., Karvelis V. Jaunuolių, turinčių psichofizinių vystymosi sutrikimų, profesinis ir socialinis rengimas.- Vilnius, 1997.
8. Barauskienė I., Elijošius E., Pauliukonis A. J. Neįgaliųjų profesinio rengimo Lietuvoje mokslinė studija. – Šiauliai, 2004.
9. Barauskienė I., (2002).// Nežymiai sutrikusio intelekto asmenų pirminio profesinio rengimo Lietuvoje modeliavimas. Pedagogika, 56.
10. Barauskienė I., Ruškus J. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. - Šiauliai, 2004.
11. Dabrišienė V., Narkevičienė B.// Individualizuoto ugdymo programų specialiųjų poreikių moksleiviams sudarymo principai : teorinis pagrindas. Specialusis ugdymas – mokslo darbai. 2002m. Nr. 2(7).
12. Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman. Ypatingieji mokiniai. Vilnius, 2003.
13. Elijošienė I. Vaikai turintys intelekto sutrikimų // Specialiųjų poreikių vaikai. Šiauliai, 1998.
14. Elijošius E. Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių (nuo 15 metų) profesinis apsisprendimas ugdymo procese: teorijos ir praktikos sąveika // Specialusis ugdymas –mokslo darbai. 2000, III.
15. Elijošius E. Profesinio apsisprendimo metai. – Šiauliai, 2001.
16. Galkauskas J. K. Darbų ir buitės kultūros didaktikos pagrindai. – Kaunas, 2000.
17. Galkienė A. Keli integruoto ugdymo aspektai. - Vilnius, 2000.
18. Galkienė A. Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis. - Šiauliai, 2003.
19. Galkienė A. Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. - Šiauliai, 2005.

20. Grabauskienė A., Vasiliauskas R. Pokalbiai apie darbinį auklėjimą. – Kaunas, 1985.
21. Hallahan D. P., Kauffman J. M. Exceptional Children. Introduction to Special Education. University of Virginia, USA, 1991.
22. Jones S.// A Consideration of Identity and Modernity in the Creation of a Social Exclusion Agenda in Lithuania – a Practitioners View ok the Existing and Emerging Role of Social Pedagogues. Specialusis ugdymas-mokslo darbai. 2001.
23. Jovaiša L. Asmenybė ir profesija. – Kaunas, 1981.
24. Jovaiša L. Profesinio konsultavimo psichologija. – Vilnius, 1998.
25. Karvelis V. Iš neįgalių vaikų ugdymo raidos Lietuvoje // Pedagogika- T.36 (1998).
26. Karvelis V. Sutrikusio vystymosi asmenų korekcinis ugdymas ir jų socialinė adaptacija bei integracija Lietuvoje. – Šiauliai, 1994.
27. Karvelis V.// Kai kurie Lietuvos specialiosios (sutrikusio intelekto vaikų) mokyklos mokymo planai ir mokyklų bruožai darbinio ir profesinio rengimo aspektu (1945-1990m.). Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. – Šiauliai, 2001.
28. Rinkuvienė A., Kubaitytė J. Neįgaliųjų socializacijos prasmė ir esmė darbiniam ir profesiniam rengime. - Šiauliai, 2001.
29. Įstatymų, skirtų žmonėms su negalia, vadovas.- Vilnius, 1998.
30. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas, 1997.
31. Kaukėnaitė L.Kad viską padarytų ir dar primanytų. - Šiauliai, 1998.
32. Kaukėnaitė L., Kmieliauskas J. Lipdymas pagalbinėje mokykloje : metodinės rekomendacijos. – Vilnius, 1989.
33. Kaukėnaitė L.// Darbų mokymo problemos integruotose klasėse. Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas : Patirtis ir perspektyvos. – Šiauliai,1994.
34. Kaukėnaitė L.// Darbinio mokymo būklė specialiojoje mokykloje. Specialusis ugdymas-mokslo darbai. 2001, 4.
35. Labinienė R., Aidulienė T.// Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių ugdymo tendencijų apžvalga tarptautiniame bei Lietuvos švietimo reformos kontekste (1990-2002 m.).
36. Specialiojo ugdymo pagrindai. - Šiauliai, 2003.
37. Lapė J. Darbo psichologija. - Vilnius, 1980.
38. Laužackas R. Svarbiausios profesinės edukologijos sąvokos. – Kaunas, 1996.
39. Laužikas J. Mokinių pažinimas ir mokymo diferencijavimas. - Kaunas, 1974.
40. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas, 1997.

41. Lietuvos Respublikos specialiojo mokymo įstatymas, 1998.
42. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003.
43. Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001- 2004 metų programa. 2001.
44. Matulionis A., Mikšys A. Jaunimo socialinė – profesinė orientacija. – Vilnius,1992.
45. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius 1999.
46. Sutrikimų klasifikacija (red. Bagdonas A.) Vilniaus universiteto leidykla, 1995.
47. Specialiųjų mokyklų pradinių klasių programos. Vilnius, 1996.
48. Urbietis P. Darbinis (technologinis) ugdymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje (1918-2003). Šiauliai, 2005.
49. Vaitkevičius J. Mokymo procesas. – Kaunas, 1985.
50. Дулнев Г. М. Основы трудового обучения. - Москва 1969.

Santrauka

Darbas žmogaus gyvenime užima ypatingą vietą. Ypač žmogaus su negalia. Visavertė neįgalaus žmogaus integracija – tai visų pirma integracija į profesinės veiklos sistemą. Darbas tokiam žmogui – gyvenimo pagrindas. Specialiųjų poreikių mokinių ateitis – tai tam tikro amato įgijimas. Tam pradedama ruošti jau mokykloje, technologijų pamokose.

Tyrimo objektas - technologijos mokytojų požiūris į darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Šio darbo tikslas – ištirti technologijų mokytojų požiūrį į darbinį ugdymą integruoto mokymo sąlygomis.

Teorinėje darbo dalyje apžvelgiama ir interpretuojama mokslinė literatūra, analizuojami švietimo sistemos dokumentai.

Tyrimo metu fiksuotu interviu metodu buvo apklausti 20 respondentų. Norėdami išnagrinėti technologijų mokytojų nuomonę apie jų pasiruošimą darbui integruoto ugdymo sąlygomis, darbų mokymo turinį, mokytojų įtaką moksleivių profesiniam pasirengimui, išsiaiškinti mokytojų požiūrį į neįgalumą turinčių mokinių veiklą darbo rinkoje, baigus mokyklą, pedagogams buvo pateikti 10 klausimų. Siekiant giliau išnagrinėti darbinio ugdymo situaciją, standartizuota apklausa raštu dar buvo pateikta 40 klausimų.

Tyrimo rezultatai parodė:

- Bendrojo lavinimo mokyklų technologijų mokytojai tik iš dalies pasirengę neįgalumą turinčių mokinių darbiniam ugdymui. Didžioji dalis pedagogų neturi pakankamai žinių ir praktikos darbui su neįgaliaisiais mokiniais
- Pagrindinis technologijų pamokų tikslas – profesinių įgūdžių sudarymas. Teigiami rezultatai priklauso nuo individualaus darbo su mokiniu, nuo sugebėjimo dirbti diferencijuotai su sirtingų gebėjimų vaikais.
- Mokytojai turi palankias nuostatas neįgaliųjų mokinių tobulėjimo atžvilgiu, bet suvokia, kad dviejų savaitinių technologijų pamokų nepakanka. Bendrojo lavinimo mokykla nepakankamai parengia mokinį profesijai, bet paruošia jį savarankiškam gyvenimui.
- Specialiųjų mokinių darbinio ugdymo sėkmę gali nulemti pedagogo padėjėjo, specialiojo pedagogo pagalba, specialiai mokiniui pritaikyta įranga, vaizdinės priemonės, metodinė medžiaga.
- Didžioji dauguma technologijų mokytojų teigimai vertina neįgalumą turinčių mokinių galimybes ateityje įsidarbinant ir visapusiškai įsiliejant į visuomeninį gyvenimą.

Summary

Work takes up a specific place in everyone's life. Especially, in a life of a man with the disability. Complete integration of a disabled man – it is integration to the professional practice in a first place. Work is basement of the life for a such people. Future of the pupils, with the disabilities, depends from the trade, they will gain. Practice lessons are used for this at school.

The subject of this research – point of the view of the teachers of a practice lessons to the working education under integrated teaching conditions.

Objective point of this work is to investigate point of the view of the teachers of a practice lessons to the working education under integrated teaching conditions.

Nonfiction is reviewed and interpreted and documents of the educational system are analysed in a theoretical part of this work.

There was interviewed 20 respondents during the research time. Ten questions were given to the educators on the effect to study preparation of the teachers of a practice lessons to work under integrated teaching conditions, content of the subject training, influence of the teachers to the professional preparation of the pupils. Point of the view to the work of the pupils with the disabilities was investigated too. There was given forty additional questions for the further research as well.

Results of the investigation reflected, that:

- Teachers of the secondary schools are not fully prepared for the education of the disabled pupils. A lot of educators don't have enough knowledge and exercitation for the work with the disabled students.
- The main goal of the practice lessons is to gain vocational skills. Positive results depend from the individual work with the student, from the capability to work with the students, who have different abilities.
- Teachers have a favourable point of view, regarding improvement of the pupils with the disabilities, but they realize, that two lessons in a week isn't enough. Secondary school doesn't properly prepare student for the future work, but it leads up for the self-dependant life.
- Success of the working education depends from a lot of various aspects: a righth work of the assistant of the educator, a proper help of the special educator, a well-chosen equipment, visual aids and methodical material.
- The larger half of the educators positively evaluate potential for the successful work and successful social life in the future of the pupils with the disabilities.

1 Priedas

Anketa

1. Ar pakanka technologijų pamokų bendrojo lavinimo mokyklose mokiniams turintiems SP pasiekti norimo tikslo:

- taip   ne   nežinau

2. Ar mokykloje, Jūsų nuomone, pakanka įrangos ir priemonų neįgalumą turintiems vaikams technologijų mokymui:

- visiškai pakanka   pakanka   nepakanka

3. Ar reikalinga, Jūsų manymu, speciali pagalba technologijų pamokose:

- taip   ne

4. Jei taip, tai kieno specialioji pagalba būtų reikalinga:

- mokytojo padėjėjas
 specialusis pedagogas
 mokyklos administracijos

5. Kurie teiginiai labiausiai atskleidžia Jūsų nuomonę apie integracijos sąlygomis darbinį mokinių ugdymą:

- kokybiškas darbinis ugdymas yra neįmanomas
 įprastai besimokančių mokinių pavyzdys padeda įgyti darbinių įgūdžių
 kokybišką darbinį ugdymą sudėtinga organizuoti
 taikant ugdymo individualizavimą ir specialias metodikas galima pasiekti labai gerų rezultatų.

6. Kiek metų dirbate su neįgalumą turinčiais mokiniais?

- iki 1m   2-5 m   5-9 m   10 m ir daugiau

7. Ar turite žinių apie SP turinčius mokinius:

- pakanka   pasigendu.

8. Ar, Jūsų nuomone, esate pasirengę neįgalumą turinčių moksleivių ugdymui:

- taip   ne   iš dalies

9. Ką, Jūsų nuomone, turi žinoti ir mokėti integruotos mokyklos mokytojas:

- žinoti įvairių sutrikimų ypatumus
 žinoti neįgalių vaikų ugdymo ypatumus ir galimybes
 gebėti diferencijuotai dirbti su skirtingų gebėjimų vaikais
 neturiu nuomonės

10. Ar pakanka galimybių technologijų mokytojui, dirbančiam su neįgalumą turinčiais mokiniais, tobulinti savo žinias:

- taip   ne

11. Ar tikite, kad SP mokinys gali įgyti specialybę ir sėkmingai dirbti mėgstamą darbą:

- visiškai tikiu   tikiu   netikiu   nežinau

12. Ar teiraujatės neįgalumą turinčių mokinių apie jų ateities planus, tikslus, viltis:

- taip   ne

13. Kokius matote SP turinčius vaikus ateityje:

- dirbančius   globojamus

14. Kas, Jūsų nuomone, yra svarbiausia negalia turinčiam žmogui:

- globa   epizodinė pagalba   darbas

15. Ar reikėtų skatinti profesinį interesą:

- taip   ne   nežinau

16. Kur, Jūsų nuomone, neįgalumą turintis žmogus gali dirbti:

- įprastoje darbo vietoje
 pritaikytoje jam darbo vietoje įprastoje darbo aplinkoje
 specialioje darbo aplinkoje

17. Kaip Jūs manote, ar neįgalus žmogus turi pasirinkti darbo vietą:

- jau iš karto pritaikytą jam
 vietą pritaikyti prie neįgalaus žmogaus

18. Kokį darbą SP turintis vaikas galėtų dirbti?

.....

19. Koks pagrindinis Jūsų pamokų tikslas:

- sudaryti mokiniams universalius įgūdžius, reikalingus darbui
 išsiaiškinti mokinių polinkius, gebėjimus
 ugdyti jausmus ir valią
 rengti profesinei veiklai
 lavinti darbštumą

20. Kokių užduočių SP mokiniui turėtų būti daugiau:

- buities tvarkymo
 maisto ruošimo
 profesinių įgūdžių

21. Nuo ko priklauso technologijų mokytojų darbo su SP mokiniais sėkmė:

- mokytojo požiūrio
- mokinio pastangų
- iniciatyvos
- darbo kokybės
- mokymo bazės

22. Kaip manote, kas svarbiausia, norint pasiekti teigiamų mokinių darbinio ugdymo rezultatų:

- teigiami santykiai su ugdytiniu
- geras profesinis pasirengimas
- individualus darbas su ugdytiniu
- tikėjimas mokinio gebėjimais ir pasiekimais
- teigiamas požiūris į mokinį
- ugdymo individualizavimas

23. Ar tėvai suteikia žinių, sudarant individualias programas jų vaikams:

- taip
- ne

24. Kaip reikėtų skatinti domėtis darbine veikla:

- parodomis
- pagyrimais
- finansiniu skatinimu
- skatinimu maistu
- apdovanojimas
- neverta akcentuoti skatinimo

25. Ar yra viešai parodomi SP mokinių darbai, atlikti Jūsų pamokų metu?

- taip
- ne

26. Kur matote mokinių nesėkmės priežastis darbų pamokoje:

- nepritapimas prie aplinkos
- savarankiškumo stoka
- įgūdžių stoka
- bendravimo problemos
- nepajėgia mokomos medžiagos sudėtingumas
- kita

27. Ar Jūsų pamokų metu SP moksleivis įgyja praktinių gebėjimų ir žinių, reikalingų gyvenimui:

- taip
- ne
- nežinau

28. Kaip Jūs suprantate gerą SP moksleivių parengimą darbinei veiklai:

- išlavinti jo asmeninius gebėjimus
- lavinti tuos gebėjimus, kurie labiausiai atitinka visuomenės reikalavimus
- išmokyti konkretaus darbo
- planuojant ugdymą, asmeninių gebėjimų ir visuomenės reikalavimų
- įvertinti savo poreikius ir korektiškai paprašyti pagalbos

29. Jūsų manymu darbinis ugdymas mokiniui, turinčiam SP yra pats svarbiausias:

- absoliučiai sutinku
- sutinku
- nesutinku
- visiškai nesutinku
- neturiu nuomonės

30. Ar SP mokiniai, Jūsų nuomone, tiki savo sėkme įgyti profesiją:

- taip
- ne
- nežinau

31. Ar darbinis ugdymas padeda įsigyti specialybę:

- taip
- ne
- iš dalies

32. Kokie gebėjimai būtų svarbūs ruošiant mokinį profesinei veiklai?

.....

33. Ar galite tvirtinti, kad SP mokiniai įgyja reikiamo lygio žinias profesijos pasiruošimui bendrojo lavinimo mokykloje:

- taip
- ne
- nežinau

34. Kaip, Jūsų nuomone, galima padėti mokiniams renkantis profesiją:

- kalbėti apie realias vaiko galimybes
- supažindinti su įvairiomis galimomis profesijomis
- mokyti darbinių įgūdžių
- kita

35. Kaip Jūsų pamokose SP mokinys rengiasi būsimajai profesijai:

- domisi įvairiomis profesijomis
- tikslingai mokosi tam tikrų įgūdžių
- specialiai profesijai nesirengia

36. Ar, Jūsų nuomone, SP mokiniai žino kokias profesijas jie yra pajėgūs įsigyti:

- taip
- ne
- nežinau

37. Ar Jūs žinote kokias profesijas gali įsigyti Jūsų ugdomi mokiniai:

- taip
- ne

38. Jūsų lytis:

- vyras   moteris

39. Jūsų kvalifikacija:

- mokytojas
 vyr. mokytojas
 metodininkas
 ekspertas

40. Jūsų amžius: 22-30 m   31-50 m   51-62 m

2. Priedas

Klausimai respondentams, pateikti interviu metu:

1. Kokia Jūsų nuomonė apie integruotą ugdymą? Kas lemia kokybišką integravimo procesą? Kokie integracijos privalumai ir trūkumai?
2. Kaip rengiate mokymo programas neįgaliųjų mokymui technologijos pamokose, su kokiais sunkumais susiduriate?
3. Ar esate susipažinęs(usi) su įvairių negalių įvairove ir ugdymo ypatumais?
4. Su kokiais sunkumais susiduriate, mokydamas(ama) neįgaliuosius moksleivius?
5. Kaip individualizuojate ugdymo turinį neįgaliesiems moksleiviams, kaip aptariate individualizuotų programų įgyvendinimą, kaip jas koreguojate?
6. Kaip įtraukiami neįgalieji moksleiviai į bendrą veiklą pamokoje?
7. Kokių žinių ir gebėjimų trūksta Jums dirbant su neįgaliaisiais moksleiviais?
8. Kaip vertinate neįgaliųjų moksleivių pasiekimus, žinias, gebėjimus? Kuriuos gebėjimu, Jūsų nuomone, verta lavinti, kurie būtų svarbūs, ruošiant neįgaliuosius moksleivius profesinei veiklai?
9. Kaip, Jūsų nuomone, vykdoma neįgaliųjų moksleivių ikiprofesinė veikla?
10. Jūsų pageidavimai, pasiūlimai neįgaliųjų moksleivių ugdymui technologijų pamokose.